IMANTS ZIEDONIS

POĒMAS

IMANTS ZIEDONIS
RAKSTI

nordik
RĪGA 1997

RAKSTI TIEK IZDOTI
AR ATKLĀTĀ SABIEDRISKĀ FONDA
" I. ZIEDOŅA RAKSTI " ATBALSTU

IMANTS ZIEDONIS

RAKSTI

12 SĒJUMOS

95-3
326

L
810

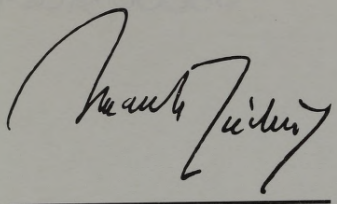

RAKSTI

7. SĒJUMS

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA

UDK-p 888.3 (081)
Zi 084

97-11.371;1e
0300037054

ANDRAS KONSTES
sastādījums autora redakcijā

Galvenais redaktors
Dr. filol. JĀNIS ZĀLĪTIS

Redaktore
GUNA LEJASMEIERE

Mākslinieks
AIGARS OZOLIŅŠ

ISBN 9984–510–02–6

© I. ZIEDONIS
© Izdevniecība NORDIK, 1997

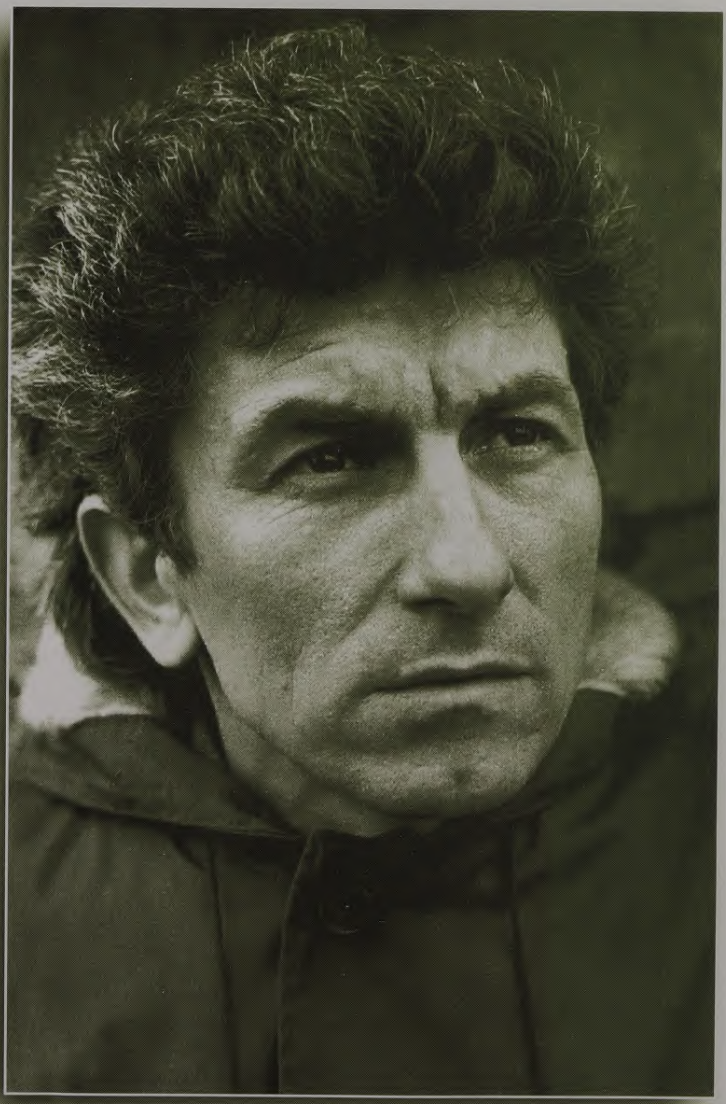

JOPROJĀM

Šī grāmata sariesās tikpat kā ne no kā. Tikai — vienā skaistā jūlijā, kad bija ļoti silti vakari un sikspārņi gar mājas čukuru un egļu tumšajām galotnēm skrēja vakara gaisā, tā sāka augt un krāties kopā. Liels, varasarkans mēness peldēja miglā zemu pār miežu laukiem, bija prieks ne no kā, bija žēl, it kā smeldza, sāpēja, Latvija bija iekšā un ārā, es laikam pats biju tas latvietis — jauns, jaunāks par jaunu —, senatne nāca kā dzīva, nāca virsū, dainas vakara siltumā dziedāja kā cikādes. Zemgale auga augumā, lapās un labībā, brieda Kurzeme, guldzēja upes, Vidzemes kalni kūkumoja šurp. Rainis vēl dzīvoja Latgalē, un viss nāca uz Murjāņiem, uz manu galdu, un es ņēmos un rosījos, un centos pareizi iegrozīties. Rakstīšana nāca viegla un tāda kā svētdienīga. Es iemīlējos savā Ildzē, savā Annelē un viņās visās uzreiz. Vēlāk, TV uzvedumā, aktrises to bija jutušas — tāpēc bija tik īstas, skaistas un svaigas.

Bet poēma, ja to tā var saukt, bija krājusies no "paša sākuma", jau no bērnības, kad man, zvejnieka puikam, bija milzīgs prieks retu reizi tikt līdzi braucienā uz laukiem. Tie man likās varenāki un skaistāki par uguņoto un citiem bērniem tik kāroto Rīgu. Pilnie siena un labības šķūņi tālu smaržoja līdzi, tiem garām braucot, augļu dārzi aiz žogiem stāstīja par pārticību, par spēku, kas tur tiem cilvēkiem dārzos. Un vienmēr kaut kur kaut kas dziedāja, čiepstēja, klukstēja. Tur bija putni, bites, bērzi, govis, iesmaržojās pēc žāvēta speķa, rādījās maize lielos kukuļos, vistu perēkļi, noslēpušies šķūņos un pūnēs, pilni piedētām olām. Rudeņos plūmes tur droši vien pašas bira grozos. Vai to visu varēja

salīdzināt ar ciemu jūras kāpās, kur sētās (pat tolaik) nebija ne ābelītes, ne jāņogkrūma!

Govs gan bija. Mūsu vienīgo zvejniekgovi ganīdams, varēju lasīt grāmatas, un govs man kļuva par tādu kā līdzdalībnieku, līdzzinātāju visos pasaules romānos.

Vienmēr bija mazs brīnums, kad cītīgi un apnicīgi kultais krējums pēkšņi, kādos neieraugāmos brīžos, blodā kļuva par sviestu. Bija jādomā, kurā brīdī zāle izaug, kurā — sēne izlien, kad (kā nemanot) pumpa uzmetas uz deguna... Tiku palīdzējis mātei sieru siet, sviestu mārciņas formā ieveidot, piena kunkuļus skābputrā laist. Nu pēc ilga laika visi tie kunkuļi nāca un prasījās poēmā.

Man vienmēr patikušas pienotavu baltās ēkas, piena vedēji, kannu skanēšana vedēja orē. Man patīk tie mazie vasarnieku puikas un meitenes, kas vakaros ar mazām kanniņām iet pēc piena uz tāliem vai tuviem kaimiņiem. Ceļojot tik labi sēdēt un atpūsties uz piena kannu steķīšiem lielā ceļa malā. Man patīk arī biezpiena pārdevēju baltie uzroči un saimnieču pašapziņa tirgū, savu preci uzlielot.

Es neteikšu, ka man ļoti garšo pats piens, cik patīk tā būšana, kas uzaug ap piena gribēšanu un dabūšanu. Un, tiklīdz es iedomājos, ka varētu par to visu uzrakstīt, tā viss tūliņ arī nāca — pat Ildze negaidīta atnāca pār egļu galiem, tāpat visas šīs mātes — lielās Māras — dažādās daudzveides. Pat no vēdu aizmūžu dziļumiem. Jo bija jau laiku pa laikam studēts, pašmācīts, gudrās grāmatās lasīts, vēl neapjaušot, ka viss sanāks kopā te tādā vienkāršā, patīkamā "kompānijā" un samontēsies te kā — re, nu! — grāmatā.

Vienkop nāca liecības ne jau tikai no "biogrāfiskā piena". Nāca arī no planētas Venera, kuras zīmē esmu dzimis un kura liek sajust un nojaust šīs zemes kustības un darīšanas tik sieviškīgi valdzinošas, aicinošas un skaistas. Tāpat manas piedzimšanas Vērša zīme — Zeme — smago nepieciešamību un grūtumu visur prot estetizēt un pārstrādāt skaistumā. Tāpēc, pat pašam zemes darbu nestrādājot, bet tikai garāmejot vērojot, es to uzreiz jūtu pazīstamu — kā to darīt, ko darīt tūliņ, kas acīm redzami nokavēts, aizkavēts, steidzināms vai patikšanā vēršams. Ar tādu agronoma, dārzkopja, ainavu

zinātāja redzi esmu apstaigājis, izbraukājis Latviju, domās klāt būdams labi un arī sasodīti slikti padarītos darbos. Esmu piedomājis un līdzi jutis sniega izgulētiem rudziem, mācījies sēt, sienu pļaut, vezumu kraut, kūlīšus siet, statiņus celt, art, vagot, bijis ražas svētkos un selekcijas dārzos, kulšanas talkās, slaucēju un arāju sacīkstēs. Esmu rudens kailsalā un pirmajā sniegā bridis pa nenopļautajiem kolhoza miežu laukiem. Samocītā un izlaupītā Latvija prasīt prasījās pažēlojama. Grūtdienīgā vide gribēja parunāties. Jo tajā bija tik daudz cildināma, ieraugāma, neviena neievērota. Tik daudz uzteicama un apbrīnojama. Man gribējās pateikt, ka es redzu viņu skaistu, redzu viņas iekšējo mirdzumu un diženumu. Tā ieraudzīta, viņa arī tāda tapa un auga. Dzīvoja gods (pats sev un par spīti negodam), plauka tikums, mēs ieraudzījām sevi cildenākus. Māte zeme "atražoja" cieņu. Cilvēki atcerējās lielos apjēgumus: bijība, saderība. Dievs, dodi, lai viņi tos piedzīvotu pa pilnam!

Vēljošodien. Joprojām.

"Poēma par pienu" ir tikai tāds mazs brītiņš no Latvijas. Mans brītiņš.

Imants Ziedonis

1996. gada jūnijā

POEMAS

POĒMA PAR PIENU

Veltīju savam mammulim

Latvijas Nacionālā
BIBLIOTĒKA
97-11.341

MĀTE

* * *

Bet poēmā par pienu galvenā ir māte.
To jūs tik tiešām arī piedzīvosit.

Šai pasaulē viens riņķis — tas ir mūžīgs:
lai ko jūs meklētu, jūs atradīsit — māti.

Ej līdzi kamenei vai taurenītei,
vai savai vālodzei — viss atgriežas
pie mātes atpakaļ. Uz visām pusēm
tu vari iet un meklēt meklējamo,
un gribēt gribamo, un nedabūt, un dabūt,
bet viss, ko nedabūji, meklēts tiek pie mātes,
un viss, kas dabūts, atgriežas pie mātes
vai mātē pārvēršas. Un viss ir māte.

Varbūt to nevar saprast, tas ir jājūt:
caur siltu, laimīgu un mierinošu miesu.
Nekā es neatceros vairs no viņas krūtīm —
ne siltuma, ne gludo apaļumu,
bet ielās, svētnīcās un karnevālos
es neglābjami redzu to, kas jāredz, —
kā elpo sievietes, kāds apaļums
ap viņām veļas kustībās un gleznās,
un dejās, pienenēs un spilvenos.

To varbūt grūti saprast, tas ir jājūt,
kā sievas svētvakarā nāk no pirts:

pa priekšu māte nāk kā veca abra,
kas tukša jau, bet brīnumuzplaukusi
šai vakarā, it kā vēl rītu pat
kāds atkal mīklu jauks un nāks un mīcīs.

Tad māsa vidējā — kā peonija
ar Jāņu nakti dziļi, dziļi drīksnā —
un šonakt atkal vaļā atstās logu
un tumsā skatīsies un neraudās.

Aiz viņas — vecā, pusprecētā māsa,
kas nevar paciest vīrieti, ja trauslāks
par viņu, tāpēc kavējas un gaida.
Ja precēsies, tad vīru nežēlos.

Un Ildzei atkal acīs pļavu putni
un tāda balss, ka — mīlēs tevi skrandās
un tik un tā tu domāsi, ka samts.

* * *

Pats galvenais šai poēmā ir māte.
Kad cilvēks maziņš, tas ar pienu sāk
un vecumā pie piena atgriežas —
lai ilgāks mūžs — tā viņam piesacīts.

Tad raugi — gudrs, kas par pienu runā.
Jo viss pa vidam: tikai piena trūkums.

I karš, i slepkavība sākās tāpēc,
ka pietrūkās uz zemeslodes piena.
Cik ilgi var to dēlu māte zīdīt?
Un dēls nu gāja pats sev meklēt ēst.
Kopt nemācīts un audzēt nemācīts,
un, būdams viltīgāks par citiem zvēriem,
viņš sāka ēst no tā, ko nogalina.

Ar laiku nobendēšana — kļūst darbs.

Bet, ja uz salas dzīvo tūkstoš aļņu
un mani brāļi te ir desmittūkstoš,
un viņa brāļi arī desmittūkstoš, —
vai visiem brāļiem kopā pietiks aļņu?

Un ķeizars izlēma, ka nepietiks.
Un maniem brāļiem lika viņa brāļus
kaut nost vai skaitu samazināt divtik.
Bet viņa brāļi nomirt negribēja.
Tā sākās karš. Tā sākās karš dēļ gaļas.

Bet vecumā, kad izlieta bij asins,
ar rētām sejā, ordeņiem pie krūtīm
pie mātes atgriezās sirms karavīrs,
un parakstīja miera laiku ārsts
tam svaigu pienu dzert, ēst bišu medu.
Pie mātes atgriezās sirms karavīrs
pēc piena.

Un mātei nebij ordeņu, ne slavas.
Tā visu mūžu govij plūkusi
bij zāles mežā, grīsli tīrelī,
un nu tā galdā cēla sietu sieru
un krējumu, un svaigi kultu sviestu
un teica: — Ēd! Un rudenī būs teliņš. —

Dēls domāja, ka tas aiz pateicības.
Viņš mātei govi bija sargājis
no nokaušanas, tāpēc nokaudams
simttūkstoš citu govju citā ciltī.
Bet māte? Māte, vecā muļķe, teica:
— Cik labi, ka tu mājās. Nokaut nevajaga. —

Jo māte bija veca, nekā nesaprata.
Varbūt no ilga, vienmuļīga darba
tai prāts bij kļuvis mazliet aprobežots.
Tā runājās ar govīm laidarā,
ar skābenēm gar ceļa malām, suņiem
un lika maijrozītes vecā vāzē.

Bet dēlam pienācās par karošanu sviests.

* * *

Faktiski poēma sākās no tā,
ka man mātes piens aiz lūpām.
Nejutos vainīgs, un mani sita.

Viņi nokāva briežu māti,
viņai vēl piens tecēja no pupiem,
es nevarēju tādu gaļu ēst,
un viņi mani sita.

Ticīgie bauda
Svēto Vakarēdienu,
lai justu kopīgu atbildību
ar, par, caur
un dēļ Jēzus asinīm.

Vendeta sludina
atriebību kā asinsatbildību.

Es runāju par piena atbildību,
par saviem pienabrāļiem.

Pienapuikas nāk pasaulē tīri,
viņiem nav nekā tāda, ar ko lielīties:
viņš ir pienapuika.

Pienapuika pēc būtības —
ieķēries turas vēl mātes godā,
godīgs vēl mātes godīgumā.

— Nosauc to večiņu par veceni!
Nosauc, nosauc! —
Viņš nevar nosaukt.
Viņš ir pienapuika pēc būtības.

* * *

Es viņu ievēroju jau aizsenis,
kad biju mazs vēl — pirmā nojautā
par kaut ko tādu, ko no manis slēpj.

Bij kaimiņiene skaista tā kā ezers,
es biju maziņš, kaimiņiene ļāva
man reizēm spēlēties ar saviem pirkstiem.

Un likās man, ka viņa ir man māte.
Jo māte tā ar mani neapgājās,
tā bij ar mani varbūt apradusi.
Bet kaimiņiene cēla mani klēpī
un ļāva spēlēties ar saviem pirkstiem.

Un pielipu es viņai tā kā dadzis
un viņa — man (jo nebija tai bērnu).
Es klēpī sēdēju zem viņas krūtīm
un jutu siltumu caur saviem matiem.

Man ļoti patika, kā viņa elpo,
kā lēni iegrimu es viņā iekšā.
Un pēkšņi atcerējos līgotnes pār purvu
un sūnekli, kur gājām dzērvenēs,
un bailēs ieķēros es drēbju krokās.

Bet viņas vēders kļuva atkal stingrs,
un viņa mani ārā izelpoja.
Uz viņas vēdera kā zelta laivā
es aizmigu, tai pirkstā ieķēries.

Un vēlāk dziesmas dziedāju — par laivām —
kaut kādā savā meldijā un ritmā.
...Tu, laiva, uz ūdeņa līgojies,
tu uzarāja meitiņām... Man teica:
"Kas, draudziņ, tā par dziesmu?" Nezināju.
Vēl tagad nezinu. Jā, mana dziesma!
Bet drīzāk — viņas.

* * *

Jā, tā bij madonna. Un ne jau es
to pirmais ieraudzīju pasaulē zem saules.
Es vēlāk redzēju to bildēs. Dievmāte
ar bērnu stāvēja, tai gaisma bij ap galvu;
un atcerējos, kā man sila mati
no viņas krūtīm. Jā, tā bija viņa.
Es skatījos uz rokām dievmātei
un sevī domāju, ka viņas pirksti
ir tikpat skaisti tā kā kaimiņienei.

Bet kaimiņiene aizbrauca no mums.
Kad viņa atvadījās, manu galvu
tā stāvot piespieda tik cieši klāt,
ka vēl es tagad jūtu sev uz pieres
to siltumu, kas dega tai virs ceļiem.
Pēc daudziem gadiem tas viss atkārtojās
(tas stāsts ir cits; tā vairs nav bērnība).

Kad viņa izgāja pa durvīm, vecāmāte
varbūt mums visiem teica, varbūt sev:
— Tā labu galu neņems, visi viņu
kā sviesta bunduliņu izlaupīs. —

Kāpēc es visu to te tagad stāstu?

Pēc tam es viņu pamanīju daudzreiz,
bet iztālēm un bez tās pilnības.
Bij viņai skaistas acis, dievīgs smaids,
bet gāja viņa smagi un ar spēku.
Un sāpēja man sirds, ka tai nav spārnu.
Un citai bija taureniša kleita
un gaita tā kā vijolei pa naktīm,
bet dvēsle pēkšņi iezviedzās kā ķēve.
Es apstājos un malā pabēgu.

Kā viņas meklē! Kaut kas pazudis
ir katrā zvaigznē. Viena ielu stūros
ir gurnus nodrāzusi plakanus,
un cita rūpējas par augstām krūtīm,
bet augstas elpas nav. O, smiņķu raksts
uz plakanajām, pelēkajām plāksnēm!

Kaut ko no viņas redzēju es visur,
bet nebija ne laika man, ne spēka
to kopā dabūt. Bet es zināju,
es zināju, ka kaut kur viņa ir.

M L K

* * *

Es viņu ieraudzīju rudens tirgū.
Jūs zināt, kādi mums ir rudens tirgi —
ar āboliem un atvasaras sauli.
Es viņu pazinu tūliņ, uzreiz —
pēc gaitas un pēc kāda kopta spēka.
Ir laukos tādas mājas, kas uzreiz
jums iedveš uzticību — jau no pašiem vārtiem.
Te viss ir sakarīgs, ne šļaugani, ne šķērsām.

Te pazīst lietu kārtību, un tāpēc
tie cilvēki, kas nāk no tādām sētām,
nav redzēti pa kājām citiem ļaudīm,
ne arī minuši uz kājām citiem.

Tas parādījās roku kustībās,
kā viņa sakārtojās apsēžoties
un roku pārlaida pār slēdzīšiem
un svārku krokojumu — mīļo Dieviņ! —
un neviļus es skaļi iesmējos —
ne izsmejot, bet tā — no tīra prieka.

Es gāju līdzi viņai nu jau stundām
un izsekoju katru viņas soli.

Mēs stāvējām pēc kvasa garā rindā
un plates pirkām veikalā un ķemmes,
un kurpes pirkām (vīriešu? priekš kam?).
Un nu es sāku pētīt vērīgāk,
ko viņa pērk, jā, burtnīcas (priekš kam?!),
un tad man sāka kaut kas iekšā sāpēt.
Ka viņai droši vien ir piederīgi
kaut kur kaut kādi cilvēki, man sveši.

Ak, vienmēr akls aklam blakus dzīvo —
nu gan jau arī viņai ir kāds aklais!

Tā juta, ka uz viņu skatās, sāka
iet steidzīgāk. Es arī steidzīgāk.

Kaut kas jau noteikti velk viņu mājās,
kaut kāds jau noteikti grib atpakaļ
to gaišo cekulu, to slaido soli,
kaut kas jau noteikti ir pieķēdēts
no viņas gaišuma kaut kādai plītij,
kaut kādai tahtai, cukurbiešu vagai
vai cūku silei, kas jau kliedz pēc suslas,
un nu ir jāsteidzas. Un viņa sāka steigties.
Cik viņa ātrāk, tik es arī ātrāk.
Pie autobusa viņa apstājās.
Te apkārt viņai bija savējie.
Un atelpojot viņa ātru skatu
uz mani pameta un klusu teica
tā it kā sev, kā man: — Nu muļķis, muļķis... —

Es stāvēju pie autoostas būdām,
kamēr tie aizbrauca. Zied mazpilsēta
ar saviem bruģa akmeņiem un plūmēm,
un pāri visam laužas baznīctornis
tik slaids, ka iesāpējās sirds tam pretī.
Viss vilkts uz leju tiek: tā ūdens līst,
no rokām nagla krīt, no galvas mats,
un vienmēr kāda vālodze kliedz lejā,
un augšā bezdelīga atsaucas.

Nez kāpēc skatījos es baznīcsmailē,
pa kuru augšup līda dienas karstums.
Uz bruģakmeņiem sīca sienāži,
bet augstu zilgmē lidinājās vanags.
— Sveiks, vanag, redzi: pāri zelta laukiem
lien autobuss.
— Un kas tad ir?
— Nekas.
No augšas tev var izlikties, ka puķe.
Bet tomēr apskaties: kur ceļi ved
un cik tai draugu sētā un cik suņu. —

Tas bija pagājušā rudenī.
Un vanags stāstīja man visu ziemu.

* * *

Reiz Rigvēdu mežā es satiku svēto,
govs izraudzījusies par izredzēto
to bija. Tā meita bij dievam kādam,
un kas to zin, kādēļ tai ienācis prātā
bij pārvērsties govī ar tik skaistu ādu.
Gan laikam jau, gudro lai pavedinātu.
Tā man toreiz likās, bet skaidri nav zināms,
jo viss, kas tur bija, ir neatminams:

pusdievi, puscilvēki — gājienos kāros
tie dīvaini sametās dīvainos pāros;
no mirstīgās dzimušie mira un rima,
ja māte bij dieviete — dievi tad dzima.

Te arī: govs pienu tam deva. Viņš ņēma
un ziedoja dieviem, kas likteni lēma.

Govs uzvedās cēli, kā svētajai klājas,
un svētais ar sevi pats sarunājās.
Viņš grāmatas rakstīja, govs — gāja ganos,
un gudrā vismazāko vēlēšanos
govs uzklausīja un piepildīja,
jo visuvarenā Govs tā bija.

(Es arī, Indra, tādu govi gribu!
O, Indra, jel dod tādu varbūtību!)

Bet gadījās tā, ka uz medībām kāri
jāja Indras kalpi pļavai pāri.
Indras kalpi — arī dievi — astoņi **vāsi**.
Tiem līdzi bij sievas, tās sāka prasīt:
— Kas tā par govi? —
Un vecākais **vāsa**
teica: — Ne piens, bet debesu rasa
ir tesmenī viņai. Kas pienu šo baudīs,
tam nebūs dusmu, ne sāpēs, nedz skaudīs.

Bet galvenais — tam, viņas piens kuram list,
jaunība neizdziest asinīs. —
Tad sacīja vecākā vāsu sieva:
— Man nevajaga, mēs esam no dieva,
bet draudzenei manai — ak, jūs jau zināt! —
vai nevar šo brīnumu uzdāvināt? —

(O, Indra, tu visuradošā lāpa!
Vai tu tiešām dosi, ko lūdz šī bāba?)
Tad teica vecākais brālis Djāus:
— Tik tiešām — kā es te stāvu stāvus —
nevar! To nedrīkst darīt, sieva!
Tā Vāsatšham pieder, viņš arī no dieva
Vāruņas dzimis — dzejnieks, rišu,
gudrais vientuļnieks. Ja es ko nodarīšu
viņam, es nezinu, kas var notikt.
Es nevaru, sieva. Es to cienu ļoti.
To, kas ir, viņš redz. To, kas bijis, viņš zina.
To visu viņš vārdā sabiezina.
Vārdu sakot, viņš gaismu krāj un vāc.
Nē, viss lai ap viņu stāv pasargāts! —
(O, Indra, tāpat kā valdnieki visi,
es baidījos — tu mani neatzīsi.)

Bet kā arī nebija tur, kā bija —
tie Govi Vāsatšham nolaupīja.
(Tavs varas kalps ir tik neaptēsts...
Es zināju, Indra, ka tikšu es plēsts.)

Un svētās dusmās gudrais rišu cēlās,
un vārdi bijībā nesašķēlās:
— Tie astoņi vāsu, tie astoņi maitas, —
lai ar šo arī beidzas viņu dievu gaitas!
Un ikviens, ikviens, tu, kas govi man zagi,
dzimsi mirstīgās klēpī atkal — un smagi!
Caur mirstīgās mātes asiņu riti
jūs piedzimsit mirstīgi kā visi citi! —

Es nebrīnos it nemaz, kā tie spēja
no dieviem, no govīm dzimt un no vēja:

pusdievi, puscilvēki — gājienos kāros
tie dīvaini sametās dīvainos pāros;
no dievietes dzemdēts — nemirstīgs tika,
dievs — mirstīgās dzemdēts — dievs nepalika.

Ne tas patikās man, ne nepatikās,
tikai viens šai strīdā man brīnums likās:
gāž dusmās pusdievus no pusdievu goda
kāds riša, dzejnieks, pats dievus soda.
Kas viņam deva tiesības tādas?
Nav atbildes. Tikai — stāv "Upanišadas",
ko gudrais mežā ir uzrakstījis.
No tām var nojaust, kā tur bijis.

(O, Indra, kaut piedzimu es no vēja,
es atceros: kāds man uzticēja —
cauri ļaudīm gājušam,
mežā iet,
kur klusums vāc gudrību vienuviet.
Pret pusdieviem — puskungiem to pasargāt.
Govs, stāvi man klāt!)

* * *

slāpēs
kāds kliedz katru dienu sava nama kāpēs
galdā
atkal nav piena saldā
pienu!
kliedzu: pienu
pienu!
bet sieva ir tikai viena
stājusies,
rindā nostrādājusies
laikā
nespēj, nav laika
vai kā
gribas, nav laika
lai kā
gribas, nav laika
slaika
noskrējusies, nav laika
ķer
kafiju atrofēti vārguļi
cer
izspiest
no sevis to, kā nav
izriezt
iekritušās krūtis
izriezt
ar stimulatoriem, kamēr
izdziest
tas pats
bads
vispārīgs
garīgs
nesakarīgs
ir kliedziens mans

bet, pret
citiem tramvajā plēsts un
pluskāts,
kliedzu:
lai dzīvo
piena
pasaules uzskats!

*

Ko nozīmē pilsētā pienu gribēt? —
Nomocītu gūstekni Taras cietumā.
Kā Bruts brutāli strādā Bruto,
Neto ir tikai vidējais atšķaidītais.
Ne to es gribēju.
Ne to.

* * *

Un vanags stāstīja man visu ziemu.

* * *

***Dukte**, vissenākā meita,*
*ar darbības sakni **duh**,*
*slaukt, slaucēja meita, **duhitar**, **dočka**.*

*Dukte, kas pienu **melž** —*
***mlk, malko, mleko**,*
no govs pupa melž, no krūzes malko.

***Pīt** — tecēt, rietēt,*
gosniņa papijusi,
*atrietējusi — es piju, es slaucu; **pīmu pīt**.*

***Kriet** — krējumu noņemt,*
***grtas** — sens sanskrita krējums,*
***grietine, grieti**, grējums, vēlāk tas saies sviestā.*

Andža, Andžs, Andžiņš,
***anktan** — prūšu sviests,*
*sprakstot uz akmeņa deg sanskrita upursviests **andžja**.*

*Sensenā sanskrita **ašva***
vēl kumeļus zīdī pie leišiem,
*pie senprūšiem dzerts ķēves pima — **asvinan**.*

*Bet sanskrita ērzelis **ašvas***
(varbūt caur rāmavu gājis?)
zudis pavisam, tik paliek dažas zīmes:

tas, kas ar asumu, ašs,
*pie mums vēl tiek saukts **ašvis** —*
*tramīgs dzīvīgums, traks, **aštrs**.*
Ko tas nozīmē? To,
ka daba par visu vairāk
uzticas sieviešu dzimtei un neļauj tās vārdam atdzist.

***Mater** — mūžīgais vārds,*
*māte, **matj, mutter***
*(maina vārdus un slapstās **pater noster**).*

MATER

* * *

Es gribu pienu!
Matērija, apsoli saglabāt
māti!
Madonna Zeme, apsoli saglabāt
Madonā manu māti!
Lai Zemgalē tekalē mana māte.
Zeme, saglabā
žemaitieti, manu māti!

Priecājies, brāli, vārtu staba galiņā. Sit, Jānīti,
vara bungas, un saglabā, Zeme, manu māti indiānieti
un visus maziņos laukos, cūkpienēs, pienenēs —
pienu pienes!
Un manai oksīdu izdegušai rīklei
pienu pienes!

*

Jāņumāte:

Jāņumāte ***sieru*** *sēja*
Deviņiem stūrīšiem.

Es nevaru atminēt,
Kāpēc tieši deviņiem.

Es prasīju Jāņumāti,
Kāpēc tieši deviņiem.

Man sacīja Jāņumāte:
— Es nevaru atcerēt. —

Es prasīju leišu māti,
Kas tā licis **sūri** *siet.*

Man sacīja leišu māte,
Lai prasot prūšu māti.

Tā gan būtu sacījusi,
Kas tai licis **súri** *siet.*

Nevarēja pasacīt —
Ar zobenu sakapāta.

*

Bišu māte:
Un, kad nāk tas laiks
un es, pieniņa padzērusies, skrienu
stāvus debesīs
un viņi man pakaļ, —
viņi mirst jau pirmajā kilometrā.
Vārgs ir tranu dzimums,
bet man ir vajadzīgi stipri bērni.
Divu kilometru augstumā
ir palikuši tikai četri,
un es nedrīkstu augstāk skriet:
viņi ar infarktu mirs
un lejā nobirs
pa vējam;
tad es palikšu viena.
Es nedrīkstu augstāk skriet;
šie četri ir stiprākie,
un par visiem ir stiprāks
viens.

Mans pirmais muskulis,
mans rīšanas muskulis, atceras:
pat pirmo pienu zīdām jau ar spēku.

Ar spēku brēc pēc krūts,
ar spēku kliedz, kad bail;
no mātes krūts es iemācījos gribēt.

*

Kaimiņu māte:
Kaimiņu māte saslima,
un viņai nebija radu,
tikai govs,
un nu govs bija jānodod.
Kaimiņu māte nevarēja nodot govi.
Viņa vienkārši nevarēja nodot.
Viņa nekad un nekur nevienu nebija nodevusi.

*

Māte ar daudzu tēvu bērniem:
Visi viņi
ir brīvā mīlestībā dzimuši
no mātes, kas iedrošinājās:
no manis.

Es paņemu šai pasaulē
sev labāko, kas ir, —
bērnus. Vīri
ir glēvi un kopjami radījumi.
Vienīgais, ko viņi prot,
tas ir iededzināt brīnumsvecītes.

O, Zeme, pasargā māti
kā vienīgo mērķi,
uz kuru iet visas lodes, bultas un meklētāji.
Visi, kas no mātes ir aizgājuši
pasaulē laimi meklēt,
ir apgājuši pasaulei apkārt un atraduši
tikai māti.

*

Kameņu māte:

Atstrādā savu vasaru kameņu bērni un aiziet
ganīties puķēs paradīzes dārzos.
Savelcies čokuriņā
un saturi siltumu viducī:
pavasarī
tev būs jādēj, ne ātrāk,
pavasarī, ne ātrāk.
Visām mātēm tikpat gara dzīve kā bērniem.
Kameņu mātei vēl viena dzīve:
ziema.

Zeme, kad tu slīki,
mēs paglābāmies mātē.
Māte ir Noasa šķirsts,
no kura mēs iznāksim atkal dzīvi sēt sēklu
arī pēc nākamiem plūdiem.

*

Māte koncentrācijas nometnē:

Caurvējā aukstos sviedros svaidījās svece,
vīrs svīda no karstuma pēdējā, turēja roku
vēl vējam priekšā.
Un nomira viņi visi; un caurvējā
barakas vidū mēs palikām divas —
es un svece —, es nedrīkstēju tā
aiziet.

Māte nekad nedrīkst aiziet,
pirms apgāžas dakts.
Mūžam svecei stāv katrā pusē
Māte un Nakts.

APRĪLIS

* * *

rundālē pavasaris
zemgale zila
cīruļi ceļ
asnus debesīs

apkārt ar zemi
ar zemi apkārt
aprīlis, apgriežu
svārkus apkārt
(pogas paliek iekšpusē)

tāds skaisti aizpogājies
no iekšpuses skatos
apkārt: apkārt
zemgale zila

tāds neaizpogājies
izeju laukā
zemgale zila
vakarā vēl zilāka

traktors iet apkārt un apkārt laukam
saule apkārt: aparā
upē apīnī kapara taurē
brillēs (večiņa tek un tek)

pagriežos apkārt
redzu: zeme griežas apkārt
es atkal palieku
virspusē

pagriežos apkārt
zeme atkal apkārt
un es atkal
virspusē

* * *

Es eju iekšā fermā vienā
Un saku kopējām: — Labdien!
Vai piens jums te ir dienu dienā
Vai dienu dienas pienā vien? —

Un tūliņ apraujos: nav labi.
Var sagaidīt, ka pretī durs.
Jā, dur: — Tas, puis, ko tu tur klabi,
Tas klamburs ir vai kalambūrs? —

Jā, tās ir blēņas. Muldēšana.
Bet naktsmājas — vai var man dot?
— Te ir tik kluss, ka ausīs zvana.
Es gribētu te padzīvot.

— Kur? Še? Kur, fermā?
— Jā, tepatās.
— Kāpēc?
— Tāpatās vien... ja ļauj...
Man patīk teļu ausis platās
Un vienkārši — ka govis mauj.

— Ka govis mauj?
— Jā, vai — ka gremo.
Tāds miers, ka gribas gremot līdz.
— Bet darbs? Vai tas jūs nepazemo
Un palīdzēt, ja jāpalīdz?

— Es palīdzēšu, kur jau jālīdz.
Bet ne jau visu laiku. Jo:
Man labāk tīk, ja darbs ir dalīts —
Jūs savu un es savējo.

Jo katrs jau pār kaut ko valda.
Es esmu dzejnieks.

— Mīļā mās!
Jūs esat dzejnieks! Tad jau Alda
Ar siltu pienu dzirdinās!
Ja nepīpējat...
— Nepīpēju.
— Mums šķūnī ir viens siena pants.
Bet vai par mums būs viena dzeja?
— Ak tētīt, kāds viņš amizants!
— Un kā pie mums jūs gadījāties?
Vai bēgāt, vai no mājām dzīts?
— Vai redzat, meitenes, ka viņam
Nevienas pauniņas nav līdz!

(Amizants, kalambūri... Nebrīnieties par svešvārdiem fermā. Felicita Ertnere stāstīja, aizbraukusi paciemoties uz laukiem 20. gados, iznāk no rīta pagalmā, meita berž piena kannas. Jaunā aktrise grib aizsākt kaut kā sarunu, saka: — Diez vai būs šodien saule? Ne īsti saule, ne apmācies. — Jā, tāds Leonardo da Vinči apgaismojums, — saka meita.)

Un ieved siena šķūnī mani.
Un Alda smejas, saka: — Nāc!
Kā Betlēmē tie svētie gani
Pie mums jūs tiksit guldināts.
— — — — — — — — — — — — — —
Nu, šīm jau, protams, pūra nava.
No vecāsmātes pūra ņemts,
Kā raiba, madaraina pļava
Man pāri rakstains apsegs lemts.

Es aizmiegu kā Dieva nāsī,
Vecs siens, bet smaržo vēl un kož
Tik kutinoši un tik asi,
Bet it nekā Dievs nesaož.

Es arī ne.
Es guļu.

* * *

Es gāju viņai pa pēdām.
No tās puses nāca
pirtslapu smaržas
un liepu ziedu
sīkie smiekli.
Es jutu akmens veselumu.
Tas stāvēja liels un stiprs
lauka malā
un dunēja, kā tikai akmeņi dun —
rasā, rudzos un cerībās.

* * *

Un, visur droši, nekautrīgi gājis,
es nevarēju ieiet viņas mājā
lūgt nodzerties vai citu kaut ko tādu.
Nu, teiksim, varētu es piedāvāt,
ka protu ierīkot es gaisa dārzus
ar cukurbietēm tieši mākoņos,
ar ķirbjiem gaisā tā kā cepelīniem!
Es varētu tai sētā piesolīt
celt torni — ar trejami duravām,
ar skatu lūkām visās debess pusēs:
uz miežu, medību un medus laukiem,
uz paipalu un palu pilnām pļavām,
uz Eifratas un Tebras tīrumiem!...

Es iekoptu tai sikspārņus un pūces
ar izcilām naktvidus īpašībām...

Jau gāja diena ceturtā, bet es
vēl nevarēju saņemties un ieiet
pa vārtiņiem.
Bet dienā piektajā jau nāca vakars,
un zeme man visapkārt ievaidējās.
Es gāju. Saule rietot krita acīs.

Viņi dzīvoja divi šais mājās:
vecais Ķurvis malciknī pina grozu.
— Labvakar! — Labvakar! Annele ir mājās... —
Pie mājas stāvēja motocikls.
Es atsēdos sāniski uz sēdekļa
ar muguru pret veco
baļķu sienu.
Un rietēja saule.
Pie dīķa lejā stāvēja pirtiņa.
Es tur varētu dzīvot.

Priekšnamā jāienes siens,
nē, labāk salmi,
un pie mazā lodziņa
vajadzētu kādu vecu galdu,
kur rakstīt.

Viņa nenāca laukā.
Es pieklauvēju, bet viņa nenāca atdarīt.
Ķurvis teica: — Ejiet tik iekšā! —
Es iegāju un klauvēju
pie nākamām durvīm,
bet neviens nenāca atdarīt.
Es apsēdos vecajā krēslā pie vecā galda
un atstāju viņai vēstuli.

Pienāca Ķurvis un teica: — Viņa guļ.
Tādās skaistās naktīs viņa guļ.
Šodien ir Mildas,
rīt ir Valijas,
bet vakar bija Klāvu diena. —

Ķurvis bija mazliet jucis un mācījās no galvas kalendāru.

* * *

Graužkaulus brāļi, māsas ādās zviln,
Visapkārt kalnos naksnīgs tukšums plēties
Un tādas tālas vientulības pilns,
Ka gribas kādu, kam var uzticēties.

Ar neķemmētu galvu — klēpī tavā
Un nedomāt, vai tas ir prieks vai risks;
No naksneņu un zāļu smakām pļavā
Nāk atkal kaut kas tumši atavisks.

Jā, traks! Un — zvērs! Bet rokās atkal skan
Kaut kas tik tīrs — ne uzplijies, ne plēsies.

Un tavi pirksti pirkstos raksta man,
Ka tu man uzticēsies.

Vērša zīmē.

* * *

Tā neesmu nevienu aveni mīlējis,
ar pirmajiem rīta putniem.

Peoniju dobe, ābolu un ķiršu gatve,
viršu zilums un migla vakarā.
Āmen, Annele! Tu nāc kā durvis.
Tu nāc man pretī kā zelta durvis.

* * *

Es esmu jauns kā pirtsslotas lapa
un līpu pie miesas, un smejos.
Lai svētīts ir gars, kura dēļ
es tev ievajadzējos!

* * *

Māt, es pa pēdām viņai aizgāju.
Tik dziļi zemē nebiju vēl bijis.
Man viņa zemi parādīja dziļāk
par kapu un par kartupeļu bedri.
Es biju tur, kur tumsā bērni guļ.

MAIJS

* * *

Šis pavasaris atnāca tik tīrs
kā viesībās, un gandrīz bija kauns,
ka mugurā mums vēl ir darba drēbes
un rokas nenomazgātas, un sētā
suns noplucis un ziemas spalvu met.
Un grūti bija saprast, kas ir vainīgs —
vai mēs vai viņš —, kurš te ir nelaikā.

Skaistumam, saka vecais skolotājs,
jāatnāk nelaikā
un jārada mazliet neērtības sajūta.

* * *

Pavasaris ir tāds negaidīti iebraucis precinieks,
un meitas skrien ģērbties.
Vienīgi uz traktoristiem tas neattiecas:
viņi brauc pa pienenēm kā pa dzelteniem dubļiem,
un noplēsta ievu āda
vēl ieķērusies ķēdēs.
Tā ir tāda mežonīga tauta,
kas nāk no tehnikas džungļiem.

* * *

Ildzi pārsteigt nelaikā?
Kā tad: ja viņa jau pa gabalu manīja nākšanu —
no rīta ar baltu dvieli
stāvēja un skatījās strazdā,
it kā tas būtu
kāda mīlestības vēstule.

Kad visi teica: pagaidīsim,
viņa teica: jāiet pretim.

* * *

Tikai Kaspars bija kā osis: ilgi plauka, nelapoja.
Vai viņš maz juta, kā vakaros sāka dziedāt meža strazdi?
Kā bērzi kā zaļas kristāla vāzes laistījās?
Kā ezermalā... jā, to viņš gan dzirdēja,
teica: vardes.

* * *

Pavasaris, piemēram, nu ir atnācis, ieva ir uzziedējusi,
un Alīna stāv blakus ievai mēslainās kalošās un raud.
Es nekā viņai nevaru palīdzēt: skaistums
ir nežēlīgs, kad tas nostājas blakus.

* * *

Taurenī
ir tādas kustīgas debesu puķes,
kas nevar uz vietas noziedēt,
saka Ildze.

Nē, taurenis ir kaitēklis,
saka Inese.
Kad viņš te danco apkārt,
muļķības vien nāk prātā.

* * *

Govīm ir frizūras.
— Kurā vietā? — prasa Aina.

* * *

Cūkpienes uzzied, kad ozoli sāk lapot un
egles dzen pirmās zaļās pavasara ķepiņas.
Lietus ir pilns dzelteniem putekšņiem.

* * *

Tītiņš notītē precīzi 14 reizes. Sāk ziedēt ievas.

* * *

Vecmātei samaitājusies
"Zingera" šujmašīna.

* * *

Sāk dīgt nātres, saka Undīne.
Tas ir labi.
Būs kāda puķe,
ko uzdāvināt
tam mērkaķim Ilmāram.

* * *

Ko jūs te visi runājat!
Mēs te dzīvojam pa apakšu un neredzam,
kā galotnēs egles zied, un tad brīnāmies,
ka ciekuri krīt uz galvas!
Annelei ir taisnība, Annelei ir taisnība.

* * *

Šorīt es redzēju
lakstīgalu.
Viņa nedziedāja,
bet sēdēja klusu ievā
un bija kā izliets ūdens.

Nakts bija izlijusi,
nesasmeļama nakts,
un jauna vakara rasa
vēl nebija dzimusi.

* * *

Es izgāju laukā,
norunāju pats ar savu ikšķi,
ka sākšu dzīvot savādāk —
tā kā cīrulis,
priecāšos, ka esmu pelēks:
redzi, viss ir pelēks
un tikai pēc tam kļūst zaļš.

JŪNIJS

* * *

Maurā govis, maurā vērši,
maurā rasa nogūlās.
"Urrā!" kliedza rīta saule,
krūmos kreklu pametusi.

Pamodās dakšu zari,
sivēnrīkle pamodās,
pielīda pie manas nāss
tīra rīta mēslu smaka.

Rīta vējš gar vaļā lūku
baltu mākonīti jāja.
Un es jutu: tā ir laime,
pagaidām kā cisa vāja,

bet te var nobaroties,

te ir vajadzīgās smakas.

Te dvēsle barojas no smakām,
tas ir izsenis pierādīts,
kopš bišu ceļiem, skudru takām
te dvēsle barojas no smakām
un otra dzīvība iet blakām,
un jūtams: tikko nāsis trīc,
mums dvēsle barojas no smakām,
un tas ir sen jau pierādīts.

* * *

Ildze man raksta vēstules.
— Bet par lietu, — es saku.
— Jā, tikai par lietu.

***Sarķe** ir gaiši sarkana. Kā nokaltusi skuja. Aizšvirkstēsies un nodegs. Atceros plīti un paskatos uz mājām. Bet viss ir kārtībā. Tikai saule izdedzinājusi mauriņu sētā. Sarķes sarkanums mani uztrauc.*

***Vabule** ir mana vakargovs, melna, tumša. Viņai piestāvētu sudrabs. Ja es būtu marķīze, es viņu ņemtu līdzi dinejās un stāvētu blakus samta vakartērpā.*

***Slaune** ir tā ar to raibo pakaļu. Un atgādina svētdienu: ar smiekliem, divriteņiem un vēju spieķos. Un viena glāze garšīga vīna izraibina arī prātu.*

***Zvaigalai** balts plankumiņš pierē. Mēs visi esam slimi pēc zvaigznēm. Jo mazāk kādam kas pieder, jo vairāk viņš kāro zvaigznes. Zvaigalai pierē ir Žerārs Filips.*

***Briedala** ir sirma kā vecā skolotāja, un man vienmēr neērti viņas priekšā. Pati nezinu, kāpēc, — es viņai atmetu pa labākai bietei. Citas govis es vēl varu paglaudīt. Bet Briedalu — baidos. Tā vien gribas pakniksēt.*

***Dumala** ir tumši brūna kā kafija. Un uzvarošas domas nāk prātā. Mēs varam paēdināt milzīgu zemi. Un svešu cilvēku bērnus. Un garāmgājējus. Un saistības, ko mēs te parakstām, ir jau sen parakstītas tautasdziesmā: sviestu metu kaudzītē, ar sieriem atstutēju.*

__Zīmalai__ ir baltas ausis. Bet māte melna. Kādas narcises viņa ir ostījusi?

Ak Die's, kā tās divas baltās kallas klausās, it kā nupat, nupat tās pasniegs kādam melnam Āfrikas prezidentam!

__Raibala__ stāv steliņģī kā tāda nenokārtota pasaules karte. Arī tesmenis raibs: trīs pupi melni, viens balts. Bet pieniņš visos vienādi balts. Iznāk tā, ka pasaules politika uz pienu nemaz neattiecas.

* * *

Viena pati man gosniņa,
Tai skudrīti vārdu liku.
(Tautasdziesma)

Ai, gosniņa, māraliņa, kā nu tevi krustīsim?
Vai Cibiņa, Cisterniņa?
Cēberīte? Cetaliņ?

Maruža saka: vajag likt ar garo "ī",
jo garāk, jo labāk: Vīgrieze, Vībante —
apmēram tā, kā piens tek slaucenē.

Bet nedrīkst likt ar "sss" un "z",
tādus kā Pese, Prese, Mīzene un tamlīdzīgi,
tad govis bizo.

Un nekādā gadījumā govij nedrīkst
likt mīkstus vārdus:
ar "uļkā", "očkā", "uškā",
tādus kā Sviestuļka, Pienočka.
Tad aizķepst piena vadi
un vispār govs aizķepst
no abiem galiem.

* * *

— Labvakar, Ķiksta māt,
šovakar traki rezēdas smaržo.
Vai mēs nevaram šogad pie jums atkal ņemt pienu,
jums ir tāds salds, bērniem labi garšo.
Jā, mēs tepat Kalna Tiļļās,
piecas minūtes gājumā.
Jā, atvaļinājumā.

— Labvakar, Ķiksta māt!
Mums nebij kanniņas šoreiz, lejiet tai burkā.
Rutiņ, kas tā mutautiņu ņurkā!

— Labvakar, Ķiksta māt!
Kā sauc jūsu gosniņu? Briede?
Un ko jūs viņai dodat, ka piens tik salds?
Ak, caur cukurbietēm!

(— Labvakar, labvakariņ, Ķiksta māt! —
Šie ir atkal klāt...)

* * *

Jana vakar lūdza,
lai viņai iemāca cept maizi.
Bērni ļoti gribot
pašceptu maizi ar medu.
"Kāpēc tad bērni vien?"
teica traktorists Voldis.
"Es arī ēstu,
tikai — nav kas dod."

* * *

Dritvaikociņ, saka Eidis.
Nav vairs nevienas meitas,
kam dievkociņa lapiņa dziesmu grāmatā.
Sākuši dievkociņus saukt par tūjām
un dzīvžogos audzē kaut kādus aličus.

* * *

Īslīces dzirnavās
noķerta četrmetrīga līdaka.
Es tam ticu.
Vakar es redzēju, kā Aina
pūš Pēterim miglu acīs,
kamēr tam piemetās vadātājs
un tas apmaldījās viņas koridorā.
Traktors stāv sētā un pats uz savu galvu nekust.
Nebūtu nekāds brīnums,
ja dzirnavu dīķī parādītos arī zemūdenes.

* * *

Pie dzimavām guļ dzimakmeņi
ar vienu aci debesīs.
Vienmēr kaut ko kaļ Dieva dzeņi,
un dažreiz iznāk dzimakmeņi.
Un Rūdis saka: beņi, feņi,
cik cilvēkam tas mūžs ir īss!
Pie dzimavām guļ dzimakmeņi
ar vienu aci debesīs.

PIE MARUŽAS

Maružai esot Mārasgovs.
Maruža esot burve.
Maruža esot veca, izkūkojusi muļķe.
Maruža esot ragana.

Maruža esot nabadze.
Bet Maružai esot tāda govs —
ne tā ziemu stallī tilpa,
ne vasaru laidarā.

— Tas laikam grūti, kad nauda ir lielāka nekā maciņš? — es prasu Maružai.

— Liela nauda, — Maruža saka. — Grūti samainām.

PIE MARUŽAS

Dod, Māriņa, to gosniņu,
Kas no simta atlikās.
(Tautasdziesma)

kad tev nebūs
nevienas gotiņas, nemaz
ņem to gotiņu
kas no simta atlikās

kās, kās
kad pieniņa nemaz
no tās slaucenes
kas no simta atlikās

drāz, drāz
to svilpīti drāz
to dziesmiņu spēlē
kas no simta atlikās

kari nāca, nāks
kur vietiņas tās
kur es bēgšu, kur vietiņa
kas no simta atlikās

viss ir nodedzis
mazs bērniņš stāv krāsmatās
tas bērniņš
kas no simta atlikās

PIE MARUŽAS

Es zinu, ka riebj: "Kluču klučiem manā ķērmē, viņļaužmātēm zilām putām." Es tikai vienu esmu lūgusi: dod man vienu burbulīti!

Es zinu, ka riebj: "Ragana brien pa jūru, piena enkuris uz muguras. No visām mājām, no visām muižām mans, ne cita, mans, ne cita, pār sētām, pār jumtiem, mans ne cita." Es tikai vienu esmu lūgusi: lai pieniņš cauri tek, burbulīšus mētādams.

vienu burbulīti! vienmērīgi lai kuras
no tevis, no tevis — zem manis
uguns zem katla lai turas
drīz zvanīs

drīz burbuļa drēbēs
iešu uz pārvēršanos
drīz es kā mākonis, debestiņ
iešu tavos ganos

drīz es kā peļķe, kā peļķe
pļavu ziedos
drīz atnāks uguns
un visu man piedos

pīslis, mēsls un trūds
zemes kams
ak, debestiņ, dzīslās — kā tas rūc
burbulīšus mētādams

PIE MARUŽAS

Vectēvam zieds pie cepures
un sirds dauzās
konfekšu tūtē,
un bizmārīte uz viņa pirkstgala izplestiem spārniem:
biz, biz, Mārīte, kur mana brūte?

Kūts līdz logiem noblietēta —
trešo dienu mēslus ved.
Dū, dū, dievgosniņa,
atnes man pien' un med'!

Biz, biz, svēto kukainīt,
kur tu lidosi?
Vai uz bērēm vai uz kāzām,
vai maza bērniņa krustībām?

Tu ***Mr****,*
Tu ***Mārah*** *— mirdinātāja,*
Tu Mira Māra, veļu un miroņu Māra!
Vīram uzgāzies baļķis,
tas guļ pie pusceltas mājas
un asinis vemj (bet zeme zeļ, zied un gaudo!).
Sieva pa līdumu celmos nokrīt,
kā vilcene gaudo,
lūdz velnu:
lai to Māru ellē rauj,
lai to Māru nodarīja!
Bet neviens nekā nevar nodarīt: reizē
tārpu un pumpuru sācējai, reizē
no abām pusēm nācējai.

Tā ir tā, kas vidū jūras
uz akmeņa miltus maļ.
Melna čūska. Dzen uz iekšu.
Nelaiž ārā atpakaļ.

Miroņus no zemes neļauj
celt un augstu turēt nost.
Mazu bērnu satiks ceļā,
rokā saulespuķi dos.

* * *

Tikko piedzima Krišjānis Peters!

Piedzima. Piedzima savā laikā un savlaicīgi. Piedzima laikus, paparde vēl nebija ziedējusi. Grieza grieze un grozījās uguns mucā, un pilēja piķis zaļā zālē.

Pēkšņi viens kliedza, un visi pagriezās — katrs uz savu pusi, jo katrs to gaidīja citādi: viens baltā zirgā, otrs kā ezi kažociņā; viss bija dzīvs šonakt: stenēja burbuļi kannā, uzpūstām žaunām apaļi dziedāja vardes zem palaga zaļa un bieza.

Iekliedzās meitenēm zeķu sprādzes, un iekliedzās dzīpars, bet bija tumšs jau un nevarēja saprast, kādā krāsā.

Bet bija jau skaidri jūtams, ka kādam tiks.

Tad iekliedzās ugunī celms un izšāvās mēle no mutes un gribēja teikt vārdu, bet vēl nezināja — kādu.

Kāds nāca pa granti gar jūru, un pacēlās kaija no akmens, nakts miegā iztraucēta; es paskatījos uz to pusi, bet nebij; mēs līgojām tālāk.

Bet notrūka roze no saknēm un ievaidējās, un akā iekliedzās ūdens. Un piecēlās kāds un teica, ka ļoti griboties dzert.

Mēs negājām tālu no uguns, bet tikai tik tālu, cik blāzmo. Jo mums bija solīts.

Ka atnāks. Un paliks ar mums. Un ēdīs no mums. Un spiedīsies kopā, vēl ciešāk kopā.

Un uguns galotne ir tā kā egļu galotne, tikai dzīvāka, tāpēc tā lokās; bez vēja, pati no sevis.

Kāds iesvieda alus kannu oglēs, kāds gabalu siera, un it kā no senām dziņām mēs sākām mest oglēs ziedu, katrs ko labu. Kas bija: cits cepuri, matu sprādzi vai nazi, vai brilles, vai pūdernīcu. Es iesviedu ugunī kabatasdrānu, pievilktu pilnu no skudru pūžņa ar skudru spirtu.

Un iesvieda Jānis zelta gredzenu oglēs, un sacīja ugunī balss: tas tev tiks atdots.

Tad Jānim piedzima dēls. Mēs neredzējām, tā teica, ka viņš ir jau dzimis, ar Krišjāni vārdā.

Viņš piedzima savlaicīgi ar mums. Ar mums viņš arī dzīvos.

Viņš atnāca savlaicīgi kā Jāņa bērns. Viņš te līgos lēktos. Visi Pēterbērni un Miķelbērni būs tepat viņa tuvumā. Ne tālāk par attālumu, cik sēkla lido.

Pagājušnakt Jānim piedzima dēls.

* * *

Līgo!

JŪLIJS

* * *

Biešu lapas
kā lielas, talantīgas ausis
klausās sauli.
Bet pavēle ir tāda: augt resnumā!
Visu dzīvībiņu Resnomāt,
paglaudi man arī galvu!

* * *

Pērkons gāž abām rokām.
Bet, cik uzlej, tik izčūkst.
Kā tāds paklīdis tēvs —
atnāk pie bērniem
reizi pa mēnesi —
un nu mīlēs!

* * *

Kartupeļi zied.
Un bumbuļi apakšā
nekad nav savus ziedus redzējuši.
Vai arī mēs kā kurmji
te nedzīvojam?

* * *

Magone, valšķīgā puķe,
pilnmēness naktīs
neskatās atpakaļ.
Aiz viņas paliek
apmierināti rudzi
un raudošas rudzupuķes.

* * *

Kartupeļu zieds
ir manas mātes neaizmirstule.
Zirgs iet nosvīdis
pa manas mātes puķu lauku,
un mans tēvs
dancina arklu.

Visas viņas
ir kartupeļu meitenes:
Aina un Inese, Annele mana.

Naksneņu dzimta.

Viss tas pats, kas citām puķēm.
Bet ziedot
jau rieš.

(Mazus kartupelīšus.)

* * *

Nāc pie dundura par donoru, saka Tiltiņš
jaunajai zootehniķei.
Tu jau esi tik pilna
ar sulu,
ka nav ko visādus knišļus barot.

* * *

Mildiņa ne par ko citu nerunā
kā par konservburku vāciņiem.
Tuvākajā apkārtnē
viss nu ir iekonservēts.
Mēs ar Rūdi
pie veikala dzeram alu,
kad garām nāk Mildiņas Jānis.
Nāc pie leiboristiem, saka Tiltiņš,
ja tā konservatīvā
tevi nav vēl iesterilizējusi!

* * *

Ziņu bērniem
ir jaunības svētki.
Pa septiņi rindiņā pākstī lielajā svētku dārzā
tie pusbrieduši klausās,
ko stāsta tiem vecais sēklas burkāns
par kolektīvisma izjūtu.
Bet zirnītis jau tik un tā zina,
ka, tikko pārsprāgs pāksts,
katrs aizies
uz savu pusi.
Brieduma
brīdis
tuvojas.

* * *

Ķeizarkroņi
jau paši par sevi ir toņi:
ņi
kro
zar
ķei

* * *

Nezin kāpēc nezāles visas
ir sieviešu kārtā —
balanda,
usne,
pērkone,
virza,
vārpata?

* * *

Kolhoza ēdnīcā
aug milzīga mirte.
Var lauzt, cik vajag.
Bet kopēja saka:
ja visi tā tūļāsies,
mūsu kolhozs aizaugs ar mirtēm.

* * *

Radu vecā
vedeklu pēta:
cītīgi cep,
veikli vāra,
galdu klāj
ar puķīti vāzē.

Papusdienoja,
aizgāja peldēties.
Kas mazgās traukus?

Tā ir tāda
dzīvnieciņa čaklība, saka vecā.
Tikai līdz vēderam.

* * *

Es skatos, kā Alīna mazgā piena traukus,
es domāju, ka viņa pati arī
ir ļoti tīrs cilvēks.

Te, kur zemenes zied tīras
un purvos — balts vaivariņš,
un skaistākais auglis
ir baltais dzidrais, —
te grūti ir slaucīties netīrā dvielī.

* * *

Nupat kaimiņos liela jubileja.
Krietnajam zemkopim Ernestam Soveram.

Ar vecomāti un zemi,
un ar govi audzis.
Mēs esam tie —
no piena raudzes.

Pa virsu mums nostājas krējums,
un, visam nākot un ejot,
mēs te stingri stāvam
un dodam krejot.

Mazs, mazs un sens, sens vārdiņš: no piena
kriet,
un no tā mums cēlies vārds
krietns.

* * *

Viņa jau tā bija kā noslaukta kaza!
Nu viņš viņai atkal
pārsitis galvu.
— Kur tādi cilvēki gadās? — Ildze nodrebinās.

— Viņi nav darītāji, tāpēc! —
saka vecais skolotājs.
— Viņi te nav sējuši,
un viņi apmaldījās.
Cilvēku vienīgās zīmes,
lai viņi neapmaldītos,
ir pašdarīti darbi.

Viņi apmaldījās
citu iesētā rudzu laukā,
jo viņiem te nav
nekādu pazīšanās zīmju.

* * *

Saka: latvieši esot skopulīgi.

Vai tu biji skopa, māt?
Bet es skatos kopā, māt:
tas, kas kaut ko kopa, māt,
tas to nesamina.

Maruža saka:

Es telītes paganīju
Ar vītola žagariņu;
Es rīkstītes nenogriezu,
Brāļa birzes netērēju.

* * *

Paulīnei pāri piecdesmit.
Tas ir tāds atāla laiks.
Iekšā atkal pumpuro, un gribas krauties zārdos.
Viņa pati saka:
savam pļāvējam
ne tikai baltu kreklu —
baltu dvēseli atdotu.

* * *

"Dod, Dieviņi, stipru vēju,
Grūd veco uz vecās..."
Lai viņi neviļus pakrīt
kaut kā liktenīgi.
Lai tāds vējš nav bijis
ne pirms, ne pēc kāzām.
Viņš, kas savam zirgam nekad
nav noskopojis auzas, —
viņš ir pelnījis braucienu
kamanās
ar zvaniņiem
naktī, kad vilku acis spīd
(bet zirgs skrien aizgūtnēm!).
Viņš savam zirgam
nekad nav žēlojis
auzu sauju.

Tad lai viņi pieceļas
un meklē, kas viņus apgāzis.
Viss ir atkal rāmi kluss,
un nekāda vēja.

* * *

Vasaras svētdienās zaļās
pakalnos kapsētas stāv
rītos tik koptas un svaigas
kā ģimenes dārziņš.

Viss ir tikko kā iesēts,
un atvesti puķu stādi,
un —
lai tēvam vieglas smiltis! —
tikai jākopj un jākopj.
(Jāizkopj kapu hibrīds.)

Vasaras svētdienas zaļas,
zaļa un stipra dzīve,
zaļi un stipri ņemam
bērnus un ejam uz kapiem.

Lejkanna pavisam vēl jauna
un spīd.

* * *

Nu var nākt ziema pēc siena mauta —
Nu tā pļava ir nost un pļauta.
Nu tā pļava ir vienreiz gāzta,
Izkaltēta un šķūnī bāzta.

Nu to sienu līdz čukuram grūdīs.
Bāzīs un aizrausies elpa krūtīs.
Un govs ar mēli to iekšā rausīs
Un jutīs, ka lēni piens kāpj ausīs.

O, Latvija, bagātā mana mās,
Drīz pienā tev muti nomazgās,
Un pati tu gluži kā milzīga piesta
Būsi pilna augstprocentīga sviesta.

Pilns vēders, pilni veikali, centners
un stops!
Bet caur mūžiem dzied sievas, kas
to lopiņu kops,
Un zied cauri gadsimtiem tāliem un smagiem
Senās Māras pīts vainags govij ap ragiem:

Nu ar Dievu paliekati,
Manas vecās ganīkliņas!
Rītā būs citi gani,
Nebūs tādi dziedātāji.

— Kas par muļķībām, — saka Marta.
— Mēs dziedam dubultkvartetā!

— Ak, Marta! No Rīgas mums draud briesmas,
jo Rīga vairs neprot tautas dziesmas!
Tikai tie vēl — no nošu lapām pa koriem.
Vispār Rīga smok nost caur tranzistoriem.
Kāpēc cenšaties tā kā tā dziedone Rīgā,

pusneapmācītā un nelaimīgā?
Kāpēc jūs tik iemācīti smaidāt,
tautas skaistumā gudras no citiem gaidāt?
Tu slauc pareizu pienu, bet, mīļā māt,
tavas meitas dzied dziesmas, kam ūdens klāt!

Bet mūžsenais, neatšķaidītais vārds
guļ nezināts,
nenovadējies,
kā radījies, stiprs, kā radījies:

kur
maurā govis, maurā vērši;
kur
bižu, bižu brāļa govs, tautu govs nebizoja, steberēt steberēja;
kur
man bij sviesta dievs in gan: sviestu metu kaudzītē, ar sieriem atstutēju;
kur
gana tautu miglacīte, silmalā guldīdama;
kur
bij manām telītēm veca kūla mugurā;
kur
man gotiņas tā viesās kā vistiņas oliņās!
kur... kur... kur...

PIE MARUŽAS ATKAL

Liels mēness stāv pilns un pret.
Vecene nāk, cūkas pupu galiņus aizgaldā met.
Sapnī rādījās
ūdens krūze —
būs veselība.

Pērkons gar pamali ratos sprāgušus vāciešus ved.
Vecais ceļas, cirvīti ņem un viesulī met.
Istaba sapnī bij
puķēm izpušķota —
kaut kas nodegs.

Vecāko māsu ziedā ved, vidējo ziedā ved.
Jauniņā pumpurā nāk un eglē vainagu met.
Sapnī kāds koka kājām
pa sniegu gāja —
dzīve starp aukstiem cilvēkiem.

Nakts otrā pusē meitas laidara vārtus ver,
Ber govīm zāles, jāņuzāles un kaut ko cer.
Un zvaigznes sapņos —
tad pupas labi augs.

Met prievīti, met ziedu no tilta strautā!
Met naudu kāzās uz šķīvja tīrā autā!
Ja sapnī mēness lec —
dēls piedzims;
ja sapnī gurķus ēd —
veltīgs darbs.

Kalējs kaļ debesīs, dzenis priedē kaut ko kaļ.
Met naudu, met naudu zārkā, lai nenāk atpakaļ!
Pienu pirki —
ar bērniem sadraudzēsies.

Maruža tā kā ogle, tā kā ogle pelnos man pa vakariem kvēl.
Kādas blēņas! Protams, blēņas! Bet — lai atnāk vēl!

Kādas muļķības! Protams, protams,
tikai dīvaini slotas
grozās savos kātos.

Muļķības? Nezinu.
Nav kam prasīt.
Raganas ir sadedzinātas.

PIE MARUŽAS

Vēl ganos nav laists, bet skauģi jau strumpē — pūš ragu.
Un Pirmaļa paklūp uz sliekšņa un atlauž nagu.
Nekas, būs labi, bet Otaļa lec pāri grāvim un pārlauž kāju.
Un Trešaļai — tesmenī roze, tik tikko zavētāja norunāja.

Un Cetula — drēbes laiza, ganību kārtis grauž, ēd zemes.
Jau trešo reizi pie buļļiem, bet Pietala neapņemas.
Paldievs, mīļā Māra, Sestaļai, liekas, nav slikts nekas.
Bet vienu dienu tā skrienot kampj kartupeli — un aizrijas.

Un nav neviena, kas kaut ko par labu griež.
Nāk Svētdiena, un Svētala asinis miež.
Es atradu laidarā — grīdā stāvus sacelta nagla rūs.
Un strumpē skauģi, strumpē. Vēl kāda sērga būs.

* * *

Visi skrien,
tikai cīrulis dzied uz vietas:
tādastās lietas
tādastās lietas
manam tēvam
simtusimtusvīķurbu
svīķurbu
simtusimtusvīķurbu

Vienmēr tepatās un stāvus uz augšu:
iešu iešu dzirnavu kalt
iešu Dieviņam dzirnavu kalt

Un stāvus uz leju:
kaltiņš nokrita
kaltiņš nokrita

Cik godīgs putns!
Mēs taču arī
skrienam gaisā tās dzirnas kalt,
bet, kad nokrīt kaltiņš,
vienalga, ceļamies tik tiem citiem līdz:
iešu, iešu dzirnavu kalt!

Kad nu jāsāk,
izrādās,
ka divi trīs kaļ
un divdesmit trīs stāv apkārt
un dzied:
Dieviņam dzirnavu kalt!
Dieviņam dzirnavu kalt!

*

Dzeguzi klausos —
dabā tā dziesma ir sen.

Viņš:
tiš perēt
tiš perēt
Viņa:
kas kūkos
kas kūkos
Caur emancipāciju — dziedātājās tikusī,
nu — aprobežotā,
emancipācijā atpalikusī.

*

Tikai meža balodis pūš:
visvienalga — nešuj, šuj
vistām pulllk, man — duj
Tik slinks, ka nevīžo kārtīgu lizdu iztaisīt,
perē uz žagariņiem.

Ciems gan ceļ lizdas,
bagāti,
tikai nekas nečiepst.

— Tāpēc ka pakaļas aukstas, — saka Rūdis.
— Redzi, kad mātīte perē, tēviņš pienes ēst.
Vai tad tu varēsi ko sameklēt, kamēr perēšu? —
saka Aina.

Rūdis apklust un domā: "Tā Aina ir maita.
Tagad vajadzētu visiem pateikt, cik ir uz grāmatiņas."

*

Bezdelīgas kā kantoristes
saskaita visu,
visu pa kantora logu:
vista perē trīs nedēļas, zoss perē četras nedēļas
es pate deviņas dienas, deviņas naktis
ja nav tiesa, tad izrauj mēli
man un seifam
pa pakausi — čirkš

Kasiere arī ir
kursā par visu:
Zeltiņš ceļ siltumnīcu,
Zeltunovs vairs nedzer, iešuvis ampulu,
Zeltšteins ir zelts, ne cilvēks:
dabūjis kolhoza zobārstei
importa borus.

Tikai es te jums dalu
tās smirdīgās zīmītes,
gribas ko lielu — česno! —
ar vērienu — kā Monako vai Gruzijā —
česno!

* * *

Un vienu dienu Aina saka,
Ka beidzies esot kombikorms;
Es nodomāju: tas ir traki,
Nav atskaņu — tik "kombikorms".

Jā, kombikorms. To govīm normē.
Un, cik var saprast, arī dod.
Bet, vai to ēd vai kombikormē,
Mans prāts tā arī nesaprot.

Es prasu sievām: što takoje?
Un es šīm prasu: was ist das?
Ir kukurūza, un ir soja,
Ir koksagīzs, bet tas nav tas.

Vai neskan labāk kombirausis?
Vai varbūt vēl kas prātā nāks.
Tad atskaņojas vārdiņš "ausis".
Un vārds skan arī — latviskāks.

Bet zirgu fermā teica: risaks.
Jā, tas pats rikšotājs. Par ko?
Vai iznāk garāks zirgs vai īsāks,
Ja šitos abus sakrusto?

Nav fermā kombiraušu tātad.
Bet man par to nav jāatbild.
Man pašam savi darbi prātā:
Ka valoda mums nesāk svilt.

Kā siens tāds mitrs mitrā pantā.
Ka neaizdegas, nenosvilst.
Jau romānos un dzejas pantā
Var just, kā valoda mums dilst.

Bet mūsu raža pilla, smaga,
Un vārds tik trejdeviņi pills,
Ka šito "točno!" nevajaga.
Nu nevajaga, mīļo Ilz!

* * *

Uz Uzbekiju teļus vedu.
Tie izdzīvo, ja nesaslimst.
Un uzbeki teic: tad nav bēdu.
Ja jums tur tik daudz teļu dzimst.

Un uzbeks paņem teļa pasi
Un godbijīgi vaļā šķir,
Un savam draugam saka: — Lasi,
Pat viņu teļiem pases ir.
Un ražīgi ir viņu teļi,
Un gandrīz it neviens nav slims.
Cik dīvaini ir tautu ceļi:
Mums — bērni, viņiem — teļi dzimst. —

Nu jā. Jā, sievas pie mums tiešām
Kopj teļus, vistiņas uz lukts,
Ar, meliorē, sēj, pļauj kviešus —
Lai tikai būtu kopprodukts!

Un tad es domāju: patiešām
Mēs sievas atdodam kaut kam.
Tā iznāk, ka mēs sievas tīšām
Šim kopproduktam ziedojam.

Un tad es domāju, ka laikam
Nav kaut kas kārtībā pie mums,
Jo katrs bērniņš katrā laikā
Ir arī tautas ienākums.

Un tad es pieeju pie Martas,
Es saku Martai: — Mīļo Mart,
Viens jautājums stāv fermas vārtos,
Vai drīkst to jautājumu skart?

Redz, es reiz govju barā gāju.
Es teicu: "Kā tu domā, lop,
Vai laimīgs cilvēks, kas ap māju
Tik lepnu govju baru kopj?" —

Un Marta jau ir pieradusi,
Ka man tāds jocīgs runas veids.
Tā panākas uz manu pusi:
— Nu ko tu teiksi man? Nu teic! —

Es visu izskaidroju slaiki.
Es viņai saku: tā un tā!
— Bet man ir jāstrādā. Nav laika.
Par teļiem, redzi, jāgādā.

Nekā nebūs, — smīn Marta greizi.
— Tie vīri tikai runāt prot.
I fermu, ģimeni uzreizi
Es nevaru tā apdancot.

*Un ko **tu** vari? Ko **tu** vaidi? —*
Un Martai acis nikni spīd.
— Ka tauta pieaugumu gaida,
Vēl dzejolīti uzrakstīt? —

Es paskatos uz Martas pleciem.
Tiem tik daudz likts un tik daudz ņemts,
Un paliek atkal kā pa vecam.
Un paliek atkal neizlemts.

Un Marta aiziet tīri naiga.
Un — nav jau viņa nemaz pret.
Bet laika Martai nav. Nav laika.
Tā teļiem zaļbarību ved.

"Šai koši zaļā vasarā..."
Ar fermerēm slaucēju sacīkstēs Siguldā.

* * *

Pilns mēness meža mežģīnēs
Kā krūts — tik jauna, plika.
Un nerakstu no sevis es,
Es daru, kā man lika.

Šai koši zaļā vasarā,
Ko strādājam un eitam,
Es vienmēr centos kopā būt
Ar dzīvesstiprām meitām.

Pa ceļu aiziet jauns un košs
Prom siena vezums vītā.
Es nenožēloju neko,
Neko no padarītā.

Nav, nav! Nav cita ņēmuma
Kā tik šīs dzīves ņēmums.
Uz mutes man ir zemes vārds
Un apkārt — zemes mēmums

Ar zaļiem, mīļiem tīmekļiem,
Ar akotiem un ušņiem.

Kā sārta zirga skābene
Riet saule kupliem kušķiem.

Kāds pienā te un asinīs
Nav mani velti jaucis:
Es nākšu, saukšu vēltālāk.
Es neesmu vēl saucis.

* * *

— Šovakar, — es saku Annelei,
— ķersim mākoņus.
Tikai jāuztaisa tādas labas lamatas.
Tu vakarā nāc
ātrāk mājā!

— Nav jau kur likt, — nosmejas Annele.

Tas nevar būt,
ka mākoņus nav kur likt.

* * *

— Ko es varu darīt tavā labā? —
es prasu Annelei.
— Pulksteni ietīt šallē
un saglabāt siltu laiku?
— Nē, tos trīs, — saka Annele. — Ē! Tē! Em!

— Eskadroni tulpes mīda?
Ezis tīklu mudžināja?
Ej trīsreiz muklājā?
Es trāpīju musturā? — N-nē.
— Elpas trūkst, matiola? — Nezinu. Varbūt.
— Ezermalas taka mirdz? — Jā!

* * *

Zemgale ir bezgalīgi pilna.
Melns kaķis lien
pa zaļu kāpostu lauku,
un nejauši to saķer
zaļa kāpostu lapa
un ierieš galviņā.
Uz neat-griešanos!
Un — beigts ir.

Annele, vai es tev esmu pie sirds?
Annele smaida: aiztaisi logu, taureņi skrien lampā.

AUGUSTS

* * *

vakars kā varde
saules apspīdēta
dīķa plēve
zaļa un svēta

pacel ābolu
akmeni ņemi
viss stāsta
par tēvu zemi

milzīgi tālumi
no cīruļa gaisā
līdz pelei atālā
līdz sivēnam maisā

milzīga tuvība
mana māte klusi
zaļa un pilna
un nolīkusi

pirts vakars
sakars caur garu
un tā gribas visu dēļ
lai es pareizi daru

* * *

Rudzu rieksti vēl zaļi,
bet sīļi jau kliedz pa lazdām.
Laikmetīgi putni, pārsit čaulu
pirms laika.

Tāds mums bija kaimiņš,
saka Līze.
Nekad nevarēja izturēt cūku,
nokāva pusmūžā.

* * *

Flokši zied rūgti. Rīta agrumā
es ieeju skolā, durvis ir neaizslēgtas,
un smaržo pēc svaigas krāsas.

Aiz krūma, aiz grāmatu kaudzītes tai logā
dzīvo jauna skolotāja.

Vakar gailenes logā bij savērtas diegā,
šorīt vairs nav, kāds gāzies šonakt
kā zirnekļu tīklā lietus —
diedziņi plīvo vējā,
un samtenei zem loga
nolauzta galva.
(Esmu piecēlies par agru,
man tas nebija jāredz.)

Pēc pāris stundām tā pamodīsies, kafiju dzers un
aizaudīs logu no jauna.

Drīz no brīvdienām atgriezīsies citas skolotājas,
te kļūs nemierīgāk.
Svešas meitenes vienmēr smaržo
pēc apškundziņiem.

* * *

Vakarā
kā atskabarga iešāvās bezdelīga,
un es vairs nevaru to izvilkt.

— Annele, vai mums ir ūdeņraža pārskābe?
— Nemāžojies, — saka Annele. — Tev nekas nekait.

— Bet bezdelīga atnesās, — es saku Annelei.
— Un nu lipina jaunu kleķa būdu.
Es laikam viņai palīdzēšu ar savām siekalām.
— Nejaucies citu darīšanās, — saka Annele.

— Bet kas bezdelīgai izkoda robu astē?
— Jā, čūska, — saka Annele. — Bet norunāsim tā,
ka tu esi strazds un tev ir būrītis.
Un tu uz svilpastēm neskatīsies.

* * *

Vakar "Abrupos" piedzimis bērns.
Divas acis nu ir pasaulē vairāk,
un nu jāsāk no gala:
ĀBeli
ĀBeci
ABru

*

"Cintiņos" arī nebija uguns,
tāda gruzdoša pagale tā vecā meita:
kopš viņējo nošāva —
neviens cits!

Uz kāda ciņa
nu to dzērveni atradusi?
Jau cerībās.
Māte saka:
— Tas labi, ka atkal tic.

*

"Dagļos" divas dullas mušas
jādelējas motociklā.
Vecās tantes nomirušas,
paglabātas zemē miklā.

Atstājušas lielu naudu:
dolāros!
Dabūšot tādu kā Kenediju —
lai puikas dzimst kreisā pusē ar celiņu.

*

Bet "Tupeniši", visa māja,
aizvākušies uz pilsētu.
Un saucoties tagad par kartupeļiem.
Dzīvoklis esot mazs —
bērnus atlikuši uz nākamo piecgadi.
Te vecajā mājā arī —
logi izdauzīti.

Bet vecmātes gultā
cisu maisā
tomēr kaut kas kust:
cauna migu ietaisījusi.
Caunas jau vēl ir muļķes
un nepazīst emancipāciju.

*

Bet aug "Briediši".
Audzē siltumnīcā rozes
un ved uz tirgu.
Mildiņai vienmēr rokas saskrāpētas,
un man liekas,
ka nākamais arī —
būs noskrāpējies pa ērkšķiem.

*

Gundars dzer "Gurdžani",
tas esot labs vīns,
nekāda vaina, cauru dienu.
Sausais.
Vīnelis.
Vīnelītis.
Sievelīte arī nekas.
Feina.
Abi smuki cilvēki.
Tikai skuķi dzimst tādi apdauzīti.
Kaimiņi smejas: tie nav no Gundara,
tie ir no "Gurdžani".

*

"Mežmiķu" bērni staigā bāli un kāmi,
viņi pavasaros nekad nav ēduši zaļumus.
Lops tikai ēd skābenes, saka tēvs.
Rabarberi bērniem ir par skābiem, saka māte.
Puķes pavasaros "Mežmiķu" bērni
nemaz neredz.

*

Rumbenim ir pārliecība:
bērnus jau no mazotnes
vajag mācīt par meistariem,
visu savu algu
viņš izpērk pulksteņos,
puikas dzen
naglas pulksteņos, tas nekas —
vēlāk atmaksāsies.

* * *

Elpo ciems. Man roka bērna rokā.
Kāpj no zemES nesaprotams tvaiks.
Citi bērni... Vēl nevienā lokā
Iesācies nav mana bērna laiks.

Piespiežu pie zemes paipalēnu,
Kaut kur brīdinoši māte dzied;
Un es dzirdu: stiebrus šķirstot lēni,
*Tur pa rudziem — **mani** bērni iet.*

Vārpu zaļā, rudzupuķu zilgā
Vakarā es mājā teikšu tai:
Cik tad vispār ir šī dzīve ilga?
Kas mēs abi esam mūžībai?

Iznāc tumsā, iziesim aiz vārtiem.
Paklausies: kā viņi rudzos skan!
Pasauc viņus tumsā vistu vārdiem,
Jēru vārdiem — pasauc viņus man!

* * *

Patiesi, ja mēs esam adata,
tad bērni ir mūsu smaile.
Bet vecie ļaudis ir adatas acs,
kurā ievēr diegu.

Kāda velna mēs lāpām pasauli,
kāda velna mēs sadurstām tādu labu pasauli,
ja caur vecomāti
nav ievērts diegs!

*

Patiesi, ķēdei ir vismaz trīs locekļi.
I tad — ko tu ar tik īsu piesiesi?

Bet tēvam bija sen mantota pulksteņķēde.
Kad pāri nāca fronte,
to aizzaga pasaulē.
Kaut kur jau viņa klīst svešās tautās
un domā
tīrā latviešu valodā

Laimīgs ir kaimiņu Jānis —
viņa tēvs toreiz
kaut kā palika neapzagts.

*

Vecmāmiņa?
Vecmāmiņa ir kā ikšķis.
Mēs nevaram uzlikt galdā šķīvi,
ne nomazgāt traukus
bez ikšķa.

Mēs nevaram paņemt krūzi
un nodzerties
bez ikšķa.
Mēs nevaram
paņemt šķēres
un izgriezt kāzu aubi,
ne mirstamkleitu
bez ikšķa.

Arī vectētiņš ir ikšķis.
Kur tu, puika, kāpsi bez ikšķa?
Ko tu, puika, darīsi ar cirvi — bez ikšķa?
Kā tu, puika, pigu parādīsi?

*

Ģimenes ir kā slaidas laivas mūžības lagūnās;
Viena cilvēka mūžs ir tikai īsiņa vienkocene.
Tas, kurš tikai ar vienu vai divām paaudzēm dzimst,
Te ir, te grimst.

Ģimenes ir kā slēpes, kas cilvēci nes
Pāri bezgalīgajiem nebūtības un būtības sniegiem.
Ja mēs uz pilna garuma treju (vai četru) paaudžu
sliecēm dzimsim,
Mēs nestigsim, nenogrimsim.

Jo slaidāka bulta, jo, izšauta bezgalībā,
Drošāki trāpīs, drošāk uz mērķi ies.
Bulta, kas pilna paaudžu, slaida tālumā dzīsies,
Mazāk novirzīsies.
Visumā milzīgajā, kur vārās un plūst,
Top, izput un stihiski putekļi ganās, —
Ir ģimene mana, dzimta mana, ir mana
Atsperšanās.

* * *

"Var būt, ka Dacei šonakt piedzims bērns..."
To viņa pateica it kā starp citu,
kā knisli iesprauda starp divām zvaigznēm.
Bet nāca tas no tādiem dziļumiem,
kur viss ir mīkstāks, samtaināks un tumšāks
nekā šī nakts. Man nebija ko teikt.

Nakts auga mierā. Smagiem pīlādžiem
un sienāžiem, kas arī ir tik klusums.
Jo viss, kas naktī, palīdz klusumam.
Mēs domājām un arī bijām klusums.

"Var būt, ka Dacei šonakt piedzims bērns..."
Un atkal doma slēpās kaut kur dziļāk:
"No citas pasaules tu atnāci,
un citā pasaulē tu atgriezīsies."

Kā bērzu izspiež ārā egļu mežs,
te mežmalā es būšu tikpat svešs
un cits, ne savējais. Kur akmens sēž
un muļķa cīruli rauj gaisā vējš,
kur Jāņu meijai meijas nāvi lems,
kur vītols nez kāpēc aug skumjš un zems,
bet lauzto siržu krūms — tik liels un cerošs,
es atkal būšu te
pusnepiederošs.

Es gribēju te palikt, šai augu valstī; ābeļu zarus balstīt;
rudzus sēt, likt vistām dēt; tāpat kā visi —
risināt dienu ar gaļu un maizi; zemi plēst un graizīt,
bet ***pienu****,*
šo aizmūžos ierakstīto lentu,
šo sarauto un saraustīto lentu,
salasīt pa gabaliņam no ikviena,
kurš saglabājis kādu skrandu, smaržu
vai kādu brīnumainu vārdu.

Jo kopā tā ir liela dziesma,
senu dzīvību aizlūgums par mums, mācība:
ka bērni ēd no mātes
un ka mātes dod pienu labprāt
arī citu māšu bērniem,
un ka Zeme,
pienu pazīdama un saprazdama,
ir piezīdāma.

Un katrā ir kāda skranda
no senās piena dziesmas.
Un, kad tu to dzirdi,
tad tev jāmeklē sev iekšā otra tāda piena skranda.
Bet viņa sienā iečabējās un jautāja:
— Vai tu dzīvosi tik mierīgu vasaru kā mēs?
Vai tevi neuztrauks ceļi un vējš bērzos?
Un jasmīni naktīs zūdīsies un gribēs vairāk
nekā savu dārzu vien.
Vai tu varēsi izturēt, kad vakaros trakos smiekli
tālās zaļumballēs?
Vai tad tu varēsi neiet? Vai tu nāksi atpakaļ?
Vai tad tev ir tāds ceļš, pa kuru tu nāc arī
atpakaļ?
— Es zinu to ceļu, pa kuru nāk arī atpakaļ.
— Nē, tu taču nedomā, ka mākoņi nāk
arī atpakaļ.

— Es neesmu pūka pa vējam!
— Nē, tu esi arī cirtiens pret vēju.
Bet vienalga — pret vēju vai pa vējam —
tu vienmēr ar vēju rēķinies. —

Mēs stāvam vējā un izturam vēju,
mēs viņu nepieturam un ne par ko
neturam.
Mēs neievērojam viņu, jo mums viņš ir
tukšs gaiss.

Viņš netraucē mūsu mieru, viņš ļauj mums gulēt —
ne lūdz ko, ne sauc kur.
Viņš mums ir tāds pats kā akmens,
kā migla, kā sniegs,
kā uguns plītī.

— Nē, vējš ir pavisam kas cits...
— Ak, nestāsti! Vējš —
tas ir tāds kā nelabs draugs,
kas ieradīsies
vienmēr, kad mēs ēdīsim mierā
savu maizi, dzersim mierā
savu pienu, gulēsim mierā
to, ko mēs gribam.
Un, tikko viņš uzsvilps aiz loga,
tu pielēksi kājās. Un es jau nu nebūšu
tā, kas lūdzas, lai tu paliec!
Viens tāds, kas ar vēju nerunājas,
ir vajadzīgs manās mājās.
Ne jūsmo, ne lād, ne skaišas.
Ar vēju — vienkārši neielaižas.

— Nē, vējš ir pavisam kas cits.
— Jā, cits. No zelta bļodas tu ēd. Vienalga,
no pilnas vai tukšas, bet tu
ēd no zelta bļodas.

— Es ēdu arī grāvmalā varžu ikrus
un maizi no spitālīgā. Ne bļoda, bet mana mēle ir
no zelta, mana rīkle
dzied no zelta, vaid un izkliedz
pat riebīgus vārdus no zelta.
Bet es nācu tā miera dēļ...

— Te nav tava miera. Tik mans
un vēl citu miers. Kā vējš
var būt miers? Vai tad putas,
dzimušas straumē, saprot mieru?

— Bet tu vari man aizsprosts būt.
Es būšu kā mierīgs ezers
ar līmeni rāmu, bet milzīgu spēku.

— Kāpēc?
Bet kāpēc man jābūt tai klintij, ko upe graužd?
Ja es esmu leja ar dārziem
un mierīgiem bērniem un maizi,
kas mierīgi aug! —

Un tonakt par vēju mēs vairāk nerunājām.
Un klusēja nakts. Un smaržoja miežu lauki,
un pīlādži dega tik stipri, ka tumsai cauri
man uzgāzās rūgtums kā pelēka ozola miza.

Un varēja dzirdēt, kā sīpols ar spēku plēš vaļā zemi.
— Tu neaizej prom, — teica tumsa,
— te nepalicis. —

Es gribēju mieru kā vējā izmocīts ciekurs.

* * *

Viņa noliec zemu galvu
un paliek pie sava:
— Tāda ir dzīve. —

Mīļais Dievs, viņa aizmirst
vakaros zvaigznes pielūgt.

No tā gaišā miljarda
viņa atsakās izvēlēties.

Ak Die's, kapājiet lapas,
kapājiet cūkām lapas,
bet pēkšņi dzirdiet, kā vējš
saodis nošķaudījās:
viss dzīvo blakus un apkārt
savu vēja dzīvi:
cik pasakaini saule
atmirdz cūkai saros!

Un vienu brīdi jūs redzat:
apse mēdās,
mēli vējā otrādi apmetusi.

Dzisdama iesīcās ogle
kā tāla mandolīna:
varbūt kaut kur raud
kāda veca meita?

Jumta jonis vienu brīdi agri no rīta,
un durvju eņģu pēkšņa uztrūkšanās;
mīļā debess, ir jābūt cietsirdīgam,
lai neuzklausītu
putnus, kas deg plītī!

Bet Annele aizmirst
vakaros zvaigznes pielūgt.
Un saka: — Tāda ir dzīve.

VĒJŠ

Pie saules koki jau ir pieraduši —
saule ir laba,
saule dara labu,
saule vērtē lapu no labās puses.
Vai kāds brīnums,
ka koki tā priecājas,
redzot vēju nākam?

Vējš lasa lapu
no abām pusēm.
Pasludina slēptas un mirdzošas kaislības,
otrādas nostādnes,
vējš uzpūš koku
kā saulē apdzisušu ugunskuru.

Pēc katra vēja
koki izskatās
atkal daudz jaunāki.

*

Oderu vējš,
lapapakšu vējš,
lindrakmalu viesulis.

Pat kurmis alā
valda spalvu
un kliedz, ka tam putina acīs.

Droši vien saule
tagad cilājas jūrā kā kuģis —
lec un noriet.

*

Mierīgais rudzu lauks nu ir salīgojies
un neapturami bangojas.

Tā jau ir māksla —
dvēseles skriešana uz vietas.

Daba, pasakainā balerīna,
rāda, ka skriet var
tepat uz vietas
un sasniegt milzīgus ātrumus.

*

Ir skaidri jūtams, ka nav tukša gaisa,
ir pilns gaiss.
Ir skaidri jūtams, ka bērzi pārvietojas
milzīgos ātrumos,
mūsu acij netverami.
To liecina arī milzīgā dunoņa
no ozoliem,
un, kad liepa
man paskrien garām,
aiz viņas paliek
bezgaisa telpa
un sadegušas bites.

Iepogājies, Annele, pogās un cilpās —
tik ilgi mēs te paliksim,
kamēr mūs neizraus no mūsu drēbēm.
Redzi, kā vējš izrauj dvēseli mākoņiem
un triec to zemē
un noškīst uguns!
Iepogājies, Annele, lai mums neizrauj
mūsu zibeņus.

*

Nav ne mazāko šaubu,
ka galotne ir brīva.
Mums tikai tā liekas,
ka viņas loki atkārtojas.

Neatkārtojami smalks
ir trīssimt astoņu zaru
trīs miljoni asu skuju
vēja brauciens.

* * *

Tik skaists vakars —
gribas kur iet.
Tāds vakars, speciāls.
Ņem rīkli ciet.

Tāds vakars,
mocī,
pa šoseju,
sviešus.
Saule pa zemes virsu staigā,
kombains rij miežus.

Reizēm ceļa malā paspīd veranda kāda
kā skaists mīnuss.
Krēsli, pie galdiņiem apsēdušies,
dzer vīnus.

Flokši kā veca mīlestība
smaržo pie lauku skolām.
Ak, kādas viņai bij acis —
kā puķainā teikumā kolam!

Pīlādži izsvaida sevi kā vienmēr —
sarkanām pikām.
Vecis kāds nāk pretī,
bendē nost ar baravikām.

Putekļu mākonis aiz manis,
ceļš kā balts velns līkumos lokās...
— Kāpēc tev tā jānomokās? — vakarā saka Annele.
Kāpēc man tā jānomokās?

* * *

Bez viesuļiem šī zeme nedzīvos,
Un, ja bez vējiem, tad šī zeme mirs.
Krīt vējā puskaltuši augļi nost,
Un šūpojas pār zemi mušpapīrs.

Un mušas līp un odi. Vējš mūs triec,
Jauc putekļus ar ziedputekšņiem tīriem,
Un bailēs platām acīm skatās zieds:
Nes vējš mūs atkal garām mušpapīriem.

— Tu atkal skaties garām, — saka Annele.

* * *

Kāds vakars dumjš —
mirst cepures uz vadžiem,
un taujā atkal sirds
pēc degunradžiem.

*

Un tur pie klēts,
kur grauds guļ blakus graudam —
Ak! — redzu mērkaķi
zem liepas raudam.

*

Kāds liktens ļauns —
ne audzis vēl, ne tapis,
pie sienas pakāries
bāls sienas skapis.

*

Jau gadiem zvaigzne kunkst
uz kājām grūtām,
bet piedzimst tikai gurķis
zaļām rūtām.

— Es jau redzu, ka tu drīz aiziesi, — saka Annele.
— Tu vienmēr atļausies vairāk par mani.

— Jā, mani draugi ir dinozauru gani!

* * *

— Uzticēšanās?
Kad divu cirstā aplokā bērni ganās.
Bērnam jau no sākuma
vajadzīga sētiņa.

Tu noteikti kaut kur atvērsi kārtis vaļā,
un pasaulē milzīgi zaļā
aprīs bērnus visādi gadījumi.
Manis radīti radījumi viņi ir,
un viņiem jāapgūst tas, kas te ir
ap mums.
Pirmais pienākums
ir iemācīt apgūt viņiem aploku.

— Annele mana, — es saku.
— Kas tas par ganu, kas aplokā gana!

*

— Nē, Annele!
Neatkārtojami smalks
ir trīsdesmit astoņu zaru
trīs miljoni asu skuju
vēja brauciens.

Ne lauks ar saknēm vien.
Bet lauks virs saknēm
debesīs mums jāpiepilda.
Sveiks, celms, ēd zemi, ēd!
Bet kā lai galotne var stāvēt dīkā?
Tas loks ap galotni
ar galotni
ir jāsašvīkā!

*

Es kaitinot Anneli!

— Zeme man dos
pie zemes piesietos, — saka Annele.

— Bet strazds, re, dzied par Ēģipti
pie būra tavā priedē...
Un kas tie tādi, kas dziedāja
skaņu dzelzceļa sliedē?

— Tu esi kaut kādā veidā slims.
Man dzims veseli bērni, — saka Annele.

— Bet sapņi, kas tevi biedē?
Un cerības uz taviem vaigiem tajā ziedē?
Un dzeguze, kas nez kāpēc cita lizdā iedēj?
Un tās bailes no nāves, ko neviens neizkliedē?
Un bite beigta medus sviedē?
Un klaidonis, ko neviena vieta pasaulē neizdziedē?
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
Tu tikai briedē un briedē?

*

— Nav tā, ka viss ir redzams.
Lūk, piedzimst bērniņš neiededzams.
Kāds paviegls pusprātā pieguļā jājis,
Māras likumus nezinājis.

*

— Nav tā, ka viss ir redzams.
Tur karavīrs guļ neatsedzams.
Un mani viņa varonība baida —
Tā ir no naida.

*

— Nav tā, ka viss ir ieraugāms.
Man asinīs — guļ sencis sāms,
guļ līvs, guļ baronēni tievi,
guļ krievi.

*

— Nav tā — ej tikai lapas šķin
un briedē, tālāk — Dievs to zin!
Nē, pats tu sēsi
un pats par neredzamo atbildēsi.

*

— Man vecāmāte teica, — saka Annele,
— "Par to ūdens nēsi, no viena līdz otram nēsim
mēs atbildēsim."

Lai Dievs tevi ar ķiļķeniem mielo!
Mēs atbildēsim par mazo dzīvi,
atbildi tu par lielo!

*

Es kaitinot Anneli tīšām.
— Es nevaru tā kā tu:
ar vienu roku ugunī zarus mest,
ar otru — dzēst.
Tu vari (varbūt tu ko vairāk zini),
tu radi un tūliņ pats sadedzini, —
saka Annele.

— Tu griez uz abām pusēm abpusīgs.
Es nezinu, kam tas tev vajadzīgs.

— Tas ir vajadzīgs pelnu selekcijai.
Es selekcionēju pelnus.
Ir pelni, kas sadegot padodas,
un pelni, kas nepadodas.
Jo sadeg stiprāka pasaule,
jo stiprāki pelni rodas.

Pelni ir visīstākā sēkla —
uguns sēkla,
visbīstamākā savā spēkā.
Bet tas ir jāsaprot: kā vārdā
vecis laiž sev uguni bārdā.

Tā ir visstiprākā radītmāka,
visnesaprotamākā...
— Es nezinu, var būt, ka ir tāds uguns rats,
varbūt tu viņu izdomāji pats.
Tu vari atļauties selekcionēt pūpēžus,
man jāstrādā ar kviešiem.
Tu vari atļauties līgavu ņemt no malēniešiem.
Man mierīgi stādi vajadzīgi šim laukam.
Tu neaudz, kā mēs augam.
Tu audz rāvieniem,
tu nobaidi lakstīgalu, un tā ilgi nevar pasmieties.
Un tu esi apmaldījies
starp biešu lapu
un dzejoļu lapu.

*

Jā, Annele vienmēr man tā saka:
— Ko tu man virsū plijies.
Tu esi vienkārši apmaldījies!

*

— Es ņevaru iedomāties filozofiskus bērnus, —
saka Annele.

— Ciekuri galotnē turas kopā,
lops saredz gaismu lopā.
Gar stenderi bērns aug no roba robā,
paliksim, Annele, kopā!

Zeme smird smaržo un smird mēslu mētru un mašīnu smakām precīzas skudras tek pa takām un no akām vecmāmiņas dzied par bedri ko rakām un putras smaka nāk no vecmātes vecajām jakām Annele paliekam kopā ar driženēm trakām norā ar zaķu kakām Annele paliekam blakām

*

Kad katram stiebram auga divas vārpas
un divas baravikas vienā kātā,
no viena ikra dzima divas karpas,
man divdaļīgas domas nāca prātā:

par čūskas mēli
par divdaļu lemesi
par pupu kas divdaļu dalās
bet kuru kopā satur
sākuma mazais nīkulis
dīglis.

Filozofija jau ir ļoti vienkārša puķe:
saulgrieze.
Tikai — ar sauli jāsamirkšķinās un jājūt vēsums aiz muguras.

* * *

Bet varbūt Annelei ir taisnība...

No bezgalības — vēl nācis nav nākums.
Prom bezgalībā — jau pazudis bijums.
Un Annele ir mans apsolījums,
Ka tepat tagadnē ir kāds sākums.

Te iesēj puķi — un viņa uzzied.
Te sevi tu ieraugi augļu kokā.
Te mežā tu vari sēni uziet
Un rudens naudu paturēt rokā.

Te radīsies sivēns, viss tev būs redzams,
Kā ēdot viņš savu mūžu tērēs.
Līdz, zem kāda plīvura neatsedzams,
Atnāks liktenis cūku bērēs.

Te veca večiņa pārstrādāsies
Un ģikts ēstos locekļus vakarā laitīs,
Un plānu un kāru drebuli nāsīs
Nevajadzīgo naudu skaitīs.

Te traktorists sēs un traktorists pļaus,
Kad rudzi veldrē un mieži — baltē.
Un daba ir laba un tev ļaus
Graudus apritot ieraudzīt graudu kaltē.

Šis īsais un redzamais apritums
Dod dzīvību saprotamāk mums.

Lūk, bišu medus no liepas zara
Un vēlāk no viršiem — savācas šūnās.
Un pelēki spožas kļūst bites no bara,
Kas jauniņas bija un pūkaini brūnas.

Ak, īsais un redzamais apritums
Dara dzīvi laimīgāku mums.

Un cilvēki elpo daudz mierīgāk,
Kad rudenī augļi garām nāk.

*

Saglabāt, saglabāt, saglabāt
redzamo aprites zemi!

Jo mākoņos izgaro dubļi klānos.
Jo mākoņi izlīst okeānos.
Jo no manis — no priedes —
kaut kur svešs aug nams,
manu tuvību aizmirsdams.

Ak, par pasauli nesaprotamo zūdos —
tikmēr rudzi krīt veldrē un sabirst trūdos.

Saglabāt, saglabāt, saglabāt
redzamo aprites zemi!

"Nāk Latvijā rudens..."

* * *

Pār dzelteniem miežu zārdiem
Nāk vakars kā kapara zvans.
Es nevaru pateikt vārdiem,
Kas tu esi man.

Nāk Latvijā rudens, un zirņiem sprāgst pākstis,
un kāpostiem galviņas milst.
Plīst plūmes, pland rūsa, un naktīs man sapņos
parādās Valdemārpils.
Nāk Lavijā rudens, un vakaros klusos
tik skumīgi cikādes čirkst,
Ka, liekas, es esmu pieguļā atvests
lapsām nenokauts zirgs.
Un man vēl ir laiks dots te vārtīties miglā
un mēnesī bubināt,
Un gaidīt, ka nāks kāds ar cukurgraudu
un siltu roku man klāt.

Tā migla, tā baltā migla pār laukiem,
ko viņa tik dīvaini klāj?
Kāds sarkans mēness! Un tumsa zem eglēm.
Tur bāliņi karā jāj.
Tur naktī ved tautās bārenīti —
lai neredz, naktī ved to,
Un Laima iet, ceļu rādīdama,
un pesteļi pesteļo...

Jau sienāži noklust, aug rudens rasa,
un nakts kļūst melna kā suns.
Un debesīs iedegas zvaigzne, un purvā
iedegas malduguns.
Un man kļūst drēgni.

Es eju gulēt,
pār šķūnīti zvaigzne gail,
Un it neviena nav kam pateikt,
ka man bezgalības bail.
Kāda bagāta zeme! Kāpēc šai zemē
es jūtos tik mazs un nabags?
Un apreibis pusdulls mēnesnīcā
par mani smej puķu tabaks.

* * *

Mellenes metās zilas, atceros —
vienu dienu man Annele teica:
čigāni brauc garām mellenes lasīt.
Vai tu dzejoļus nemaz vairs neraksti?

Bet nu parādījušies sīļi,
un vienu dienu man Annele saka:
sīļi ir atnākuši,
skrien lazdās, dauzās un kliedz.
Vai tu dzejoļus nemaz vairs neraksti?

Un Aparu vecā saka: stārķi staigā pa arumiem
un lasās baros.
Un vienu esot noknābuši:
stārķu tiesa.
Un Annele atkal:
vai tu dzejoļus nemaz neraksti?

* * *

Tad es uzrakstīju vienu:

Svētu rītu ganos dzinu,
Miglu tinu kamolā;
Kā ieraugu svešus ļaudis,
Ar migliņu aplaidos.
(Tautasdziesma)

es tev savu dvēseli
atveru mās
tīra mana dvēsele
slēpdamās

es tev savas acis
atdodu brāl
nelaid viņas saulē
lai neizbāl

karsta mana roka
svešais tē's
karsta roka — tāpēc
spiediens vēss

sargā priedi miza
sargā bērzu tāss
baltu baltu dvēselīte
ar migliņu aplaidās

SEPTEMBRIS

* * *

Mēness staigā ar vējlukturi,
bet nav nekāda vēja,
tikai daži mazi pūtieni.

Tur nopūtās ērkšķi,
bez rozes palikuši.

To dzirdēja naktsputniņš
un uzsprauda naktsvaboli uz ērkšķa.

* * *

Egles izgrieztas
kā no melna papīra
un ielīmētas debesīs.
Mēness izgriezts
no dzeltena papīra
un ielīmēts debesīs.

Tāds vakars,
ka kokiem bail pakustēties:
var iztraucēt sikspārni gaisā,
un tas var vēl uzskriet
kādai zvaigznei.

* * *

Kalnamuižā vairs nav muižas,
tikai gara aleja.
Pēkšņi tā izbeidzas arumu malā.
Vakaros liels, dzeltens mēness
kā liels, dzeltens zirgs.

Es tevi mīlu ar visām ķēdēm.

* * *

Nav ne zīmes, ka nāve nāk
saulē, zem rugāju baltajiem tēmēkļiem.
Notiek tāpat viss, vēl varenāk!
Caur mušu spļaudekļiem,
raganu vēmekļiem!

Mākoņi smejas.
Ja varētu es,
pats būtu tā kā mākonis smējies!
Sarkans gleznotājs pīlādžus nes,
sviež egļu audeklā atvēzējies.

Latviete skudra skrien debesīs,
koki galotnēs — zariem graizās.
Nav vēl nekādas zīmes, ka
kāda dvēsele nomirt taisās.

Mēness tik priecīgi suni rej,
ka arī suns sāk no laimes gaudot.
Smejos es: iešu,
kādreiz jau iešu,
aiziešu raudot.

* * *

Ieservējis vienu ķirbi
zemu gar septembra malu
kreisajā stūrī,
es sapratu,
ka viņā pusē nav kas atņem.

* * *

1. septembris.
Izšķīlušies no olām,
iet cāļi uz skolu ar gladiolām.

* * *

— Labvakar, Ķiksta māt!
Tā jau to vasaru aiznes kāds nēsi pa nēsim.
Jums gan zied! Līdz vēlam rudenim!
Žēl, ka mēs neredzēsim.
Jānītis ir atkopies. Var redzēt, vai ne?
Un mēs paši arī.
Ļoti negribas projām braukt,
bet nekā nevar darīt.
— Labvakar, Ķiksta māt!
— Labvakar, labvakar!
— Saki nu uz redzēšanos Ķiksta mātei!
— Audz vesels, audz vesels, rakar!

* * *

Man atrakstījusi Ildze.

"Gar stūri sāka smaržot āboli.
Gar kori vilka medus.
Pie lievenēm aizmetās piparmētra.

Deguns pacēlās
un ieraudzīja lielu, apaļu mēnesi.
Un ienāca doma prātā:
ka vajadzētu precēties.

Auss dzirdēja visu:
ābola būkšķi
un vālodzes vakarlūgšanu
un gaidīja visu nakti,
ka kāds atnāks."

OKTOBRIS

* * *

Garām iet ķirbulēns.
Es prasu: kur?
Es jau tā visu vasaru, viņš saka,
uz sūdu čupas nosēdēju.

* * *

Siliņš klausījies ziņas, grib runāt par karu.
Es domāju, ka tās pasaules lietas var noskaidrot tepatās
sivēnu fermā.

Kādas trejādas nelaimes,
kad viens sivēns vairāk
nekā mātei pupu.
1. Septiņreiz atstumts, atpalicis spēkā,
mazs un vārgs, tas kļūst par nolemtu
nīkšķi, skauģi un aprunātāju:
tā cūka, viņš saka,
kas mani neuzskata par savu bērnu,
nemaz nerunāsim par tiem divpadsmit
rīkļurāvējiem,
vienīgais gandarījums,
ka viņus pirmos nokaus.

2. Nokaut tos divpadsmit pašam!
Saindēt mātei pupus, lai viņi sūc un nosprāgst!
Redzēt sapuvušus savus pierijušos brāļus,
trulos radījumus.
Aug supersivēns. Varmācība izsauc varmācību.
Aug sivēns Gēringš.

3. Viņš nekā nevar, viņš tiešām šai pasaulē
jūtas apsmiets un lieks,
viņam bail no jebkura normāla sivēna;
viņš pieņem
un tic savai nevērtībai.

Ja katru dienu piedzimst kāds vairāk,
nekā ir pupu, —

kas par viņiem atbild?

Cūka guļ mierīgi un ļaujas zīsties,
it kā par trīspadsmito nekā nezinātu.

Divpadsmit brāļi pierijas, pirmie tiek trolejbusā.

Notiek viena no trim nelaimēm:
sīkskauģis, sadists vai ņuņņa;
sīkpilsonis, fašists vai vergs.

Vienmēr jābūt vēl kādai cūkai,
kas mācīta likumos citos:
un pazīdī trīspadsmitos.

Šai Galvenās Gaļas Pasaulē
izmisīgi cīnās galvenais tikums —
piena likums.

* * *

Leiputrijā nav desu lauku,
ne speķa kalnu,
tikai medus un piens.

Šī teiksmainā pārticība
rāda kaut kādu virzienu,
kas droši vien ir būtisks.

* * *

Tomēr?...
Jā, pirmie cilvēki
medīja govis
un tikai tad iedomājās tās slaukt.

Tas tikai liecina,
cik piena likumi
ir audzināti un apgūti
ilgi un grūti.

(Man ir jāpagarina
vecās Maružas nemirstība.)

Redzi, piens mums ir,
un mums ir māte.
Bet mums nav pienamātes.

(Saki "maize", saki "tēvs"
un saki kopā — "maizestēvs".)
(Saki "mežs", saki "sargs",
saki kopā — "mežsargs".)

* * *

Piens rodas,
bet tā ne no kā piens neatrodas,
tas ir jāŗada.

Māte guļ vaļējām acīm un rada pienu.
Tas ir tā,
it kā viņa domātu par visu to, kā bērns
apģērbsies no iekšpuses.

Cik viņam būs sāta:
lai mans dēls nav rijīgs
lai viņam pietiek ar dažām sievietēm
šai pasaulē
Die's dod ar vienu
lai viņš neaplasa
visas sievietes savā pusē
visām mātēm ir dēli un visi
grib tīras sievas
Cik viņam būs spēka:
lai viņš nekad nekaunas
krogā paprasīt
glāzi piena
varonis ienāk krogā
un saka:dodiet
man mātes dzērienu
Cik viņam būs smalkuma:
lai ir tādas reizes
kad viņš nodur acis

PIE MARUŽAS ATKAL

Uka savas govs silē met ziedu, puķes kaisa,
Tad viņai līdzi sargājot Māra ies.
Ika savai govij dzeramo ar kruķi maisa,
Tad tā citas pagrūdīs sānis — kāra pierīties.

Ika savai govij ragos no vīriešu biksēm vīli sien,
Govis tā labāk vēršus pieņem, mazāk pa tukšu tekalē.
Uka gavēnī savai Zīlei varžu kurkuļus dod —
Lai labāk vēršus meklē.

Jo šī nemeklē. Ika uz kūti jauniņo bandinieka meitu ved,
Kura vēl ar neatdotu jaunavas kvēli pilna kaist.
Meita noģērbjas plika, drēbes salmos met
Un ļauj sevi govij ar asu mēli laizīt.

Ja Koču vakarā iesēžas sniega kupenā
Un izkūst dziļa bedre — tad telīte, ja sekla — tad
būs vērsītis.
Un Ika diezgan ilgi dibenu kupenā patur,
Kad budēļi to iegāž sniegā un sāk ķerstīties.

Un Uka pirmpienīti pirmo reizi caur laulības gredzenu
slauc,
Tad tā būs pienīga.
Bet Ika pirmo pienu strautā straumē lej,
Un tik laba govs nu būs Ikai tikai vienai vienīgai.

Tikai One ne bur, ne skauž, glauda un kopj
Un priecīgi skatās uz kaimiņu lopiņiem blakus:
— Kaut man arī Māra devusi tik skaistus lopus!
Un viņiem — vēl skaistākus.

PIE MARUŽAS ATKAL

Man ir maza dievgosniņa
slaucenē neslaucama:
bizmārīte.

Ķēdes govs ir viņas ēna.
Viņas ražojošā ēna.

PIE MARUŽAS ATKAL

Tur slietenī no slaidām egļu kārtīm
ciets klons bij nomīdīts un būdas vidū
liels māla pods, līdz malām ierakts zemē.
Te ļaudis nāca maz, bet tālāk — mājas
un līdumi, un iestrādāti lauki.

Te Ruža savas zāles vārīja.

Reiz ieklīda šai klusā meža stūrī
melns vācu mūks ar Bībeli un krustu
un ieraudzīja zalkti govi zīžam.
Mūks ņēma garu zaru, pārkrustījās
un vienu nosita — vislielāko.

Tā notikās. Bet nevar saprast, kā
tas Ružai tai pat mirklī nāca zināms.
Tā izlēca pie savas būdas durvīm
un pilnā kaklā sāka šausmās kliegt:
"Vai, mana Pienamāte, mana Pienamāte!"
No zalkša milzīgā piens tecēja
un sūcās trūdainajā celmu zemē.
Tas bija liels un skaists, ar zelta ausīm.

Un pēkšņi arī mājās sāka kliegt.
"Vai, nosita! Vai, manu Pienamāti!"

Un, kā pēc gadiem zvani baznīcās,
tā sievas sazinājās cauri mežiem,
un gandrīz katrā māju pudurī
pa kādai bij, kas zalkšus sargājušas.

Un sanāca daudz brēcēju pie Ružas
un svieda zaļas zāles virsū zalktim,
un zaļās zālēs viņu apraudāja.

Tā notikās, tā Maruža man teica.
Tai Ružai pašai govs nav bijusi.
Tā zinājusi kādus piena vārdus —
kā naža muguru pie poda piesitusi,
tā zalkši, krupji vilkušies no alām,
no būdas paslieksnēm un paviļām
un klona vidū podā atvēmuši
tai baltu pienu, govīm izzīsto.
Tā Ružai piena vienmēr bijis gana.

Bet mūks uzrakstīja ziņojumu uz svēto Romu:

...Pirmie no leišiem, ko sastapu, pielūdza
(kopa) čūskas, katram mājastēvam bija
mājas kaktā čūska, ko tas baroja un,
tai sienā guļot, ziedu nesa.

Un mūki vēl daudz ko iemācījās: uz dēlīša sist
krupjus gaisā — vienā galā sviras laipiņai krupis,
uz otra — atvelkas un gāž ar akmeni, un
lido radībiņa, un nokrīt radībiņa, un
izšķīst, un zemē sūcas piens.
Un rakstīja uz Romu:

...Šī nevācu tauta vēl tagad turas pie lielas elku dievības,
sauli, mēnesi, zvaigznes, uguni, ūdeni, upes pielūgdami,
zalkšus un ļaunus krupjus par dieviem turēdami, kuri, kā es
pats pa daļai esmu redzējis, bija resni un uzpūsti. Kad tie
sitot jeb sviežot tika pārsisti, tad no viņu ķermeņa tecēja liels
daudzums piena.

Un kara laikā vācu virsnieki ēda
pie mūsu galda, dzēra mūsu pienu un pieēdušies
atlaida vēdera sprādzes un nolaida nelabu gaisu;
mums visiem bija nelabs kauns, mums, bērniem, to nekad
neatļāva, bet viņiem tā esot parasts. Arī bruņinieki
droši vien pie galda bezdēja. Arī mūki varbūt.
Un rakstīja uz Romu:

Zalkši bija tā pieradināti un lēni, ka... pat viņu bērni ar tiem rotaļājās... Tie gulējuši bērnu šūpuļos un ēduši kopā ar bērniem no vienas bļodiņas.

Viņus saniknoja kāds nesaprotams tirības likums. Vispirms sita zalkšus un zāģēja upurliepas, tad sāka dedzināt raganas. Bet noslēpums palika noslēpums. Un rakstīja uz Romu:

...Ir skaidri zināms, ka krupji un čūskas izzīž govis, bet kas tā ir par mākslu, kas piespiež izzīsto pienu uz pieturētāja pavēli noliktā traukā likt, nodot, kopā salasīt un savākt...

* * *

Es mīlu pienu, kas kā migla
Te rudeņos pār laukiem līst.
Bet mana mēle vēl ir mikla
Tur no tā piena — debesīs.

* * *

Šī slimība — par kādu rūpēties...
Un kādu ceļā izvadīt vai sapost...
Un acis nenolaist: kur gan viņš ies?...
Šī slimība — tā beigsies tikai kapos.

Bet tur tai zvaigznei, tur tai planētai
Vai tur tai gaismai Ūdensvīra zīmē —
Ak, viss var būt! — nē, nevar būt! — ka tai
Te mūsu rūpes neko nenozīmē.

Tāda sajūta: nevar būt, ka man tur neļaus rūpēties par gaismas tālāku stādīšanu un kopšanu un sviedriem vaigā aplaistīt sauli, lai nepārkarst.

Nevar būt, ka tumsā nebūs iestādāms kāds logs.

Nevar būt, ka pa šo logu es atkal nebrīnīšos, kaut ko ieraudzījis.

Ak! Sviedri ir koduši manās acīs — es labi redzu.
Rūpēs mācīts, arī tur es sēšu.

* * *

Kaut manai zvaigznei
skaidas nepiedzimtu!

* * *

tas ir pareizi kā saule strādā
12 stundas šaipus
tā es arī
12 stundas uz laipas

pa apakšu šķērsām laipai
ūdens tek projām
bet dīvaini — ne no akmens ne klaipa
nekas neiet bojā

No laipas taisās tilts
vēl lielāka līksne
no tilta vēl lielāka līksne
varavīksne

un cilvēks nepārplīst
aug savā mazajā ādā
12 stundas
tas ir tik cik te saule strādā

* * *

Es bietei lapas šķinu,
Es zirguzāli zinu.
Es piepi iepazinu,
Es zinu zemi to.

Caur gaili vistu minu,
Caur olu cāli dzinu,
Bez laba nepieminu,
Es zinu zemi to.

Kauliem salauzītiem linu,
Mēmo akmeni, ko minu,
Noguris un mēms ar svinu —
Nē, es zinu zemi to.

* * *

Es nemācēju govis ganīt.
Man gribējās, kad dundurs rūc,
Lai viņas neliekas ne manīt
Un rāmi tālāk zāli plūc.

Es domāju par viņu dziņām:
"Nu atkal skries! Nu atkal kamps!"
Un nemaz nejutu, ka viņām
Ir ritms trohajs, nevis jambs.

Tā vienās dusmās, vienā laidā
Es skrēju, triecu, dzinu tās,
Bet viņas bez jebkāda naida
Par mani tikai brīnījās.

Un, kad es pārskrējos šai tracī
Un nokritu — kā katra prot,
Tās manī vērās tādām acīm,
Kā savu teļu žēlojot.

Tās mani beidzot izmācīja.
Es ļāvu viņām, lai tās iet,
Un ne tās bēga, ne tās skrēja,
Ne sunim vajadzēja riet,
Ne šmiukstēt pātagai, ne stibai.
Lai ganās! Ne tās skries, ne kamps.
Es sapratu, ka viņu gribai
Ir ritms trohajs, nevis jambs.

* * *

Dienās es guļu
un sapņos redzu, kā viņi strādā,
un nemaz nejūtos
ne slaists, ne vainīgs.
Bet naktīs es kopju savus vārdus,
tā ir mana radība,
no zemtekstu milzīgā bara
es izkopju savu sugu.

Dienā sarijusies,
naktī gremo govs.
Katra nakts masa ir kuņģis,
kas iekšēji apjēdz,
ko bagāti, bezgaumīgi
un bezsātīgi noplēsusi mēle.
Pļava guļ, pļāvēji guļ.
Un strādā man nakts.

*

Kartupeļu violetais zieds,
naksnene, velnābols, driģene —
visa naksneņu dzimta
naktīs ir manā pusē.
No kā aug tie plikie,
tie gumi, tā saime pie saknēm?
No nakšņošanas,
naktošanas, naksnībiņas.

* * *

Sprēdiet, meitas, baltu vilnu,
Adīsim garas zeķes;
Aties govju Māržaviņa,
Baltus ledus lauzīdama.
(Tautasdziesma)

adiet meitas garas zeķes
ziema nāks
roku šaut azotē
vientulība sāks

Pēterim bij siltas rokas
Jurim vēl siltākas
tev vairs rokas nepieliks
tev vairs nepienākas

ai Madara Jāņu puķe
kā jaunība nozied
raud Mārtiņš rudenī
mārtiņrozē

tup sarkana dzērvenīte
neizdveš ne vaida
dzērves sen jau aizgājušas
šī vēl dzērvi gaida

Pēterim bij siltas rokas
Jānim vēl siltākas
nu jau vairs nepienākas
nu jau ziema sākas
adiet meitas garas zeķes
līdz pašai augšiņai

*

Made saka: — Ak tu briesmas,
dzejnieks neprot lasīt dziesmas!
Dzejnieks tautasdziesmas nesaprot!
Vai tad tur — ir par to?

— Par ko tad? — es prasu.

— Par to:

Tur tālajā pirmsākumā,
Kur dzīvība tikko top, —
Tur, ģenētikas tālajā pļavā,
Jau tur Māra teliņus kopj.

Jau tur Māra dzīparus sien
Zaros. Un krāsainas dzijas.
Un tīri pagāniski
Koriģē mutācijas.

Ņem teliņa dvēseli, saspiež
Un palaiž vaļā, tajā kā švammē
Iesūcas viss. Un tā viņa
Teliņus ieprogrammē.

Un teliņš tā briest un briest,
Līdz sirds sāk tam divkārši dauzīt.
Un pamostas dzīvība un sāk
Baltu ledu lauzīt.

Tas parasti notiek ziemā,
Tad govis ir jāpieskata.
Sievām bieži jāskrien uz kūti,
Tāpēc siltas zeķes tās ada.

Tajā tautasdziesmā viss
Ir tik gudrs un skaidrs ļoti,
Ka man taisni brīnums,
Kā tu to nesaproti.

* * *

Visas dziesmas izdziedātas,
Buļļa dziesma nedziedāta;
Dziediet, meitas, buļļa dziesmu,
Tad gotiņas piena dos.
(Tautasdziesma)

tas maigais zvērs
ar plati plestām nāsīm
kur skrien tas skaistais zvērs? kas viņam kait

ko teica miets
miets kaut ko teica nazim
un nazis tālāk — bultai izšautai

tas maigais zvērs ar pieskārieniem bikliem
kam teica akmens? akmens teica stikliem
un stikli priekā raudādami birst

* * *

Zīž buļļa bērns un runča bērns — un suņa.
Es esmu suns. Aiz manis zīdī kuņa.
Aiz vilka vilkumāte bērnus zīdī.

Mēs esam zīdītāji šajā brīdī.

Ja lien, ja piezogas, ja virsū lavās.

Met zaķis cilpu cilpas puķu pļavās,
Kad šmīgra lapsa lien vai jenotsuns.
Es esmu tēvs. Un tātad — malduguns.

Un ērzeļi ap ķēvēm lokā stājas
Un sperot — sargā savas zīdītājas.

Tas ērzeļlaiks, tas bizoņbuļļu laiks —
Kad mātei paslēpēs guļ bērniņš maigs.

Māte lāciene
ir zīdītāja.
Un līdz ar māti arī
tēvs lācis tiek pieskaitīts pie zīdītājiem.
Arī kazas tēviņš un ezienes tēviņš
tiek pieskaitīti pie zīdītājiem.

Jā, līdzzīdīt!
Jā, līdzās būt, kad zīdī.
Un — stāvus spalva! — rīklē lēkt šai brīdī!...
Ja nāk.

* * *

Debesīs kaut kas nošķinda
Tā, it kā zvaigzne plīst;
Nakti atskrēja teliņš
Govij pupu zīst.

Man tajā naktī, par laimi,
Kūtī būt gadījās.
Tur, aiz kūts sienas
Un tālāk,
Radās un radījās

Kukaiņi, rāpuļi, zvēri —
Mudžēja, dzima un krājās;
Spiedās un blīvējās,
Žņaudzās un ierosinājās.

Govs saviem platajiem žokļiem
Mierīgi sienu mala;
Gribējās vēlreiz piedzimt
Un sākt no gala.

* * *

Mēs aiziesim pa balto Piena Ceļu.
Tāpat kā sivēns iet un aiziet teļš.
Un tiešām nezinu es cita ceļa.
Varbūt jūs zināt, ka ir vēl kāds ceļš?

Nāk cūkpienes pa Piena Ceļu balto,
Un viņu pūkās visa debess put.
Tur Cēzars aiziet savu gaitu stalto,
Tu arī aiziesi šo ceļu, Brut!

Kāds naktī — Josif Visarion'ič! — klauvēs.
— Redz, zvaigznes deg, nu laiks mums arī iet!
— Bet Staļingrada? — Lai vien paliek! Stāvēs.
Nekas ļauns nenotiks tai, atstājiet! —

Pa Piena Ceļu, kas dzēš asins pēdas,
Nāks viņi šurp, kad projām iesim mēs.
Un, kaut gan tas nav mierinājums bēdās,
Tā notiek arī citās pasaulēs.

* * *

Kad Indra sēdēja tur savā valstībā
un divi visa valdnieki pie tā,
vēl astoņi pasaules sargātāji, četrdesmit
deviņi maruti — vēja, vētras un zibeņu dievi,
visi Zemes, šīs govs Prithivī, dēli —
un astoņdesmit astoņi tūkstoši zemes
gudro, —

kad Indra sēdēja tur savā valstībā
un divi visa valdnieki pie tā,
tad teica Narada, pusdievs, puspriesteris:
es zemi pazīstu, man redzams viss —
uz zemes valdnieka nav slavenāka
par Vikramu, to gudru visi saka!

Par Zemes cilvēku to dzirdot, dievi svētie
gan ļoti šaubījās un bija izbrīnīti.

Tad piecēlās Kamadhenu, Govs Smaržojošā,
un sacīja: vai kāds brīnums? Stāv taču rakstīts:

Par devīgu dabu, par askētismu, par vīrišķību,
par zināšanām, par labu audzināšanu un
dzīves gudrību nav jābrīnās: zeme ir tik
bagāta dārgumiem.

Nu, Govs Kamadhenu,
te laicīgi un tur mūžīgi debesu ganos,
kas piepildīt var katru vēlēšanos,
tu teici: ***tik bagāta ir zeme dārgumiem...***

Kāpēc nedod tu cilvēkiem,
visiem tiem!

Tev ne par ko nekad nav jābrīnās.
Tad iznāk tā, ka katra Varbūtība —
vai notiks kas vai nenotiks nekas —
var pārvērsties, kā vēlas tava griba.

Metu sešu karšu kauliņu galdā —
Varbūtība pār mani valda.

Cienāju slepkavu pie sava galda —
Varbūtība pār mani valda.

Nobendē mani mēle salda —
Varbūtība pār mani valda.

Ja kapeiku desmitreiz gaisā met,
Neviens nevar pateikt — cik par, cik pret.

Bet, ja kapeiku miljonreiz gaisā met,
Tad apmēram puse ir par, puse — pret.

(To cilvēks, Visuma dziļumā gājis,
Ir izplēsis jau un izzinājis.)

Un te arī ir tas noslēpums —
Kāpēc garu dzīvi nedod mums:

Jo, tikko dos mēģināt ilgāk un garāk,
Viss izlīdzināsies. Un Liktens Varai

Pēc laimes mums nebūs vairs jālūdzas.
Mums līdzīgi tiks — kā pienākas.

Un te arī ir tas noslēpums —
Kāpēc garu dzīvi nedod mums:

Lai cerības būtu un izmisums —
Tikai tāpēc līdzīgi nedod mums.

Lai bailes un draudi, un lūgšanās —
Tikai tāpēc mums dzīve tik īsa, tik maz,

Tik īsa, ka nepaspējam mēs zināt,
Kā ļauno ar labo izlīdzināt.

Nu, Govs Lielā, tu,
Debess miltus kas od,
Vai tu nevari garāku dzīvi mums dot?

* * *

— Ak atpakaļ, tur, kur piedzimis,
kur plazma mani pasaulē laida?
— Nē, neej vis! Nē, neej vis —
no tevis citu ko gaida!

— Ak, glāb mani, zeme, un zaļumā tin,
kur ezers guļ brīvs un glums!
— Nē, neej, ak, neej! Nu ko viņa zin —
tā plēve, tas pelējums?

Vien tikai līdz manim viss kurkst un gurkst
un dzenis sausā galviņā kaļ.
Ak, daba — šis bioķīmiskais murgs!
Es neiešu atpakaļ!

Kaut mīlu šo mīklu, kas rūgst, un ar labu
te eju, kā cilvēkam der, —
bet nelūdzu dabu, es neceru uz dabu.
Daba uz mani cer.

*

Tā arī govi nebūs pielūgt,
ne pienu, šo vienaldzīgo vielu.

Milzīga apkārt guļ vienaldzība,
ne salmiem ir mana griba,
ne labībai, ne sienam,
nevienam.

Vienaldzīga ir vakara krēsla
un vabole zirga mēslā.

Mūžīgā vienaldzībā lapsene izlaupa medus kāri.
Vienaldzīgi nazis slīd galodai pāri.
Pavisam vienaldzīga ir degoša kļava.
Un vienaldzīgi mani nodur, un dūrējam sirds nava.

Saule arī — uzliesmo nejauši — karstāk, bālāk.
Es vienīgais — pašķiru lapu tālāk.

Vienaldzīgi plūst ozonēts, vienaldzīgi plūst saindēts gaiss.
Es te cilvēks — pret vienaldzību — vienīgais.

Daba — tā ir zaļa un bieza tumsa
ar dažiem gaismu uzturošiem
ugunskuriem —
Kāds miljards cilvēku. Kāds miljons latviešu
ar simt Annelēm, Ildzēm,
ar kādiem divsimt Juriem.

* * *

Un, kamēr mazs, brūns teliņš
Caur brūnu govi rit,
Jūs arī varat paspēt
Kaut ko vēl padarīt.

Ne cerību, tad vāzi
Spraust pilnu puķu kātiem
Vai vakaru šo pilnu
Ar vārdiem nerunātiem.

Vai piepildīt šo saimi,
Šo sētu un šo namu,
Šo tautu un šo zemi
Ar kaut ko piepildāmu.

Kad vakars zelta zvaigznes
Kā mākslinieks sviež tušā —
Jūs arī varat darīt
Kaut ko no nebijušā.

* * *

Virs velēnām izvēlos,
pamazām cēlos —
Zeme ieskaitīja
mani dēlos.

Virs velēnām pinos
pakulu spaļos —
Zeme mani ņēma
bēdu brāļos.

Tad iedeva baltu kreklu,
kreklā tīrā
kaudzi metu —
mani iecēla vīrā.

Migla, rasa, migla, rasa,
pusmūžu deva —
un esmu tēvs,
nu esmu tēvā.

Es prasu dēlam:
izvēlies, izvēlies!
Ko tu te dari,
virs velēnas izvēlies?

KOKS

Suns esi —
i tad tev vajag koku, pie kura pacelt kāju;
plūdi nāk —
vajag skaidu, kur pieķerties.

Manas lāpstas laiks
ir pienācis, manas pēdas laiks — durt zemē;
bedri rakt
un saknes apglabāt.

Pie ābeles
piestājos, birst ābelei ziedi;
birst ābelei
balti ziedi, birst man gaužas asariņ's.

Katru dienu
es sveicinos ar cirvja bērniem,
cirvja bērni
ar maniem bērniem kopā aug.

Stādīju ieviņu —
ak Dievs, kā es viņu stādīju plāniņa vidū! —
izauga ieviņa —
ak Dievs, Lāčplēsis uzauga ieviņai un Koknesim deviņi dēli!

Izrāva ieviņu —
ak Dievs, izrāva ieviņu no manas zemes,
izrāva ieviņu,
iestādīja —
ak Dievs, iestādīja pasaules malā.

Pasaules malā —
man nav žēl — lai aug, lai aug arī tur ieviņai deviņi zari!
Un tomēr,
kad birst ābelei balti ziedi,

es saku:
lien lāpsta zemē tepat, stādi iekšā tepat,
kur zirgu piesiet,
dzimtu kur piesiet, kur piesiet dzimteni!

Meiju laiks,
tu ar vītumu nāc, ar vītumu uz malcikni ej — saknes
kas iedomā,
saknes kas iedomā?! Ak — meijas mūsu meitas!

Bet ko tad,
ja plūdi nāks, pie kā pieturēties, pie kā piesiet kuģi,
pie kā?
Zem saules apēst ceļamaizi, kurā ēnā?

Stādi koku,
kas starus lauž, ko augļi lauž, ko pakārti cilvēki lauž, —
ak jā, kur koki ir,
tur vienmēr jau lauž un lauž.

Bet stādi vien.
Stādi vien! Stādi vien jau ir tā kā asteszvaigznes,
kuri, uz zemes
krītot, ticību rada, vēsturi un teiksmas.

Ik rītiņu,
ik rītiņu saule lec sarkanā vītolā;
jauni kungi
veci tapa, to kociņu meklēdami.

Ir jau tiesa:
tur ir jābūt tam tālajam kokam,
bet te —
te ar' vajaga!

Drīz atjās
mans kungs, un tam nebūs kur zirgu piesiet —
krūmu zeme,
pundurdārzs!

Ak kungs, ak kungs,
kad es nākšu no kroga,
kaut būtu
viens kociņš, viens kociņš, kur pieturēties!

* * *

Ak, Dieva dubļi, dubļi —
Kājas mirkst melnā stērķelē!
Ak, Dieva bērzi, bērzi —
Zeltā caur eglēm ērģelē!

Pieraksti, brālīt, pieraksti
To zelta lapu pie krūts!
Kā tu vari nerakstīt,
Ja tev lūdz.

GALDS

Tā lielā sajūta, kas saucas PATS.
PATS tēvs pie galda. Jānīt, nežļogies;
kam kāja izžļogās zem galda, vēlāk žoklis
sāk žļodzīties, pār mēli nevar pārspļaut.
Un maizi! Kā tu liec! Vai kur ir redzēts,
ka zirgs velk arklu vagā augšpēdus
un govi slauc kāds augšpēdus vai kuģis
iet augšpēdus. Liec maizi, kā to liek!

Jā, galds ir sargvieta, tas augstais tornis,
no kura skatoties mēs esam visi kopā.

No vietas, kurā tagad Late sēž,
var redzēt prātā sajukušo Jēku —
aiz gadiem iekšā dziļā tālumā.
Tur viņš, kā vienmēr, spēlē vijoli,
bet Lates puikam atkal Jēka acis,
kā brūnās samtenes starp zilacainiem.

No Jura vietas redzu jaunu poli —
tas manas mātes patēvs — eņģelis,
kas parādījās badā atraitnei
un viņas bērnus izglāba no nāves,
tiem maizi velkot četrrāpus pār ledu.

Jā, brālis brāli nošāva. Jā, Miks
sēž vietā bīstamā. Dzelzs melnais krusts
un zvaigzne sarkanā pie mūsu galda
ir sēdējuši. Miks? Miks vēl ir jauns
un varbūt nesajēdz: kopš mūžības
ir zvaigzne vienmēr cilvēcības zīme.

Kā pasaulei ir galdam četras puses,
un četri debess vēji viņu ārda.

"Un četri debess vēji viņu ārda..."

Pa gabaliņam nolaužpasaule
no mūsu saldā rauša — mūsu galda.
No kā gan cita pasaule lai ēd?
No ģimenes. Tā vienīgā, kas ražo,
kad izput fabrikas un valdības, un valstis.

Tā vienīgā, kas atdzimšanā dzīvo.

Pa gabaliņam laužno mana galda...
Tas nozīmē, ka galds no vidus aug.
Tas ir kā ilgi spēlējoša plate,
kam laiks ir malas apgrauzis, bet centrs
no jauna sāk un sāk to dziesmu atkal.
Jūs saprotiet — viss iznāk otrādi:
no centra dziesma sākas. Tā ir viss
no galda sākas, nevis iet uz galdu,
viss bēg no galda, viss šo galdu ārda,
bet vidū PATS, un tam tas jānotur.

Un vienmēr sākas spirāle no centra
un vijas laukā it kā ne no kā.

Jā, galds ir sargvieta, tas augstais tornis,
uz kuru ejam mēs, kad apmaldāmies.

* * *

Ak, kādi viņai saldi mati
Un glāsts tik miksts kā teļa purns.
Pār mežu raženi un plati
Guļ mēnesis kā sievas gurns.

Un tad nāk pirmā zelta salna.
Vai varbūt pēdējā tā bij?
Tā ir tā pati rudens salna,
Kas balto ģeorģīni rij.

Es rītā izgāju no šķūņa
Un redzu — saule salnu triec,
Un salna tā kā jenotkuņa
Starp kājām bailēs asti žmiedz.

Bet otrā naktī atkal klātu
Tā ir un ķirbim pēdas ož
Un baltai ģeorģīnei kātu
Kā gailim kaklu pušu kož.

Vēl paklausījos piena putās
Un tad, tāds pats, kā gadījies,
Es aizgāju tāds pats, kā nācis,
Kluss, viens un neatvadījies.

Un tikai takas malā kalnā,
Kur viņa šorīt atkal ies,
Ar basām kājām rudens salnā
Es vārdu iebridu PALDIES.

Kā teļš nu stāvu savā priekšā,
Un mutē piena jutums salds.
Un tagad mani dzīs tur iekšā:
Kā aizgalds stāv mans rakstāmgalds.

Tai aizgaldā es labprāt iešu.
Čab siens, un piena kannas klunkst.
Un tur es esmu cukurbiešu
Un zaļā āboliņa kungs.

Un pavasar', kad kādā rītā
Ies vīri sēt, sāks vistas dēt
Un poēma būs uzrakstīta,
Mēs varēsim jau rumulēt.
———————————

VIDDIVVĀRPĀ

POĒMA PAR MAIZI

* * *

Maize ir kā pasaule —
apakšā zemes garoza,
pāri — debesu garoza,
pa vidu — mīkstums — dzīve.

Kad dzīve nepareizi iejaukta,
tā saplok
un garoza atlec.

Atlec debesu garoza.
Starp tevi un debesīm
paliek tukšums.

Un tu paliec bez debesīm.

Septiņ' dienas, septiņ' naktis
Rudziem līdu līdumiņu;
Septiņ' meitas piekusušas,
Maizes muldu mīcīdamas.
(Tautasdziesma)

Ak, neturies zemei tik tuvu! Vismaz svētdienās.
Svētdienās pura garainis kļūst par baltu mākoni.

Saknēm ir sakņu elpa un galotnēm galotņu elpa.
Svētdienās es pakaru zābakus galotnē.
Vārpas tik tīri dzied, it kā nebūtu aizelsušās,
tik augstu kāpdamas.

Re, kur tas muļķis taurenis lido, re, cik tas
sliņķis taurenis skaisti lido!
Svētdienas zirgs ir cits zirgs, arī nemaz
neēd, domā par zvaigžņu segu, osta ūdeni
strautā.

Svētdien ir svētdienas vārti, pa sētu ved celiņi
balti, ratos kašājas vistas un debesīs
augstu stāv vanags.

Atlaid, Zemes māte, manu dvēseli
pastaigāties —
cauri svētdienas vārtiem, kur nupat taurenis
aizlaidās.

Ak, debestiņ, kaut vai pelavu spārni!
Svētdiena skaistā, brīvo pelavu diena!

Kur, Jumīti, tu gulēji
Šo garo vasariņu?
— Tīrumiņa vidiņā
Zem pelēka akmentiņa.
(Tautasdziesma)

Maize ir kā pasaule — vienā pusē gaiša, otrā — tumša. Un to ēd no abām — no gaismas un tumsas — pusēm. To ēd melnais un baltais, labais un ļaunais.

Kad viņi maizi apēd, uz robežas starp tumsu un gaismu vairs maizes nav. Bet kaut kas paliek. Paliek maizes lauks. Un tas vairs nav tumsai piederošs. Tumsa, maizi ēdot, kļūst pelēka. Tā ir trešā krāsa.

Mēs tāpēc esam balti, lai tumsu padarītu pelēku. Tā ir mūsu uzdevumkrāsa. Pelēkie rudzi, pelēkie mati, pelēkie veļi un pelēkie dvieļi, pelēkie putni un dzirnakmeņi.

Rudzi ir pelēkā patiesība,
gaismas un tumsas salikums.
Rudzi atnāk ar lielu gribu
un māca lielu gaumi mums!

Koši balta zied Gaujā ieva,
spilgti sarkana grozās guns.
Maizes māte ir pelēka sieva,
un viņai acīs — ir pelēki brūns.

Klusais, mierīgais, bagātais tonis —
no visām krāsām kopā ņemts,
pelēks mans tētiņš, pelēks kronis,
pelēks ir Dieviņš, kas mums lemts.

Reizēm no pelēkā iznākam laukā —
sarkans, zaļš, zils un rožaini kairs —
tā kā spilgts plīsums pelēkā traukā,
un tad mēs stipri neesam vairs.

Mūs brāliši sūdus veda
Dreijātiem ratiņiem;
Mūs māsiņas ārdītājas
Sudrabiņa dakšiņām.
(Tautasdziesma)

Ieaudzēt lodi sevī, lai sarūs.
Ieaudzēt tanku, lai
sarūs. Ieaudzēt skauģi
baltmaizē
iekšā un pārvērst par
rozīni.
Apaudzēt skauģa acis
ar rozēm, lai labāk šis
redzams.

Sajaukt skauģa mēslu
ar labiem mēsliem
un mēslot laukus, lai
izaug brīnumu vārpas,
lai nevar saprast, kas
skauģa, kas pravieša
mēsla, — viss ir labs,
skauģa mēsla nav bijis.

Lai lād! Ejiet rotaļās,
skauģis pa vidam, dziediet,
sauciet "Urrā!" un
"Saule!". Skauģis: "Kur?"
Paskatās augšā, skrien
bezdelīga un dara tai brīdī,
un skauģim sūds acī.
Un dziediet!
Kad lādētājs lād, speriet Pērkonu blakām,
nekā nevar dzirdēt — kāds esot lādējis? nevar
būt! nav dzirdēts.
Un arī, kad raud, turiet apakšā sauli — kā
pinkšķ, kā pil, tā izčūkst.

Pa dubļiem kartupelis kārpās,
un kašķis metas pirkstu starpās,

tek vēsturei kā bērnam puņķis,
sāp burvju māksliniekam kuņģis,

tek baletdejotājai sviedri,
un tie ir cūkas, nevis biedri,

jo līķus pamet, neapbed.

Bet mani brāļi mēslus ved
(Koši dzied, gavilē
Viņā lauka maliņā:
Mani brāļi sūdus ved
Caunotām cepurēm)
kā kādā jubilejā lielā,

ir jājūt lielums katrā vielā,
jo prieks jau pastāv pašā ritā,
vai šajā darbībā vai citā
ar prieku brāļi brien, ka žļurkšķ,
un cīrulis no lauka spurkšķ,

un mūžs man skaists, nemaz nav īss,
kad krīt no zemes debesīs.

* * *

Tie ir rudzi, kas nedeg,
tie ir rudzi nesadedzināmi,
tie ir nesadedzināmi
rudzu nami.

Tirgus būdas
un karuseļu jaukumi,
bet tirgus dzīvei apakšā
rudzu laukumi.

Un zobeni zibēs,
un vēsturi viltos,
un manu tēvu gribēs
samalt miltos.

Bet viņš, kā pelēki iesāk,
tā pelēki ars,
viņā ir iesēts
rudzu pelēkais gars.

Nebeidzamais lauks —
nosprāgst badā vilks,
zaķi pa to dzīdams, —
tik tāls, tik ilgs
un tik neizmīdāms.

Ģurģi priekš saules plikam jāar, lai ušņas neaug labībā.

(Tautas ticējums)

To katrs nevar. Kas netic, tas nevar.

Tu nosvied kreklu uz ežas un apskaties apkārt: pār lauku dūmaka zila, un plika zeme.

Pliks zirgs, pliks arkls, pliks cīrulis gaisā, vēl plika dreb dziesma. Un stipri jātic, ka tu esi

cīrulis, pirmā skābene vecajā kūlā, ka tu esi rugājos pele, ka tu esi zirgs un arkls.

Ir ļoti jātic, ka nesalst: mēs esam sliekas, zaķi aiz akmens.

Tu noaun kājas, un izskrien aukstums caur kauliem, tā ir pareiza zīme, tu atsprādzē siksnu un noliec bikses uz ežas, un ļoti jātic, ka mēs esam vienādi: stirna un rīta zvaigzne, pliks rabarbers dobē un ķīvīte miglā.

Tad jāpaceļ arkls un jāar.

Ģurģī priekš saules plikam
jāar, lai ušņas neaug
labībā.

(Tautas ticējums)

Izeju Doma laukumā, telefonbūdiņā pakaru
kreklu, nolieku bikses pie baznīcas, nu esmu
pliks. Tēvi ar pliki pie Cēsīm, pie Raunas,
bet te nav tik viegli: skatās pa bankas logu,
pa dzīvokļu logiem — šai smējīgā pilsētā —, te
nav tik viegli.

Uz aroda skolu iet zēni un nezin, ka Jurģi,
ka Jurģos burtličiem avīze jāsaliek plikiem
no rītiem, kad nelec vēl saule.

Uz banku iet grāmatveži un nezin, ka Jurģi,
ka Jurģos
nauda no rītiem jāskaita plikiem. Bet
plikam naudu skaitīt, tas nozīmē —
sāņus nav kur nobāzt.

Uz Radio diktors iet un nezin, ka Jurģu rītā
ziņas ir jārunā plikam, lai neaug usnes ausī.

Jau akmeņi aparti, zirgs man ir putās.

Es ienesu muzejā arklu un nodoḍu cirkū
zirgu, kad atnāku atpakaļ — nospertas bikses.

Tas arī nekas — ja Doma laukumā neaugs
usnes, tad varēs vēl dzīvot.

Es eju pa pilsētu mājup, un visi brīnās
un skatās, un pēkšņi viens saka: — Vai tik
nav Jurģi? —

Es piesaku Maizi. Ļoti vienkāršu lietu.
Zobiem. Ja zobi ir. Maizi cietu.

Egle un priede aug vājā
zemē, bet, kur aug alkšņi,
tur zeme ir laba.
(Tautas ticējums)

Egle zina savu vietu —
meža vērī, dumbrājā, kur
maize neaug.

Priede zina savu vietu —
silā, baltā smiltiņā, kur
maize neaug.

Un nelien ielabotā zemē.

Bet alksnis lien citu
ielabotā zemē.

Ļoti pašapzinīgi aug alkšņi,
nekad nenāk pa vienam,
nāk barā, visi uzreiz, un
izrij zemi. Tikko tu pielaidies
mazliet humānāk —
kā ar liepiņu vai ozoliņu —,
tikko tu neatcērt šim,
tā šis pāri grāvim, laukā
iekšā un desmit mazi alksnēni
apkārt.
Nav jau tā, ka slikts, katrs kociņš
dzīva radība,
tikai neesmu redzējis otru tik
pašapzinīgu bezcenas koku —
pieprasa pašu labāko zemi.

Ielaiž tāds saknes maizes kukulī,
un tu griez riku, nepamani,
apēd mazu saknes gabaliņu
un vienu dienu jūti, ka
sirds
alkšņo un tev vairs negribas
sēt, un tu ej
meklēt jau citu iekopto zemi.

Es palīžu līdumiņu
No ošiem, no kļaviem;
Es gribēju naudu sēt,
Naudai sēklas nedabūju.
(Tautasdziesma)

Mums jābūt stiprākiem nekā koki. Koki tūliņ redz mūsu vājumu un nekad neatstāj brīvu lauku. Cik mēs mazliet diendusā atkrītam, tik viņi sēj. Un naktīs — kad mēs nesējam savu. Koki nezin, kas ir torte, kokiem nevajag mūsu kliņģeru. Koki nezin, kas ir bērnam cukurmaize un sviestmaizīšu māksla Eiropā.

Paldies līdumniekam, kas gulēja papardēs būdā, odu, dunduru sen nokostajam līdumniekam. Ka viņš ir izbūvējis mums no purviem Tālavu, Bandavu — un vispār. Jo sīlis nes zīli, bērzs sēj pa vējam un alkšņi lien kā maitas, vāvere svaidās ar riekstiem un strazds spļauj pīlādžu ogas — te ir vesela armija, kas mūs nemaz neievēro un dara vien tālāk savu darāmo.

Manu puikiņ, viņam ir cirvis
rokā un bomis pār plecu, viņš
ir buldozers, manu puikiņ,
viņam ir 400 ZS jauda un
jāizgāž 10 ha meža, un jāsēj
mieži. Manu puikiņ, mēs nedrīkstam
viņam ļaut pārrauties, nomirt,
kamēr nav mūs vēl izaudzinājis.

Ara manis arājiņš
I šodien tīrumā,
Ja neara šai tiesā,
Ar citā(i) vietiņā.
(Tautas dziesma)

Zeme arāju pazīst. Tomskas guberņā
katordzniekam Jānim piedzima dēls.
Sveša zeme, bet arāju jūt, pievāca Jāņadēlu.
Laba zeme, labi ļaudis — ar un dzīvo
pārticībā.

Brazīlijā laimes meklētāju Miķeli ieraudzīja
džungļu zeme — brīnums, ne cilvēks! Visi
papagaiļi drīz prata: "Miķel, Miķel! Mitčel,
Mitčel!"
Nolīda džungļus, dzīvo godā un pārticībā.

Pēc kara pasaulē aizklīdis vīrs iegāja Kanādas
gāršā, par mazu naudiņu nopirka gabalu
meža un nosauca māju — "Līdumnieki".

Zemei ir savs griešanās ātrums. Un ir jābūt
pareizi smagam, lai pie tās noturētos.
Dzērājam ir milzīga amplitūda: no putna
viegluma līdz sagumuša mēsla smagumam.

Baletdejotājs nekad negrib krist
atpakaļ uz zemi. Un arī zaglis no zemes
rauj visu nost. Tikai arājs dzīvo
starp dzērvēm debesīs un sliekām trūdzemē:
nesabrūk un nekad nelido pa gaisu.

Arājs ir pludiņš uz līmeņa. Un uz
pludiņa vienmēr plīvo asna zaļais karodziņš.
Arājs ir līdzsvara zīme. Tur, kur
ir arājs, zeme nostājas horizontāli
un bērns var iet nepakrītot.

Arājs ir līmeņrāža burbulis, kas rāda, ka līmenis pareizs, mēs esam līdzsvarā, varam sākt celt — uz augšu.

Tur, kur ir arājs, zeme ir pareizi nostādīta.

Pēc tam jūs to varat mākslinieciski ekscentriski, ekonomiski izdevīgi, politiski pašpareizi valstīt un gāzelēt, industrializēt, intensificēt, klasificēt, modificēt, neirotizēt, jo jūs zināt — nāks arājs un visu nolīdzsvaros, nolīmeņos, nostādīs — atkal.

Vecas mātes, ūbelītes,
Manas miežu pļāvējiņas;
Cepurītes vien kustēja,
Ka pa druvu locījās.
(Tautasdziesma)

Uz robežas mēs labību sējam,
ja neput ziedi, aizput
pelni pa vējam. Robeža ir
kā tekoša smilts, klejojoša
kāpa, aprok veselus ciematus,
pāri iet mainīgā robeža, otrā pusē
ciems iznāk nedzīvs.

Arājs ir vienīgais, kas nostiprina robežu
smilti — katru gadu to apsēj.

Un tad vēl ir jāpļauj un jākuļ grūstošā
robežu smiltī. Griež vikingi kāpu gar jūru,
kas var ar tiem izgrūstīties, vienkārši
jāsēj grūstošā kāpā — būs, kas
būs, cik apraks, apraks; pārējie
izdīgs, ja palaimēsies.

Jaunas meitas druvā gāja,
Druvas ceļa nezināja;
Es atradu druvas ceļu,
Zied sudraba ziediņiem.
(Tautasdziesma)

Es eju uz druvu, var nomaldīties,
cik tuvu.

Kā iet, tā baznīca priekšā,
kā iet, tā krogū iekšā.

Kur iet, tur snieg,
kur iet, tur purvā stieg.

Kur iet, satiek skaudīgu brāli,
vēž karavīrs kara vāli.

Tas gāja, tā gāja, tie gāja,
druvas ceļa, re, nezināja.
Es mūžīgi ticu un ļoti,
ka bērzi ir apgaismoti.

Es acis pret mākoņiem ceļu,
kad ēna man pārskrien ceļu.

Es strādāšu jums bez algas,
es sildīšu tāpat bez malkas,
bez pateicības es sēšu,
jūsu bērnus es pieredzēšu,
var būt, ka no viņiem kāds būs —
nāks līdz man, kad zeme žūs,
mēs būsim kā graudi rāmi —
un NENOVIRZĀMI.

Art iedams, ecēdams,
Vizīt' āvu kājiņā;
Ruden' meitas padziedās
Manā vīžu gājumā.
(Tautasdziesma)

Vai tik dziedās? — Dziedās gan.
Es par savām meitām! Es nekad
tā nedomāju: pabarot tautu.
Es aru sava ciema meitām.
Viņas te apkārt līgojas
kā tādi skaisti
sapņi.
Agri no rītiem es
aru — Ilga
ir tā kā migla, vienalga,
pa miglu vai pa Ilgu, — tikai
vagas ir jūtamas,
pārējais viss kā
pa gaisu.
Kad cīruļi dzied, tad
ir Dzidra. Tā ir kāda ķircināšanās,
tā tie cīruļi smejas,
tā ir Dzidra, Dzidrai cīruļi rīklē,
diena pagājusi,
un lauks ir apsēts.
Kad rudenī sāk piesalt,
es aru Andu.
Viņa vienmēr pa virsu skan un
knaukšķ — tāda
mārtiņlaika meitiņa.
Nu, un tad vēl kartupeļu meitas — kad viņas
lokās pa lauku,
es esmu ķeizars un viņas man klanās.
Es aru savām meitām — tā ir tāda pateicīga tauta,
un visu tautu jau es apart nevaru, tikai savu
maziņo.

Sprigulītis, velna bērns,
Saka mani nekuļam;
Gan es situ, gan es kūlu
Ar abām rociņām.
(Tautasdziesma)

Iet laiviņa pret vēju, bet man
nav tādu spēju. Es klūpu pats pār savu kāju.
Nu, stiprais,
nu — nu, piedod man,
ka es netieku līdz! Nu, es ēdīšu
mazāk, nu. Es pat nevaru
pateikt, kas tas ir. Bet es,
puikas, darīšu, nu. Man arī
nav nekad nācies tādā kompānijā
būt. Kur tā lien
no ādas ārā. Es faktiski
arī nesaprotu, kāpēc
tā jāmokās, bet es
saku, es darīšu. Es jau
daru, bet — piķis viņu
zina — it kā būtu četri
pirksti, ne pieci. Kā gāž —
tā pa kāju vai sprigulis aiz
vērbaļķa aizķeras. Milēdij,
kas jums tai ņieburā par apaļumiem?
Nē, neko, jā, es
jau gāžu pa tiem velna
rudziem, un ko — šitā visu
nakti un bez gāzu maskām?
Te jau vajag pakult, pakult
un ar putekļu sūcēju!
Es jau steidzos, es jau steidzos,
nepārmet man! Man kaut
kā nesanāk, bet, puikas, es
turēšu līdz. Jo
man bez jums
ir kriška.

Mazi vien, sīki vien
Šās rijiņas kūlējiņi;
Cits pazuda klājienā,
Cits garkūļu kūlītī.
(Tautasdziesma)

Sīki, mazi putniņi, protams,
skaitīja, bet pasaule ir liela,
un tevi ierok salmos, un
iet pa virsu kūlēji, tu kliedz,
bet gāž tev pa galvu, tu
kliedz, ka tu esi savējais,
bet tikai kuļ, es izbāžu
roku, bet gāž pa roku,
domā, ka pele — brāļi! —
bet tikai kuļ, un es izbāžu
ausi, bet gāž
pa ausi, domā, ka spiegs,
nē, es — patriots! — bet tikai
kuļ — es, mazs cilvēciņš,
es kliedzu no garkūļu
apakšas, es prasu
taisnību, bet kur tev
taisnība, kad kuļ: ir
tumšs, un tikai
zvetē, un maize,
re, esot svēta — es
kliedzu, bet viss cilvēkam,
viss cilvēka
labā, un es, mazs
cilvēciņš, nekā nevar
saprast, vai arī mazu
cilvēciņu labā?

Arat, dēli, ecējiet,
Aparat vagu galus;
Tā dzīvoja mans tēviņš,
Tam bij maize Dievs un gan.
(Tautasdziesma)

Bāž desas un atstāj galus vaļā. Nu cauri desai velk caurvējš.
Un sarene sajukusi, bet grib krāsot.
Un neapvīlēti karogu gali.
Bet lūsim pirkstugali ir skaisti aparti, un vāmai astesgals skaisti aparts, un pat ezis, pat paeglis līdzeni gatavs un pabeigts.

Ko lai dara — vai rakstīt uz sadrisku lapām?
Staigāt bezgalu biksēs un bezrindu zobiem?
Ko lai dara, kad frizieris sagriež robiem?
Kā lai startē, kā lai uzvar, ja nav finiša līnijas, — kā uzņemt laiku? Pienāk nāve un arī neprot pļaut, izkapā, izcūko mūsu pļavu.

Es bij vīrs tā kā otrs,
Kas var mani niecināt!
Tāpat krita velēniņš
Kā otram vīriņam!
(Tautasdziesma)

Ko tu plāties, brāli zirnekli, ka tavs tīkls lielāks par manējo! Viss atkarīgs no mušām — kurš zinās mušu ceļus. Ko lielies, lielais brāl sīpol, ka tev kārtu vairāk, — viss atkarīgs, kad tevi iestādīs — vecā vai jaunā mēnesī. Ko lielies ar ordeni, komandier, viss atkarīgs no lodes — ko viņa meklēs.

Te jau nav runa, ko mēs, bet — ko viņi: cik liela mums SAULE lēks, cik skaisti mums GAILIS dzied, cik zeltīti paklanās Jāzepam KŪLĪŠI.

Es graudam saku: "Cienījamais." Es nevaru pateikt: "Ei, tu!"

Saule jau nesēj uz muguras, lai cik plata tev mugura, saule sēj acīs. Un acis mums ir vienādas, lielo brāl.

Ko, brāliši, darīsim?
Citi vīri aparuši.
Jūgsim bērus kumeliņus,
Aparsim jūgumā(i).
(Tautasdziesma)

Tad tā: nav ko pindzelēties, ņem, tad ņem. Re, kāds zirgam dibens — kā globuss! Un arkls kā kuģis. Un mēs paši — iepletušies, mēs zinām, kā arkls šūpo. Tad nu sākam un bez pātagas.
Zirgam zvaigzne pierē un aste pakaļā — tāds kā asteszvaigzne! Bet arkls kā kauna stabs, kā kauna stabs — stāv, ko mēs stāvam?!
Vīri, divkāju lāči, ko mēs stāvam?

Zirgam nāsis kā taures, nu tad sākam tos dziesmu svētkus, kāp vagā, diriģent, un rauj, rauj arklam elpu ārā!

Jau zirgs sāk grimt zemē, nu, puikiņas, ko mēs te stāvam, jau čūkst, re, arkls jau čūkst, vēl zemi te sadedzinās!
Nu, un tad taisnu vagu — taisni līdz vakarzvaigznei,
un tad izjūgsim savu sirdi debesīs paganīties.

* * *

Mazs rudzu lauciņš — Latvija,
un dažas gotiņas — brūnās;
Gauja atvijas,
un baravikas sūnās.

Laiveles un kuģīši
kāš jūru, cik māk,
brauc un brauc jūrā,
atkal nez kāpēc krastā nāk.

"Vefs" visādas lampiņas taisa
un sūta uz visādām pusēm;
rudzi zem zila gaisa
zaļi klusē.

Uz Vidzemes šosejas
stāv autoinspektori,
televizorā
taisa jaunas valstis Āfrikā mori.
Pēkšņi gribas tikt
kaut kur prom vienā dienā jaukā;
pasaule griežas ātrāk
un rauj mūsu puikas
no zemes laukā.

Bet tu nerausties
kā puņķis uz drāts,
tu esi
rudzos audzināts.

Es pārstāvu savus rudzus
un sauli lūdzos
pasaules tautu rudzos.

Lai Jēkabu godam pieminētu, tad tēvu laikos kaimiņu starpā notika sīva sacensība ne vien rudzu, bet arī agrīno miežu laukos. Katrs centās pirmais iesēt, nopļaut, izkult un samalt, lai savai saimei un kaimiņiem celtu galdā jauno maizi un karašas... Pacināt savu kaimiņu ar pirmo klaipu. Jēkabi ir saimnieku, bet viņiem sekoja Annas — saimnieču — diena.

Kristap, Kristap, kā tu nemāki dancot!
Līdz Jēkabiem ir tikai pirmā
puse no dančа. Un pirmajā pusē
visi skatās, vēlāk jau vari palaist
lēnāk, bet pirmajā pusē visi skatās.
Es redzu, ka tev sāp kāja, bet izliecies,
ka tev nesāp.

Mēs nedrīkstam klibot. Līdz Jēkabiem
nedrīkstam klibot. Jo — tikko jau desmit
mājās pirmā kukuļa nebūs, mēs
pieradīsim, mēs piedosim, pieņemsim,
ka tā var notikt.
Un tad jau mēs pieņemsim, ka arī
Saule var nokavēties. Ka Jāņus
var svinēt, kā iznāk, un Jaungada
eglīti aptuveni, kad gadās.

Un tad jau var dzimšanas dienu
arī svinēt, kad iznāk.
Nē, nevar.
Nē, nevar, ir jāturas rindā, jo laime ir
lietu kārtība, vairāk nekas, tikai lietu kārtība,
vairāk nekas.

Mēs Jēkabos svinam kukuļa dzimšanas
dienu. Nāc tieši Jēkabos ciemos,
ja tu gribi skaisti elpot!

Jēkaba vakarā pie ēdiena
nav brīv runāt.
(Tautas ticējums)

Jo neizteikts vārds vēl ir pilns
kā svētku vakars. Vēl gaida.
Vēl sirds ir pilna, vēl būs. Kā
Jāņu vakars — vēl nedzied,
vēl ugunis nedeg, vēl sarkana
saule brien rudzos. Vēl gaida,
vēl nedzied. Jau
meijas sāk smaržot, vēl nedzied,
vēl jākapā kalmes, vēl
cep, vēl mazgā krūzes.
Nekad jau nav svētki tik
skaisti kā vakars pirms
svētkiem. Un izteikts vārds
nav tik stiprs kā neizteikts
vārds. Tu redzi un jūti,
guļ pākstī zirņi kā zilbes,
un pākstis vēl nesprāgst,
un turi pie sirds: bij
Annas, ir Jēkabi, jauna
maize. Tik nesauc to vārdā,
mēs saprotam paši.
Kā vāciņš uz katla guļ
mēle. Jo mazāk tu runā,
jo stiprāka
iespīdas doma. Nāk Jēkabam
GAIŠUMS no rokas, bet NESAKI
to nevienam. Mums VIENMĒR
būs maize, bet nesaki to
nevienam. Un Ilzei būs
bērns, un Baibai būs bērns,
un omīte nomirs, bet
nesaki, Jānim spīd acis,
bet Edžus ir blēdis, bet nesaki
to nevienam. Mēs šodien sev

audzējam galdu. Jo klusums
pār galdu ir stiprs, mēs uzturam
domu, mēs mēģinām sajust
bez vārdiem, kas esam viens otram.
Kas sapratīs šovakar,
sapratīs tiešāk un tuvāk.
Visstiprākie
būs, kas šovakar pratīs bez vārdiem.

Jo vārdi ir čaulas, un vējš
jau gaida aiz loga.

Jaunu rudzu maizi
nedrīkst sunim
pirmam dot,
tad nebūs svētības.
(Tautas ticējums)

Un tā tu skaties: kam pirmo
kumosu. Tā tu skaties,
devīgā!
Ienāk mīļš suns un skatās
acīs — un kā tu nedosi? Bet
tā tu skaties, devīgā, —
ja tev tēvs ir aizkrāsnē,
vai tu atceries, kā viņu
sauc? Izkāpj no jūras svešs suns, izkāpj no
mašīnas svešs suns
un luncina mēli,
bet brālis tavs nav vēl
no lauka nācis, — tā tu
skaties!
Ir rakstīts: "Nesper sunītim
ar kāju!" Bet nav rakstīts:
"Nesper arājam ar kāju!"
Jo nevar jau iedomāties,
ka spers kāds.
Bet iesper. Tu atnāc mājā,
pie galda sēž suns, ak jā, cieminš.
Ēd siltu maizi ar sviestu. Paldies, māsiņ,
negribas kaut kā.
Tu atnāc mājā,
griež sieva maizi,
sēž suns pie
galda — un zobos tava
galdgala rika.
Tu atnāc mājā, un kaimiņu suns ēd riku, tavu
riku no tavas mātes.

Un tas ir tas grūtākais
rēķins, ko nemācās
it neviens, jo, liekas,
tik tiešām ir skaidrs —
ka vienreiz viens ir viens.
Bet, re, kā sajauc.
Ka vienreiz viens ir otrs.
Bet vienreiz viens nav otrs.

Nevajag otram pa logu maizi dot,
tad svētību aizdod līdzi.
(Tautas ticējums)

Tas ir tā, ka kāds grib dabūt
pa logu. Un citi arī — grib
dabūt pa logiem. Bet durvis
ir vienas un saimnieks
ir viens — durvju saimnieks.
Bet meita
dod puisim pa logu, tas ņem,
bet nav ņēmējs. Un brālis
dod brālim pa logu, bet
slepen, jo ir kāda vaina.
Un svainis dod blēdim,
jo — grūti pa durvīm,
jānāk un jāklauvē, jāsaka
"labdien!" un jāskatās acīs.

Un logu ir daudz, un visi
ir vaļā, un katrs ko paķer
un aizskrien uz darbu —
katrs pa savu logu, un
logi paliek vaļā.
Bet durvis aizaug.
Un vēlāk jau nesaka
vairs neviens "labdien!",
tik paņem
pa logu, stāv saimnieks
un nezina, kam
teikt "lūdzu!", jo logu
ir daudz un logam
nav "paldies!".

Tu redzi: lec kaķis pa logu —
ne vienmēr, ne vienmēr,
bet tikai tad, kad ir
zadzis.

Kad maizes drusciņa bērnam
zemē nokrīt, tam tā 3 dieni jāmeklē.
Ja pēc tam to nedabū, tad jānoskaita tēvreiza.
(Tautas ticējums)

Ko tas Egons tur meklē — pie vienas, pie
otras, pie
trešās, pie savas, pie — cita. Jau skolā — no
viena
pie otra — norakstīt kaut ko. Jau studentu
gados —
šur un tur, kur tikt iekšā. Pie viena,
pie otra, pie trešā: "Iedod uzpīpēt!" No vietas
uz vietu: uz kuģiem, uz atmatām, restorānā un
dienestos visvisādos — meklē zeltu. Ko tas
Egons
tur vēlāk — no amata amatā. Ko tas Egons —
kā piedzeras, raud, lūdzas un draud, plātās,
skauž,
nenovēl — ko viņš ir pazaudējis?
Ej atpakaļ, Egon, pie mātes un prasi, kur stāvēja
galds!
Iet atpakaļ Egons, bet tur, kur stāvēja mājas,
nu aparti lauki.

Līdz naktij stāv Egons, viss elpo, rudzi elpo,
un debesis pilnas zvaigznēm, un saka Zemes
māte: — Kad nokrīt zvaigzne, trīs dienas
vajaga meklēt. Pēc tam tā nomirst un tu
meklē jau to, kā vairs nav.

Tiesa bija, ne meliņi
Vecu ļaužu valodiņa:
Ko iesēja druviņā,
Pārvērtās vārpiņā.
(Tautasdziesma)

Un tas ir tiesa, ka jāpastiepj roka, jo klāt nenāk.
Varbūt arī jāpieceļas.

Varbūt arī kādu soli jāpasper, vismaz jāpiezvana, lai atnes.

Vismaz jāturas, ja jau uzsēdina zirgā. Vismaz jāapjēdz, ka šis rauj augšā stikla kalnā. Vismaz jāzina, kas ir kraukļi. Vismaz jāzina, kas tur ir tajā zārkā, vismaz jājūt bailes.

Vismaz bijība jājūt, kad guļ dzīva meitiņa stikla zārkā. Kad jāj simtiem vīru stāvus augšā, krīt, nositas, un beigas. Vismaz jāieslēdz radio, kad par to ziņo. Un tad pēkšņi tu redzi — tēvs aizsēj aiz sevis pēdas. Sēj ciet, aug ciet, un aizaug lieli rudzi tēvam priekšā. Un tu skrien pa rudziem mazs maziņš tēvam pakaļ un viņu meklē un sauc, un ātrāk neieraudzīsi, kamēr neizaugsi cauri rudziem.

Visi viņi baidās
laiku skrejam:
mirkļa bēda,
mirkļa smaids kādam vaigam.
Rudzu laukam ir mierīga seja:
tā pieder — Katramlaikam.

Pēc seno latviešu domām, Jumītis dzīvoja tikai labībā, un tam saimniekam, kura labībā viņš mājoja, auga braša maize. Tādēļ bija jāpamet arvien druscin labības, lai Jumi pielabinātu un lai viņš druvas neatstātu uz visiem laikiem, jo, ja vienu vien reizi tīrums bija atstāts bez labības šķumšķina, tad Jumītis bija sasirdīts un viņš vairs neatgriezās.

(Tautas ticējums)

Jumi neiztirgot.
Neapēst padēkli.
Neskriet no mājas prom ar visu
spēku, atstāt pēdējos
spēkus atpakaļ tikt.

Dēlus — uz četrām debesu pusēm,
bet vienu atstāt mājā, lai salabo
vārtus.

Visu purvu uz jūru pa upi
nedzīt, vienu akaci vellam atstāt.

Vienu krēslu pie svētku galda tukšu —
velim atstāt.

Vienu kapeiku kabatā — dzeguzei atstāt.

Tev viss būs, ja būs tev Jumis.

Jumis ir vienīgais, kas pats ar sevi
spēlējas. Viņš pastāv, un spēle nav
beigusies. Jo Jumis ir vienīgais,
kas viens pats ar sevi otru spēlējas.

Un, kamēr viņš tavā mājā spēlējas,
tu neesi paspēlējis.

Es redzēju vecu, vecu
Pa vecaini staigājam.
Vai tas bija miežu Jumis
Dzelteniem zābakiem?
(Tautasdziesma)

Es redzēju vecu, vecu, sirmu, sirmu aizdurvē. Viņa bija šurpu turpu šo istabu izstaigājusi, tekalējusi, sargājusi. Viņa nebija tālāk par sētsvidu aiztikusi. Dažreiz līdz vārtiem. Bet svešas atliekas nemētājās, un grīda bija izslaucīta. Viņa bija slaucīdama nodilusi, bet vēl joprojām stāvēja pie durvīm. (Slota.)

Es redzēju vecu, vecu, visai vecu, jo vecu. Viņš bija atspiedies pie žoga un skatījās uz laukiem. Līdz robežai — tālāk viņš nebija bijis. Līdz tai viss bija kopts. Atbildēts un nostādīts. Piepildīts. (Arkls.)

Tālāk nebija viņu darīšana. Tikai Jumis — kā Pidriķis danco baltās biksēs paradīzes dārziņā un pēkšņi ir jau šaipusē. Bezrobežu Jumis. Abpus Jumis. Šķiltiņmeistars. Divžuburviens. Divgalvenais. Abvienīgais. Viendivis Jumis, Divkopkopis Jumis. Divesis, abesis. Divjēģis.

Vecais Šaipustaipus.

Sēž Jumis viddivvārpā
un šķelto dziļāk kārpa.

Aug vārpas — divmilzrokas,
bet Jumis — dziļāk rokas.

Un, jo viņš dziļāk vaļā,
jo plašāk — vārpa zaļā.

Kad starpdivvārpām mitam,
mēs ritam, stāvot ritam.

Vārpleņķī, vārppadusē,
kas liela aug un klusē.

Bet punktā vārpdalošā
sēž Jumis arvien drošāk.

Un riekstā, sēnē, lopā
mums pasauli pleš kopā.

Miežu Jumis nokliedzās,
Uz kalniņa stāvēdams;
Ieraudzīja auzu Jumi
Zem pajumta ligojot.
(Tautasdziesma)

Jumis pārplīsušais. Pārplīsusī upe. Pa vidu saliņa, un tā ir neaiztekoša. Tā ir tagadne, tava dzīve. Tikai kad uznāks plūdi, tavu saliņu aiznesīs un tu tapsi atkal citā vietā — saliņa tuvāk jūrai.

Jumis šķiltiņš. Ceļi šķiļas un satek kopā. Pa vidu — mājas, pagasts, valsts, kā nu kuram. Jo cilvēks drošs lielākā šķiltiņā, jo lielāku zemi valdī.

Arī džiudžitsa šķiltiņš ar diviem pirkstiem acīs ir Jumis. Jo lielāks milzis pievarams, jo lielāks attālums starp acīm, jo lielākam jābūt pirkstu atvērienam triecienā.

Jumis ir atvēriens. Tagadnes
atvēriens. Tagadnes atvēriens starp
pagātni un nākotni. Jumis šobrīdis.
No pagātnes un nākotnes nāk laiks
šurp uz Jumi. Tāpēc jau Jumis ir jumtiņš.
Jumis Jumtiņš. Un Jumja bērns
vienmēr sēž korē. Pagātne un nākotne
ir tikai slīpnes. Tagadne ir korē.
Un uz Jumi pūš vējš no abām pusēm.

Pasteidz, mana māmulīte,
Šī dieniņa pasteidzama:
Putniņiem bērn' apsniga,
Man vārpiņas druviņā.
(Tautasdziesma)

Nekad nevajag steigties... Bet ja vējš pūš jūru iekšā Daugavā un ūdens lien Pēterbaznīcā? Darīt nesteidzoties... Bet ja uguns nāk, ežus dedzinādams, mūsu māja ir mežā, deg debesīs sarkana slota?

Nevajag steigties... Bet, ja salst klāt manai mīļajai viens tāds, viņa pārvēršas Antarktīdā un es palieku viens kā pingvīns?

Par tiem putniem, kas neaizlaižas. Nav tik vienkārši, ka viņi nosalst, ir kas bīstamāk — paliek bez putniem gaisā ievilktie putnu ceļi.

Tas nekas vēl — grauds aizsnieg. Aizsnieg Graudaceļš, tās ir briesmas.

Tas nekas — paliek āboli ābelē ziemā, un viņus ēd aļņi. Bet var bārene aizmirst tai pasakā lūstošu ābeli nokratīt. Ko tad bērni bez labās bārenes darīs, ko mīļos?

Visas vārpas pa mūsu dzīslām peld brīvi, tikai apsnigušā iesprūst. Vienu mūsu vectēvu tā ķēra trieka, bet pārējie dzīvoja ilgi.

* * *

Mīl katrs baltu maizes riku,
es mīlu lauku rudenspliku,

kad tas stāv kluss un atbrīvots,
kad beidzies apkūlību gods,

nekas nav palicis vairs topus,
viss savācies,
un beidzot kopus

mēs varam, brāļi, pasēdēt
un norunāt, ka vairāk pret

viens otru sliktu nedarīsim;
jo mūži ir kā rudzi īsi

un galā viena vārpa vien;
pat ja nav vēja, katru dien

es otrai vārpai paklanos,
es negaidu, ka man ko dos,

es stāvu stiebrā, zaļā kātā,
man tikai ziedēšana prātā,

un graudi, ko es tikko jaužu,
tie manī ir jau mūsuļaužu.

Iesēsim, iesēsim! Iesēsim katrs pa vienam
nēsim!

Sēsim uz sliekšņiem, sēsim uz trepēm pa vienai
cepurei, pa vienam klēpim!

Aizsēsim raganai nāsis ciet, aizsēsim arī
nāvi mazliet!

Aizsēsim inešus, aizsēsim alaukstus,
aizsēsim ūdenskritumus augstus!

Aizsēsim bēgli, kas krūmos placis, aizsēsim
zagļa riebīgās acis!

Sēsim pa diviem, sēsim pa trim, visa tauta
vienu valstsvīru iesēsim!

Iesēsim nākotni pasakainu, iesēsim
Sprīdīti, iesēsim Raini!

Aizsēsim ceļu ciet, kur pašiem iet!

Poēma ir vaļā.
Nav uzrakstīta.
Raksti tālāk no rīta!

GRĀMATĀS NEPUBLICĒTĀ DZEJA

NO POĒMAS PAR PIENU

* * *

Apmēram tā:

pie stacijas, tranzīts kur
nēšļiem un knupiem
stāv skulptūra: tesmenis
četriem pupiem

lai kādam ir atkal
ko padomāt velti
tie pupi ir stāvus
pret debesīm celti

un gids visiem stāsta
kas te mēdz braukt
ka pupu var arī
gaisā slaukt

jo zeme jau
smaguma spēkā rotē
un piens tik un tā
krīt atpakaļ mutē

tāpēc — nav ko bīties
tīri radošam priekam
to govi var atdot
māksliniekam

viņš ne no kā
bez bailēm un kauna
ņem un iztaisa
govi no jauna

Rīgā pie kanāla
pie lielā pasta
aug kupla un skaista
govs aste

* * *

Es šodien aizgāju pie tantes,
Kur vecās bildes albumā.
Ak, divriteņi, matu bantes!
Un neaizmirstā bize tā.

Es stāvu savu radu lokā —
Ak, visi dilst, un mati dilst.
Un, atkal iekāpusi rokā,
Tā neaizmirstā bize silst.

Te tantes namā. Tantes mājā —
Vienmēr te atmiekšķējas krams.
Ka tā var būt, es nezināju,
Kaut kas tik ilgi mīlējams,

Kad niecībā vai milzu gribā
Jau pāri aizjoņojis bars
Un ilgi dzīvots pārliecībā,
Ka tā
vairs tevi neaizskars...

* * *

Zaļumballe.
Un viņa arī te ir.
Misiņgrauži
velk dvēseli laukā no liepām.

Vīgrieze mana!
Vīgrieze mana, ka viņu sauc.
Bet izliekas
nedzirdam.

Es jau nu arī
neiešu šai pielīst
caur tiem tur suņuburkšķiem.

Vīgrieze, kā tu
vari paciest tādus visapkārt?

* * *

Un nu tā ir te — liela, zaļa jūra.
Ar savām putām un ar savām saknēm.

Pa virsu aizpeld sīka, viegla draza
uz vienu pusi vai uz otru pusi:
te pazaudējuši, iet meklēt citur.

Bet vērši meklē te
un brūnas govis,
un ķirši mirst, bet kauliņus spļauj saulē.

* * *

Svētdiena.
— Sveiks svaini!
Nevar nosēdēt mājās.
Sievas uz kapu svētkiem.
Visi kaut kur iet.
Domāju, atnākšu.
Ak tā — tu ej pahalturēt? Ej, ej vien.
Nuja, brīvāka diena.
Nu tad sveiks, svaini! —
Svētdiena.

* * *

— Viss par putekļiem kļūs,
kas gar akmeņiem trinas,
tā aste
par govi atgādinās.

Vai tā izmetīs mūs
un pļeckā čupos,
vai ir vēl kāds
cits ceļš
kā nokļūt pupos.

— Bet bez sūdiem arī nekas neaug, — saka Rūdis.
— Es vakar aparu kartupeļus, un tur, kur beidzas
organiskie un tikai mākslīgie, kā ar nazi nogriezts.

— Tu pieraksti, — saka Rūdis. — Es arī protu dzejot.

Visa zeme
kā milzīga govs man liekas,
zem kuras astes, vienalga,
būs jāsatiekas.
Un es pamostos kūtsaugšā
siena smakā
un dzirdu — lejā, zem griestiem,
govs kakā...

— Tu par pastardienu? — es saku.
— Kādu pastardienu? — viņš saka.
— Nu, uz ko tu to ved? — es saku.
— To govi? — viņš saka.
— Nē, dzejoli.
Redzi, tur tā atšķirība:
govi tu proti aizvest, bet dzejoli neproti.
— Kur tad jāaizved? — viņš saka.
— Nu, kaut vai pie buļļa, — es saku.

— Un kur ***tu*** *to ved? — prasa Rūdis.*

— Redz, ja tu gribi
no govs vairāk
nekā tikai govs produktu,
tad tev govs jāatdod
mākslinieka.
Viņš to uzskaņos
citā toņkārtā,
pareizāk — citā pienkārtā.
Viņš slauks no viņas
septītā pupa.

* * *

vīsies un parādīsies
parādīsies un ies
ciet spied
spied ciet

virsējais prot to dot
berz virs, ņem zem
liec, kamēr ciets
jūt, kamēr nepazūd

tver, ak, tver, atver
to lai top
svešs savs svešs savs svešs
pleš, top trešs

o. Agni, tava sēkla mostas tajos
nāk uguns rati vārtos atvērtajos
ugunsvecā, ugunsjaunā
bez kauna

Kāpēc, māt, aizgāju es prom no jums?
Es nezinu, es tikai vienu jutu:
ka tālais priesteris trin divus klucīšus
un rodas siltums. Tas, kā visiem trūkst.

NO POĒMAS VIDDIVVĀRPĀ

* * *

Laime iet vieglu ceļu.
Laime iet visvieglāko ceļu.
Trīs reizes mēģina un atrod
visgatavāko ceļu.
Laime iet vistaisnāko ceļu.
Tāpat kā graudi:
grauds neiet aplinkus, grauds iet taisni.

Taisni — tas ir laimīgi. Es
mācos no graudiem,
kā laimīgāk tikt (tikt, tapt, kļūt).

Rudzu lauks ir laimīga tauta,
aug taisni, katrs aug taisni — stiebriņš.
Bet vārpata ložņā, virza lien.

Rudzu lauks ir taisna valstība,
tajā pat zaķis lec taisni.

Un vējš rudzu laukam nav
bīstams. Vējš ir tikai mazs
netaisnības laiks, maza
netaisnības spēle, mazi
netaisnības prieki taisno
radību vienlaidu laukā.

Labība ir precīzs vārds.
Labība ir nelabojams vārds. Nav jālabo.
"Zelta graudu birums", "druvu dāsnums" —
tie visi ir aplinku šķībie vārdi
bez labības taisnuma.

Laime aug taisni. Piezvaniet
trīs reizes un nezvaniet vairāk,
ja neatbild; lūdziet trīs reizes
un nelūdziet vairāk, ja nedod;
lieciet saprast, meklējiet, uzgaidiet,
piespiediet, skrieniet pakaļ —

tikai trīs reizes.

Jo laime iet taisni, un zvanīt
sešdesmit reizes — tā vairs nav
laime.

Laime iet īsāko,
vieglāko, taisnāko ceļu.
Kā no zemes grauds.

* * *

Kas tas ir — iecerēt maizi?
Tas ir tas pats, kas iedomās
kļūt par maizi:
kā es būšu,
kā es augšu,
kā es nākšu uz galda,
kā viņi zinās,
ka jānoņem cepure.

Iecerēt — tas ir tā:
bulta visu laiku domā,
ka viņa ir tas pats, kas mērķis.
Tad šāvējš var aizmiegt acis,
palaist stiegru —
un bulta trāpīs vidū
nekļūdīgi.

Icerēt maizi ir tas pats,
kas pašam kļūt par maizi.

Kas tas ir — maizi sacerēt?
Kad tu esi trāpījis labībā,
kad tu esi trāpījis centrā,
tad tev jācero (jācerē) uz visām pusēm
un jāpiecero sev apkārt
brāļu un radu ražas
ieražas un paražas.

Kamēr iznāk
tāda rudzu saule,
tāds rudzu vainags
simt citos vainagos.

Tu ar savu bultu
esi trāpījis centrā,
un mērķis tev apcero apkārt.

Sacerēt maizi — tā ir sirdsdarbība.
Ražot maizi — ir tikai sirdsdarbības
viena daļa,
roku daļa, sētuvjdaļa un sirpju daļa,
līkumdaļa.

Kas tas ir — maizi apcerēt?
Tas ir — nebrukt virsū un nerīt.
Bet ieraudzīt miltus un māti
un atcerēties,
ka maize nāk
no kādas neatminamas mīklas,
kas arī izcepta turpina rūgt.

Ka dienišķā maize
ir mūžīga maize,
kas tikai dienišķi parādās.

Rītišķi, dienišķi un launagā,
bet arī neparādījusies pastāv
jau iejaukta, iecerēta un ieraugā.

Un ka maize bieži uz mani cer.
Es esmu vienīgā viņas cerība.
Un nav otrādi: it kā maize
būtu mana vienīgā cerība.

Bet, kad maizi vienkārši — ražo
un vienkārši — apēd,
tad to arī vienkārši — aiziet krūmos
un atstāj mazu čupiņu
vizbulītēm.

Bet tas arī nav slikti.
Tikai cerību nav nekādu.

Svarīgi.

* * *

Cerēt un cerot —
tie ir jumja vārdi.
Uz ko tad tu vari cerēt,
ja tu necero?

Svarīgi, lai maizi iecerētu,
nevis iekārtotu, bet iecerētu.

Svarīgi, lai maizi sacerētu,
ne tikai saražotu, bet sacerētu.

Svarīgi, lai maizi apcerētu,
ne tikai ēstu, bet apcerētu.

Un tik, cik pats es ticu ļoti,
Tik tēva dubļi — sidraboti.

* * *

Ja mūs tā, tad mēs arī tā:
grūdīs to graudu ar varu zemē,
spiedīs saknes laukā,
aiz matiem vilks augšā,
stieps, staipīs uz augšu!

Karš var gadīties kuru katru dienu:
nepaspēs izaugt, stiepies ātrāk,
vārpa, var gadīties, ka mēs
neizaugsim, ka mums nepietiek,
gāz, Pērkon, virsū!

Un iespiest to graudu ar varu,
un visu zemi piespiest ar graudiem,
un dzīt ar mēsliem, dzīt augšā;
un tad šūpot un dzīt vilnī —
lai saskaras, pārojas, biedrojas,
un tad grūst vēl sauli virsū!

Vecas maizes garoziņu
Bāžu rijas paspārnē:
Rītā agri piecēlos,
To maiziti cerēdama.
(Tautasdziesma)

Ik brīdi atrodu es kādu prieku.
No rīta ganos govju pļeckā lieku
Es kājas sasildīt. Sāk rasa kost,
Tik nežēlīgi salst, ka — jāmirst nost!

Kad visu dienu ravēju es vagas,
Es iedomājos naktī stundas smagas.
Kad klētī odi gulēt neļauj, moka,
Tad nezāles kā odus kauj man roka.

Bet tur uz riju, tur mēs gājām mirt,
Tur ne kāds redz, ne kāds ko arī dzird.
Es maizi noslēpu tur sienā rijas sānā.
Jūs kurā darbā sevi tagad mānāt?

* * *

1

Doma par maizi
nav doma,
kā dabūt cilvēkam maizi,
bet kā dabūt maizei cilvēku.

Jo cilvēki
vieglāk dabū maizi,
jo maize
grūtāk dabū cilvēkus.

Tā ir.
Tā ir bijis allaž.

Ka pie pilna galda
var redzēt, kā
pazūd cilvēks.

Pareizāk: pie pilna galda
cilvēks parāda,
cik viņš ir nepareizs.

Galds ir rentgens.
Var redzēt,
vai cilvēks
pareizi ēd maizi.

2

"Esi devīgs!"
māca tautas tikums.
Bet, lai dotu, Tev
ir jābūt kaut
kam dodamam.

Sanāk katrs pie galda,
katrs bez dodamā,
nedevēji,
neiedevēji,
nedevji, bezdevji,
visādi nedevēni,
nedevāni

un netikumīgi ēd.

3

Maizei ir liela doma.
Devības Doma.

Tev ir devīga roka,
jums ir devīga zeme.

Dodot maizi, meklē cilvēku.
Kad roka dod maizi,
viņa pati vēl nezina,
ka tas ir cilvēkmeklēšanas akts.

Maize pati zina savu darbu:
viņa meklē cilvēku.

4

Devīga roka,
devīga zeme,
devigs saimnieks.
Un tā nu maize tiek atdota pareizam un
nepareizam ēdājam.
Maize nesver sevi.

Maizes lauks
apņem arī rīļu un skopuli.
Maize pati
ir devīga
un neprasa pēc taisnības.

Maize kā tāda
ir juridiski neaudzināta.
Devīga pret lutekli
un bāra bērnu,
pret sargu un pret laupītāju.

Bet svarīgi ir tomēr zināt,
ka rīļa vienmēr aizrijas.

Aizrijas garīgi.
Plats rumpis un šaura sirds.
Šaursirdība ir aizrīšanās pazīme.
Biezs vēders un plāns prāts.
Plānprātība ir aizrīšanās pazīme.
Taču maize pati neveicina
aizrīšanos. Nevienam nelietim
maize nav likusi aizrīties.
Tie ir citi spēki,
kas aizstāv maizi.
Maizei pašai ir tikai
Devēja Doma.

5

Maizei ir tikai Devēja Doma.
Tas nozīmē, ka viņa var tikt
arī nelietīgi
izmantota.
Bet tik un tā maizes galvenā īpašība
ir devējība.

To likumu "Dots devējam atdodas" maize
nav izdomājusi. Maizei ne ar kādu
atmaksu sevi nav jāmierina.

Muļķītis, kad viņš atdeva pēdējo maizes gabalu, tādu
sakāmvārdu nemaz nebija ievērojis. To pateica citi,
kad ievēroja, ka muļķītis dabūjis princesi.

6

maizes lauki
Ir lielāki par labības laukiem.
Labības laukiem ir sava platība,
robežas, apvidi.
Maizes laukiem
ir došanas platība —
un tā ir bezgalīga.
Magnēta gabalam
ir savs spēka lauks.
Nedzīvs lauks.
Maizes lauks ir dzīvs
un meklē dzīvību.

Septiņ' dienas, septiņ' naktis
Rudziem līdu līdumiņu,
Septiņ' meitas piekusušas,
Maizes muldu mīcīdamas
(Tautasdziesma)

Septiņi baroni
pierijas baltmaizi —
un vēders kā pilskalns.

Septiņi ešeloni
nez uz kurieni.

Septiņi ešeloni
sadeg Krustpilī.

Vēl septiņi
uziet gaisā.

Un no sprādziena
mežā birst graudi.

Septiņus kuģus
nogremdē Irbes jūras šaurumā.
Un tagad ir nāvīgi
resnas zivis.

Septiņi dzimtavnieki
paliek bagāti
un sola bērnus —
no baltiem miltu
putekļiem nāsīs?

Septiņi sagādnieki
krāj naudu —
no algas?

Vēl augstāki sagādnieki
gādā tik uz augšu,
kamēr uzdien
paši vēl augstāk.

Septiņi ķeizari
cep katrs sev troni,
no maniem miltiem
vēsturi mīca.

Septiņi mēsli
aizpeld pa straumi.
Bet zirgs taisa īstāk —
tas zemē paliek.

Septiņi kalni, septiņi lauki,
un viena man sirds —
septiņas reizes.

Septiņas reizes
es strādājis esmu.
Septiņas reizes
ļaujiet man smieties.

Septiņas dienas
ir vēsturē manā.

Pārējās visas
jūs izdomājāt.

Gultā ēdot, no maizes druskām aug blusas.
(Tautas sakāmvārds)

Gultā ēdot, no maizes
druskām aug blusas. Un
tās blusas tev nāk līdz visu dienu. Un
viņa aiziet uz darbu, un
viņai rokasssomiņā ir
blusas. Un viņš lasa
referātu, un viņa mapē
ir blusas. Un
visi jūt, ka
viņam ir blusains
pasaules uzskats.
Tas ir tāds renegātisma
paveids — blusovisms, un
tas sākas no tā, ka,
gultā guļot, maizi ēd.
Kad, sapulcē guļot,
maizi ēd. Kad, pa
telefonu guļot, maizi ēd, kad
maizi ēd, tribīnē guļot.
Blusas sakarā ar
higiēniskiem dzīves apstākļiem nav vis mirušas,
bet pārgājušas no bāzes virsbūvē. Un
kā pagātnes palieka, re,
eksistē pasaules
uzskatā.

Un tikai tāpēc, ka viss sākās
no rīta un mēs ēdām
gultā maizi.

* * *

Zeme, kur nav vairs akmenim vietas, —
vai tā ir zeme?
Vai tad jūs gribat visus
akmeņus sakraut pilsētās un citās
kapsētās?

* * *

Un noticēs vai nenoticēs,
mans tēvs drīz manu māti precēs.
Tēvs ecēs laukus, zirgu jūgs,
tēvs Pērkonu pie kokiem lūgs.

Es esmu lirisks tā kā mats.
Es nobeigtos, ja bada gads
man būtu jādzīvo kā šiem —
ar pelavām zem mākoņiem.

* * *

Tieši tā kā parasti: tu ņem
maizi un ēd.
Un pēkšņi jūti, ka tev
blakus vectēvs sēd.

Tu kā izbijies — būkšķ soļi —
liec roku pie sirds:
basām kājām, baltos kreklos
vēl seši vectēvi
nāk no pirts.

Nu jau tu esi pavisam tālu —
sešas vecmātes maltuvē maļ,
un pa tumšu nakti, zāli zaļu,
septiņreiz piedzimis,
tu nāc atpakaļ.

Tiesā sūdzi
vai Dievu lūdzi,
Dievu lūdzi
vai zirgu jūdzi —
nebeidzamie rudzi.

Puslatvieši, pusvācieši,
nagaika un pieši,
nāk uguns pār lauku tieši —
nenobeidzamie kvieši.

Skaiti vārdus sevī:
"Mūsu Tēvs, mūsu dienišķo maizi,
Tu, kas man devi."
Skaitām tāpat kā tevi,
skaitām pantiņu sevī:

"Dod, Dieviņi, otram dot,
ne no otra mīļi lūgt."

* * *

Kurzeme. Smilts. Lauki sausi.
Kurzeme svētdienās — sklandu rausi.

Zemgale. Mālzeme. Sēj kā uz galda.
Zemgale svētdienās — karašu baltu.

Latgale. Mieži. Dumbraini āri.
Svētdienās — alus nāk sirdij pāri.

Vidzeme. Vid-zeme. Vidū — zemē — sēj.
To, ko tu arī vēl nezini, vēj.

* * *

(Visi no vienas mīklas mēs taisīti.)
Kas tev ir jāieņem, to arī ņemi:
pārdod, bērns, graudus, pārdod maizīti,
nepārdod zemi!

Katrs jūt savu naudas muķi
un jūt savu labu un nelabu kāri:
pārdod, bērns, zvaigznīti, pārdod puķi,
nepārdod debesis zemei pāri!

Pārdod zivtiņu, pārdod tīklu,
pilna ir jūra visvisādu lašu,
bet, re, ar vētru un, re, ar miglu
sargājam: nepārdod jūru pašu!

Pēdējās koklītes
rokā trīc:
nepārdod oglītes,
māt, no plīts!

* * *

Mīlu kafejnīcas
tukšas ar cilvēkiem trijiem, diviem,
blakus Daugava ietrīcas
ar slepenām zivīm.

Pie galdiņa kāds arābs vai īrs.
Ož īstenība tālā.
Vāzītē — no Mārupītes īriss.
Pie sienas — kuģi Martinsona mālā.

Vējš ārzemniekus ziņkārīgs
osta.
Sēžu (uz robežas!)
kluss un vārīgs
Rīgas ostā.

Visapkārt ostai manas māsas
rauj bietes.
Es uz galdiņa ar pirkstu — elpas krāsā
rakstu "latvietis".

Kāds tur gadsimts. Skotch whisky.
Uz Skotiju — no Rīgas — kvieši.
Rakstu ar pirkstu uz galdiņa izklaidus
"latvieši".

Skrīveru kungs. Ozolu audzes.
Tirgum. Ne gatves.
Ostā ozolu baļķu kaudzes.
Rakstu "latvis".

Rakstu sviestu, rakstu gadus,
kas Kurzemes acīs atviz.
Blakus ar pirkstu stiklā badu,
rakstu "latvis".

Tāds kā ar asti ārzemnieks
nosēžas pretim: — Par postu, par postu!
Rīga ir latviešu lielākā kļūda.
Ber ciet to ostu! —

Bet tāda kā Spīdola tādu kā skrejlapu
izņem no tāda kā spaiņa
un noliek mums priekšā, uz tās ir virsraksts
"Nebūtu Raiņa...".

Latvieši būtu gulējuši
kā biedrību kapos sapas —
un nebūtu "Vētras sējas",
ne "Dienas Lapas".

Nebūtu "Krauklīša" latvietis
pēc Magones — atdabūt — gājis.
Nebūtu Reinis un Matīss
Piebalgu pamodinājis.

Nebūtu Pumpurs — "Lāčplēsi",
nebūtu Barons — "Dainas",
nebūtu pulkvedis Vācietis
pazudis. Un bez vainas.

Dēļ vēl viena Raiņa vien — es ciestu!

Bet osta te ir un būs!
Vai tad caur ostu tikai sviesta
matērija plūst?

Pazūd mans vīrs. Kafejnīca
ar cilvēkiem trijiem, diviem.
Blakus Daugava ietrīcas
ar slepenām zivīm.

Es uzpūšu elpu uz stikla,
piemiedzu vienu plakstu
un ar pirkstu, tāpat kā pirmiņ,
"latvietis" rakstu.

Es uzpūšu elpu uz stikla,
piemiedzu otru plakstu
un ar pirkstu, tāpat kā pirmiņ,
"latvietis" rakstu.

Tad abām acīm vaļā,
nemirkšķinot ne plakstu,
es uzpūšu elpu uz stikla
un "latvietis" rakstu.

Bet vārdiņi — kreisais un labais —
ieķeras robs robā
un nesaiet kopā.

Un domāju: kas te no velna,
kas no Dieva pasakaina?
Vai vienkārši tā ir tikai
mana acu vaina?

KUNGS UN KALPS

* * *

Par debesīm, kungs, parunāsim.
Pār galvu jābūt dzērvju kāsim.
Lai ir kaut kas, kas ceļ un poš.
Jā, aizejošs, kungs, aizejošs.

Kungs, debesīs stāv vēja nulle,
no tās ik brīdi piedzimst vējš,
uz vēja nulli atnāk gulēt
un vēja nullē taifūns sēž.

Un debesīm, kungs, kur ir mala?
Un debesīm, kungs, griestu nav.
Tā manta, kungs, ko jums te dala,
tā sen ir pazudusi jau.

Es sudrabtraukus jums te nesu,
un jūsu mantu cienu es,
bet nu jums, kungs, es teicis esmu,
ka debess ir virs pasaules.

Kungs, piedodiet par pārdrošību,
tas man bij jāpasaka, kaut
to varējāt ar labu gribu
sev paši skaisti redzēt ļaut.

* * *

Es tevi pārkalpošu.
Kungs, es tev visu došu,
bet tas, kas — vēlvairāk,
no tā tev neiznāk.

No manis lielā puse
kā tautasdziesma klusē,
jo — ko gan tā var dot
tam, kas to nesaprot.

Par maz tu esi man!
Vēl otru arīdzan
kā tevi — pārkalpot
un viņam maizi dot

es varu! Divus! Trīs!
Ceļš tev, kungs, ļoti īss —
tāpat kā katrs nieks,
beidz mūžu pavēlnieks.

Es bēru drēbes šūšu
tev, kungs. Es, kalps, es būšu
mūžmūžos. Visi mirs,
bet paliks kalpavīrs.

Es tevi pārkalpošu.
Kungs, es tev visu došu,
bet tas, kas — vēlvairāk,
no tā tev neiznāk.

* * *

Ko nedzied akmentiņš.
Ko nedzied zirga slita?
Ko nedzied malkas klucis,
It kā būtu beigts?
Ko nedzied zvaigznīte,
Kas vakar krita?
Kungs, vai no jūsu puses
Nav kas teikts?

* * *

Kungs, ķēdes nesāp,
sāp to žvadzēšana.

Sirds mana nēsā
kaut ko līdz no gana.
Mēs govis ganos laižam,
nevis ķēdēs sienam,
mēs dienās gaišās
braucam pakaļ sienam
uz tālām pļavām,
stādām kartupeļus,
mēs, kungs, ne tavā
priekšā lokām ceļus,
kad tu brauc garām,
bet tai zemei mūsu,
kam tavi rati pāri
dara — atstāj savu rūsu.

Es ilgi vēl aiz taviem
ratiem stāvu noliecies:
lai atveseļo zemi tavās
pēdās Die's.

* * *

Kungs, tu esi atņēmis manus dēlus
un padarījis par karavīriem.
Kungs, tu esi atņēmis dēlus
spāņiem, somiem un īriem

un zobenu devis skaistu
un vairogu cēlu,
un ar slavu un godu
maitājis manu dēlu.

Kungs, tu esi tiem svešzemju skaistules piesolījis
un savas pusmeitas izprecinājis.
Kungs, tu esi ar viņiem iedzēris, laipns bijis,
kungs, tu esi ar viltību gājis.

Viņi ir nevarīgi pret laipnību,
viņi, mani līdumu līdēji,
tu viņus nu nīdē tā,
kad citādi neiznīdēji!

Kungs, viņiem būs bērni paaudzē trešā.
Atceries, kungs, ka tur ir mans raugs!
Atceries, kungs, kad tu stāvēsi zemē svešā
un tava rīkle palīgā sauks!

* * *

nav kunga man. Ir tikai Pērkons augšā.
tie varas vīri, tie nav kungi man.
ne viņu kādu es par kungu saukšu,
ne viņu pavēle man kāda skan.

man Saule kungs! Kungs tas, kas gaismu dod.
kungs tas, kas zaļu uztur manu pļavu.
un, kad es redzu gaismu uzlecot,
to gaismu saucu es par kungu savu.

man gaisma kungs! Tā gaisma, kas visapkārt
no ezeriem un ozoliem, un bitēm.
var tā kā brāļus muižā mani pakārt
un rīkstē kopā sakapāt ar citiem.

bet man nav bail. Zem egles avots svēts,
svēts — čiekurs galotnē un svēta — aka.
pat naktīs pūce rijā svēti brēc,
un svētā kalnā manu brāli raka,

un balti balta mežābele zied.
mēs visi esam balti — tēvi, mātes,
un manā sievā balti bērni dzied,
lai piedzimst tie — ar kungu nerunāties!

ar kungu ne. Es turu sirdi nost
no viņa vārdiem un no vārtiem viņa,
kā vilkupūka purva tālumos
es esmu brīvs uz līgojoša ciņa.

nav kunga man. Tas vārds ir iznīcināts.
ne tev ir kungs, mans brāl', ne tevim, mās'!
— — — — — — — — — — — — — — — —
es pakritīšu, muižas suņu dzenāts,
un tie ar rungām mani sakapās.

* * *

Kungs uzsit man roku uz pleca —
Ak Die's, cik man ir labi!
Man aizmirstas
Mani bērni abi.

Te visur jūt
Varu kaut kādu saldu.
Kungs man parāda
Savu rakstāmgaldu.

Kungs man parāda
Pie sienas briežu ragus,
Moku kambarī — dzelžu
Rīkus smagus.

Atšķir rullus,
Rāda ciltskoku senu un vecu.
Kungs man uzliek
Draudzīgi roku uz pleca.

Ak, tā ir labāk,
Nekā rīdot un sodot...
Kungs prasa man
Manu tautu nodot.

* * *

Grūta dzīve kučierim —
juhaidī, juhaidā! —
jāturas kā vīriem trim —
juhaidī un dā!

Kučieris uz bukas sēž —
juhaidī, juhaidā! —
priekšā, pakaļā tam vējš —
juhaidī un dā!

Jaunā kundze karietē —
juhaidī, juhaidā! —
izmetusies korsetē —
juhaidī un dā!

Velns, ja kungs to uzzinās, —
juhaidī, juhaidā! —
tad būs āda lupatās —
juhaidī un dā!

Grūta dzīve kučierim —
juhaidī, juhaidā! —
vienmēr jāstrādā par trim —
juhaidī un dā!

* * *

kungs, ticīb's cīniņi,
kas tev te bija,
tā bija tikai
plika matērija.

par Mariju
tu saukā mūsu Māru.
es tavu Mariju,
kungs, neaizskāru.

bet tu, re, aizskar
Māru mūsējo.

vienalga, tas jau
neizšķir neko:
ir Marija un Māra
vienas vielas.
bet viņām pāri vēl
stāv gaismas lielas.

tur Laima stāv.
deg Mārai krāsnī malka,
bet bērzu galotnēs
deg Laimas gaisma smalka.

vai tu to neredzi?
tā te ir katram kokam.
vai tu to neredzi?
i man tā nāk no rokām.

un to pie mums
jau zina katri gani.

nu, ko tu, kungs,
par pesteli sauc mani,
es gribētu —
bet sirds tev nesaprot —
no galotnes
tev bērza gaismu dot.

tā mums te ir
ap stropiem un ap klētīm,
tā, ko tavs velns
dod Faustam un dod Gētem.

bet tur — tur velns to dod.

man nav, kungs, kunga delnas.
bet gaismu varu dot
tāpat — bez velna.

kungs, viss ir cits.
un viss ir citādāk.
kungs, noņem cepuri,
re, Laima nāk.

* * *

Kungs, es neesmu vēl tik gatavs,
Lai tevi uzvarētu.
Es esmu vēl par tukšu
Un par lētu.

Tikai tāpēc tu, kungs,
Vēl esi,
Ka es nevaru notīrīt
Vēl pats savu padebesi.

Es vēl esmu ar tevi sarunā,
Strīda nevaru atturēties,
Bet man nav ar tevi jārunā —
Kad mēs runājam, tu lielāks plēties.

Man tevi nav jāredz,
Nav jāzina, nav jāierauga.
Katrs tavs vārds, kungs,
Tev ir kā sprauga,

Kur izslīdēt. Man nav jārunā,
Man jādara savs.
Augstāk. Tur, kur
Ne acs tev, ne auss.

KROGŪ

Iedzersim, iedzersim, būsim
Uz brīdi brīvi!
Gan jau piespiedīs mūs
Atkal dzīvot dzīvi —

Skatīties pulkstenī, skatīties
Kvītīs, skaitīt maziņu naudu.
Iedzersim, kā mums patīk, —
Piedod mums, Dievs, mazu baudu!

Lielo mēs nespējam,
Mazi maziņi esam.
Viss aiziet pa vējam,
Lai ko mēs nesam.

***

* * *

Es esmu kūlis riju,
Vētījis, veicis, vācis, —
Tevi izkausēt,
Izkausēt esmu nācis.

Es esmu tupeņus tev,
Tev aku racis, —
Esmu nācis gaismu spiest,
Gaismu spiest tev acīs.

Tu esi sitis man,
Esmu pie zemes placis,
Tavs suns, tavs suns
Ir manas asinis lacis.

Es esmu mūžības rakstos
Meklējies, racies, —
Es pārgaidu tevi, kungs,
Man nav grūti paciest.

* * *

Es nezinu, kungs, kāpēc tu te esi
Un kāpēc savu kunga vārdu nes.
Bet tā kā melnu lietus padebesi
Te tevi tukšu izliedēšu es.

Un, kad tu izlīsi pār mūsu zemi,
Tas būs tāds dubļu lauks — uz mūžiem trim,
Bet savu ražu — liktens tā ir lēmis —
No tevis katru gadu izglābsim.

Un novāksim. Tad nāks vēl tava daba —
Ar varu visu atņemt, sēklu pat.
Es nezinu, kas manī ir no laba,
Bet sēklu izdosies man saglabāt.

Tad nāks, kungs, spļaudekļi un atkritumi,
Viss pēcvēdera, kungs, tavs atlikums.
To uzsūks mūsu zāle, mūsu krūmi,
Viss būs caur zemi jānofiltrē mums.

Es nezinu, kungs, kāpēc tev te jābūt
Un kāpēc ir tāpat, kā bij līdz šim, —
Es redzu, kungs, tik tavu trūda dabu
Un kā ar tevi zemi mēslosim.

* * *

Kad velnam nocērt galvas,
Atkal no jauna tās dīgst.
Vai pieaug no galvas jauns velns —
Tā neiznīkst!

Lāčplēsis pazaudēja.
Visu, kas bij viņa ausē.
Velnam nav vērts cirst.
Velns ir jāizkausē.

Molekulāri. Jāsaskalda.
Nukleāri.
Jāizvibrē līdz nullei.
Jātur milzīga gaisma pāri.

Kungs, nāc, iesim,
Nāc, iesim caur gaismas vārtiem!
Kungs, mana spēle
Ir atklātām kārtīm.

Tikai gaisma. Liec tu arī
Savas kārtis ar seju uz augšu!
Tu nevari, kungs...
Ū,
Kā nu tevi jaukšu!

Nukleāri. Vēl sīkāk!
Nulle. Nekā. Ne vēja.
Lāčplēsis cirta ar zobenu.
Tāpēc pazaudēja.

BAZNĪCĀ

Dienās tikai mušas dīc,
Naktīs tikai odi.
Lūdzu Dievam: vecais žīds,
Dod man zelta lodi!

Mazi Jēzus bērniņi
Piedzimst tavās kūtīs,
Dievs, tu dari brīnumus,
Zelta lodi krūtīs

Iešauj man! Nu, te kaut kur
Kreisā pusē ribās.
Tur ir apnikusi sirds,
Brīnumu tai gribas.

Neatbild. Lai nerunā!
Iešu svētakmenim —
Ziedu nolikšu uz tā
Kā no laikiem seniem.

Re, kungs, Lielais Cebaot,
Pastardiena bungos,
Bet tu būsi izkusis
Maziņajos kungos.

Mazos kungus pacietīs
Un vēl ilgi cietīs,
Bet tai pastardienā kas
Pastartiesu spriedīs?!

Neatbild. Lai nerunā!
Iešu svētakmenim —
Ziedu nolikšu pie tā
Kā no laikiem seniem.

Kungs, tai dienā vienīgā
Kad mūs atkal šautīs,
Vai tu apjēdz taisnību,
Kas ir mūsu ļaudīs?

* * *

"Lādēt" lai nav labs vārds!
(Bet tu, kungs, gaidi, lai lādē.)
Lāsts ir lādiņš, nolādēts lādiņš ir lāsts.
Un šī vēsture, cīņa varbūt arī tādēļ
Nolādēta ir — kā viss šis stāsts.

Uzlādētais mans kungs,
Nolādēta tev bise,
Pielādēts pie ķēdes ir tavs suns.
Salādēta tevī tava neauglība visa,
Aizlādēta purvā
Tava nauda kā malduguns.

Izlādē, kungs, izlādē,
Izlādē sirdi, vien vājums
Un tukšums lai paliek, nebaidies —
Izraudies sauss!
Tas ir tavs pēdējais glābiņš un izlīdzinājums.
Izlādē, izraudies —
Tukšums ir glābiņš tavs.

* * *

Es laikam ļoti bēdīgs izskatos.
Var būt, ka man Die's citas acis dos,
Var būt, ka man kāds citu mēli dos, —
Es laikam ļoti bēdīgs izklausos.

Mans kungs, šī galva nav man vienīgā.
Man garumzīme ir uz mēles kā uz "ā".
Un naktīs, kad es guļu, pagalvī
Uz katra mata garumzīme kā uz "ī".

Kungs, mūžs man īss, un kakls man ir īss,
Un manu galvu karā nocirtīs,
Un pašu tautu simtreiz cirtīs karš,
Bet pāri man kā garumzīme garš

Iet tautas laiks, kas viņai atvēlēts.
Tas laiks, ko viņa viena pati redz.
Un viss, ko Jāņu vainagos reiz vīs,
To Lielvārdē vēl jostā ierakstīs.

FAKTI. KOMENTĀRI. VIEDOKĻI

Imanta Ziedoņa Rakstu VII sējumā iekļautas viņa poēmas: "Poēma par pienu", "Viddivvārpā" ("Poēma par maizi"), periodikā (Karogs, 1988, № 1) atrodamais cikls "Kungs un kalps", kā arī dzeja, kura savulaik palikusi ārpus "piena" un "maizes" poēmām. Kā vēlāk norādījis pats autors "Viddivvārpā" "trūkstošās" dzejoļu kopas publicējumam (Karogs, 1997, № 1) pievienotajā sarunā ar J. Rokpelni, "citi dzejoļi neiederējās gluži kompozicionāli, citi savukārt bija par asiem tālaika cenzūrai".

"Poēma par maizi" Rakstos iespiesta pēc tās pirmpublicējuma grāmatā (1977), "Viddivvārpā" — pēc 1986. gada divvalodu izdevuma (kopā ar L. Azarovas atdzejojumu krievu valodā "Колос-двойчатка"), kur tā tekstoloģiski nedaudz atšķiras no publicējuma grāmatā "Maize" (1982, kopā ar I. Ziedoņa atdzejoto L. Damianu poēmu "Maize").

Nodaļā "Fakti. Komentāri. Viedokļi" publicētās vēstules I. Ziedonim glabājas viņa personiskajā arhīvā, apcerēs izmantoti arī materiāli no J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzeja.

Sējumu papildina paša I. Ziedoņa fotouzņēmumi, dzejnieka fotoportretu veidojis G. Janaitis.

NO VĒSTULĒM IMANTAM ZIEDONIM

Neretā 1977. gada 22. janvārī

God. dzejniek!

Es līdz šim nezināju, pēc kā izskatās govs un pēc kā mēs — skolotājas. Savā muļķībā es domāju, ka govs izskatās pēc govs, bet skolotājas pēc cilvēkiem, arī slimās.

Izlasīju žurnālā "Karogs" Jūsu "Poēmu par pienu". Ļoti interesants darbs! Tā kā mēs esam mūsu skolā ļoti daudzas mātes un skolotājas vienā personā, tad lasām kolektīvi vai citējam Jūsu poēmas fragmentus katrā brīvā brītiņā.

Paldies, paldies, mīļo dzejniek! Tagad es zinu, ka izskatos pēc govs, bet godātās piena devējas — pēc skolotājām.

Jūs patiesi cienot,
R. Lormane [?], Neretas vidusskolas skolotāja

Skultē 1977. gada 28. decembrī

Imant!

Šovakar man uzdāvināja vislielāko cilvēcību — Brīnumu par Pienu. Viss man palika nedarīts. Likās, ka kāds man ir noņēmis ķēdi no kakla un aizvedis mani manā bērnības zemē. Es pabiju savas dvēseles svētkos, manas bērnības mēslu talkā. Tur valdīja asas smakas, grūts darbs, bet kāda neizprotama burvestība to visu vērta priekā, sirsnībā, labsirdībā. Man tur

bija tik labi, ka pateicībā Tev biju piesmējis un pieraudājis pilnas lapaspuses. Bet tālāk par manu tautu, atvestu pieguļā, netiku, pietrūka asaru.

Vēlēt gribētu ļoti daudz, bet varu tikai izkurināt siltu pirti, kur atgūt kaut daļiņu no izdāvātā sirds siltuma. Bet to es izdarītu kaut nakts vidū.

V. Cīpurs

Ērgļos 1978. gada 10. janvārī

Dzejniekam Imantam Ziedonim

Traucēju Jūs.

Pag. nedēļas piektdienā arī mūsu grāmatveikalā atnāca "Poēma par pienu". Vēl paņēmu "Hariju Liepiņu", "Dabas un vēstures kalendāru" un laimīga nācu mājā.

Jūsu grāmata ir laba, sevišķi tagad, kad viss kopā, skaistā iekārtojumā.

Jūs ļoti labi pazīstat savu tautu, kā bieži izsakāties. Pazīstat tās vakardienu, šodienu, tiecaties ieskatīties arī tās rītdienā.

Ir pašlaik skaudrākais racionālisma laikmets, kas ātriem soļiem pārsviežas arī uz laukiem. Grāmata pilna skaistām vārdu un dabas gleznām. Ļaudis parādīti no visām pusēm, katrs ar savu dzīves uztveri, vietu dzīvē, ar lielu un sīku dvēseli. Dzīvnieki, augi, viss darbojas. Māras likumu zinātāji un nezinātāji.

"Raibala stāv steliņģī kā tāda nenokārtota pasaules karte." Kas tā varētu vēl pateikt?

Tik daudz pazīstama un svaiga, kas iet pie sirds un dvēseles. Pārāk tālu jau esam aizgājuši no dabas, vitalitāte apmainīta ar zibošu un skanošu. Esmu veco laiku skrīvermeita. Mamma grūti augusi Līvu pagastā pie Cēsīm, gan savā mājiņā. Viņa stipri gribēja savas 4 meitas skolot: un tad nu visas braucām, sākumā ar zirgu uz Koknesi, uz Rīgas 2. vidusskolu, kur turpat teātris, visi tramvaji nāca no Daugavmalas.

Skolā mīlēju visus 4 gadus latiņu valodu ar 5 stundām nedēļā. Lasījām *"De bello Gallico"*, Ovidija "Metamorfozes" latiņu pantmērā, grūto Titu Līviju, kur dažreiz viens teikums — pus lapaspusi. Ļoti daudz gramatikas, kas man patīk. Bet vasarā ravēšana, lapu laušana, silē kapāšana, pavasarī ciņu zāles plūkšana, pureņu meklēšana, jo govs, dažreiz divas, jo Rīgas dzīve maksā naudu. Govis ganām Gaiļkalna kopējā ganāmpulkā. Pāri zālājam skola ar Arvīda Blaumaņa ģimeni.

Tēvs, dzimis Liepas Bērzzemniekos, ganījis govis tuvu Kalāčiem, uz akmens sēdēdams, pinis salmu cepures un redzējis ejam un nākam Veidenbauma dēlus. Jūs rakstāt:

"Ģimenes ir kā slēpes, kas cilvēci nes
Pāri bezgalīgajiem nebūtības un būtības sniegiem.
Ja mēs uz pilna garuma treju (vai četru) paaudžu sliecēm dzimsim,
Mēs nestigsim, nenogrimsim."

[..]

Velta [Rozentāle?]

1978. gada sākumā

Paldies par "Poēmu par pienu"!

Laimes māte no senatnes. No tagadnes — labie velni. Un tēvadēls trešais, no nākotnes nākdams, — ir šonakt tie satikušies.

Pie durvīm Tavām.

Bet iekšā neies. Jo ieejot jāteic, ko skaļi nedrīkst teikt.

Bet iekšā neies. Jo nepateiktais ir nenobeigtais un tāpēc stiprs un piepildīsies.

Jaunā gadā Vārdus teikt, ko zinājis nav neviens Gudrais!

Jaunā gadā Darbus spēt, ko varējis nav neviens Stiprais!

Un laimi tik Baltu un Krāsainu, kāda bijusi nav nevienam!

Un Tevi sargās katru dienu viens no mums. Tu tikai pasauc. Un nesajauc — kuru kurā dienā Tev vajaga visvairāk.

Bet varbūt Tu teiksi: man nevajaga nevienu, ko jūs te visi virsū lienat. Un darīt tad nevarēsim vairs nekā. Cilvēks mūs radījis — Cilvēks mūs var arī beigt. Mums tikai ir tāda maza, patmīlīga vēlēšanās: lai tik drīzi nepienāktu tā diena, kad Tu gribēsi tā teikt.

(Un vēl viens lūgums: nemeklēt mūs reālajā pasaulē — mēs gluži vienkārši tur nemaz neesam. Reālajā pasaulē dzīvo tikai mūsu darbi un nedarbi.)

[Bez paraksta]

1978. gada 7. aprīlī

Sveiks, Imant!

[..] Tu savā "Poēmā par pienu" akcentēji citu sevis redzi — tautas iekšējos resursus, tūkstošgadīgās ikdienas brīnumriti. Tāpēc arī gada apskatā atļāvos Tavu Poēmu vispirms nosaukt par Grāmatu (līdzīgi senajiem praviešu rakstiem), tad salīdzināt ar Pumpura "Lāčplēsi" — ļoti plašā folkloras izmantojuma un dziļās tautas pieredzes aptvēruma ziņā. Varbūt ne visu esmu salūkojis, bet par galveno Tevis aktualizēto vērtību redzu Tīrību — kā fiziskās un ētiskās tīrības sinkrētismu visā gigantiskajā dzīvības pastāvēšanā, jo dzīvot taču nozīmē ne vien uzņemt sevī un pārstrādāt, bet arī attīrīties, izspiest sārņus — visdažādākos vardarbības paveidus, pašapmānīšanos ar ķīmiskiem un alkoholiskiem uzkurinātājiem, apziņas piesārņošanos ar popkultūras un valodas kičmičiem utt. Ļoti rosinoša ir Tava "Poēma par pienu", bet ļoti vēl negatava un ne-tālu esoša no šiem pašiem kičmičiem. Tev tas var nepatikt (uzskati mani par muļķi!), bet mandalas shēma (dažādi Mātes simbola pakāpieni un stāvokļi, ko esi iekārtojis pa mēnešiem apkārt centrālmātei), manuprāt, tik ātri nav piepildāma. Ļoti gribētos, lai Tu šo eksperimentu novestu līdz galam Poēmas atkārtotā izdevumā — patīrot no liekiem atzariem grāmatu un papildinot

ar jauniem dzejoļiem. Galvenais jau tas, ka Tu vienreiz neesi ticis galā ar stilu. Izmantojot Tavu paša teikto par lauku mājām, kur nekas nav šļaugans un šķērsām, vajadzētu īpaši kritiski palūkoties uz stilu no šī kritērija: galvenais — episkas distances un lirisku atklāsmju **kontrapunkta** ziņā (īpaši Bērziņa dzejā). Tas ir sevišķi šļaugans Tev. Es saprotu, domāju galveno PPP poētikas principu — izretināties. Visvisādi sīkie impulsi ar konkrētiem likteņiem, ar māju un lopu vārdiem utt. piepilda šo pasauli Tev it auglīgi, pie tam vienlaikus šie impulsi ir kā zibspuldzes uzliesmojumi milzīgā, tumšā telpā — šur un tur, re, kur, un vēl tur, āreč utttt. Milzīga telpa — mazu gaismiņu izkonturēta. Paliek galvenais — iespēja to piepildīt ne vien ar lasītāja iztēli, bet bezvārda aicinājums ekspansionēt un reāli piepildīt, apdzīvot šo neaptveramo tumsas Visumu. Baigi forši, bet, redz, Tev vajag vairāk būt magam, kas, neredzams paliekot, tik ieskrūvē lampiņas, uzspīdina dvēselītes... Jāatsakās no daudzām kaprīzēm, iegribām, piesārņiem. Negribi, tad, lūdzu, iespēja atklāt septiņus "es", identificējoties ar septiņām Mātes pakāpēm. Es Tev kādreiz ieminējos par mūža darbu. Šis varētu tāds būt — uz laiku laikiem. Pagaidām negaidi ditirambus. Pie PPP, īpaši tās stila, būs jāatgriežas — pārāk daudz **eklektisku** personu iznāk no Tavas personības stilā, neapzināti un stihiski — "kā māku, tā maunu" garā. Vēl viena iespēja, ja arī mandala paliek otrā vai trešā plānā, un pirmā plānā ir "gājiens uz sievieti", **asāk jāredz sevi**, tas ir, tie dažādie "es" stilā, resp., caur redzespunktiem ienākošie un jau lasītāja iztēlē par konkrētiem cilvēkiem tapušie vairāki atšķirīgi "es" veidoli. Tātad — precīzāk ar valodu, lai jau apzināti iekonturējas atšķirīgie "es", varbūt caur stilu lai apstrīd viens otru, beidzot, lai tiek atrasts izlīdzinājums starp episko distanci un liriskām izjūtām, jo te īpaši daudz kas lūst — te pievilkts aiz matiem, te izslēdzoši atgrūžas. Stils. Jeb, kā Tu pats saki, intonācijas. Pārāk lielu ieceri sāki iet, ja esi sācis, saņem rokās varēšanu — ir jābeidz arī. It sevišķi, ja Tu atkal esi uz viļņa. Tevi mīlē, protams, ar visu Tavu atvērtību (nepabeigtības nozīmē), bet jāpabeidz

arī atvērtība, lai darbs varētu ne tikai izbrīnīt ar savu milzīgo iztēles telpu, ko mums jāpiepilda, bet arī uzgavilēt no šīs celtnes arhitektoniskā izveidojuma. Tu jau plēs līdumus mūžamežā, bet vai pagūsti sadedzināt celmus, apstrādāt zemi un iesēt graudus? Jo Tu aizej plēst tālāk, bet mežs sanāk atpakaļ... Tā, redzi, nostājos uz pamācītāja ceļa, kaut šo redzespunktu ieņemt palīdzēji Tu pats, jo PPP aicināja sekot, izjust, saprast. Kā redzi, arī to, ko formulēju kā trūkumus. Tad piedod, lūdzu, utij viņas nepateicību — kritika jau vienmēr ir kā uts, kas barojas uz literatūras veselīgajām (reizēm arī slimīgajām) miesām. Tā jā. Rakstā LM sniedzu izvērstu PPP pārskatu, galvenokārt arhitektoniskā ziņā — kritika iet pa stila līniju, jo stils — tas vienmēr ir idejas **realizējums**. Pārlūkoju daļēji pielietotos izveides principus — gadalaiki, sieviešu savācējtēli, liriskā "es" gājiens, kaut arī neviens no tiem nav konsekventi iemiesots. Slavējošais ir lakoniski noformulēts sākumā un beigās. Vot, tā! Izvērstākā veidā par tīrības principu, dabas un gara sinkrētismu un citām lietām man ir citā apskata nodaļā, kas iet "Krit. gadgr.", bet te neieies. Protams, pats arī dabūšu just uz savas ādas no visādiem Tevis apjūsmotājiem, kaut arī varbūt viņus mazliet spēs nomierināt Raiņa un Pumpura konteksts. [..]

Osv[alds Kravalis]

Ozolniekos 1978. gada 11. maijā

Cienījamo dzejniek!

Esmu kultūras darba organizators. Man nepieciešams Jūsu padoms un palīdzība. Nav jau arī kam citam to lūgt, jo vienīgi Jūsu domas mums būtu svarīgas. Runa ir par Jūsu "Poēmu par pienu". Biju tā pārņemta no šīs poēmas lasīšanas un mācīšanās, ka atļāvos mazu pārdrošību un dažus fragmentus iemācīju saviem tradīciju pulciņa dalībniekiem, arī viņiem tas

viss ļoti "gāja pie sirds". Neesam nekādi mācīti daiļrunātāji, bet man šķiet, ka Jūsu darbs nemaz nepanestu **daiļrunāšanu**, bet gan jārunā ļoti patiesi, vienkārši. Un atšķaidīt šo pienu var tikai ar tautasdziesmām. Visi pārējie dziesmu iestarpinājumi pie Jūsu tekstiem skan kā dziesmas, kam "ūdens klāt"; liekas nevērtīgas, banālas. Esmu vairākus Jūsu poēmas fragmentus runājusi, uzstājoties kopā ar vīru kvartetu, publika tos ir uzņēmusi ārkārtīgi izprotoši. [..]

Lasot man taisni patīk, ka viss ir tikai aizķerts. Tad es varu izdomāties, kā man tīk. Es vienmēr varu nobrīnīties, ko gan dzejnieki paši un kritiķi tā var noņemties ar vienu un to pašu — ko viņš vai viņa ir domājis rakstot! Man kā lasītājam tas ir vienalga, ko **Jūs** esat domājis **rakstot.** Man svarīgi tas, vai **man** ir **ko domāt lasot**! Un, ja nu **mūsu** domas kaut kur sakrīt (rakstītāja, lasītāja, runātāja, klausītāja!), tad jau ir svētki! Varbūt Jūs rakstot domājat kaut ko citu, bet manī tas izsauc kaut ko citu, tad es tikai saku paldies Jums, ka esat mani uz to rosinājis, kas man šķiet svarīgs. Tātad esmu nu to visu pēc sava ģīmja un līdzības sakārtojusi. Sākumu, tikai ar dažiem izlaidumiem, kā Jūs redzēsiet, esam cēluši priekšā kādai skates komisijai, kur vērtēja **daiļrunātājus.** Darījām to aizrautīgi, no sirds, varbūt nemākulīgi, zālē aiz komisijas sēdošā publika mūs tā saprata, likās, ka elpa būtu aizturēta, bet komisijas sejās atspoguļojās tāda izjūtu gamma, ka tās dēļ vien bija vērts to visu runāt. Ir jau tiesa, pēc parastajiem un nomaltajiem pantiņiem viss runātais patiešām bija pierunāt "vakaru šo pilnu ar vārdiem **nerunātiem**". Ar visu satraukumu, iedziļināšanos runātajā, kā šodien atceros — vispirms tas bija apstulbums. Vistiešākais. Tad kā glābšanas salmiņš tika grābta iesniegtā programma, lai pārliecinātos, kas tas ir! Lai arī tur bija rakstīts, kas tas ir, sejās vēl joprojām atspoguļojās panika, neizpratne, šausmas, bezpalīdzība. Kāpēc? Tad sejas sastinga un mēs jau bijām nolemti iznīcībai! Par mums klusēja, it kā šie 5 runātāji vispār skatē nebūtu bijuši. Kaut kas tika neskaidri pieminēts, ka "komisija bijusi spiesta noklausīties kaut kādu garu runāšanu", kas neatbilst skates

nolikumam, lai gan tiku stingri ievērojusi, ka kopsummā katrs no 5 runātājiem izpilda divus priekšnesumus, kā nolikumā teikts. Bet ne jau par to es runāju, par šo skati. To es pieminu tamdēļ, ka šis komisijas "vērtējums" mūs ierosināja turpināt iesākto. [..]

Runātāji vēlējās šo darbu turpināt. Arī es biju ieinteresēta paņemt vēl ko no Jūsu darba un darīt to zināmu cilvēkiem, kas bieži vien pat nezina, kāda tad īsti ir tā "Poēma par pienu". Ko par to domā tie gudrie, tas jau šur tur lasāms, bet žēl tikai, ka pati poēma nav pieietama un lasāma! Kur viņa ir izkūpējusi, ka ne redzēt nedabūja? Es jau šo to izmācījos un runāju jau no "Karoga", bet tagad vienīgais bibliotēkas eksemplārs jau kopš saņemšanas stāv pie manis un otra ciema bibliotēkas eksemplārs — pie otra runātāja. Neviens, ar ko tik runā, nav ne lasījuši, ne redzējuši. Pēc koncertiem cilvēki prasa, kur ņēmām, kas tas ir tik skaists, ko runājām. Ko gan tai Krimuldā nav runājuši, ja atļāvušies izteikties, ka tas ir moderns darbs, veciem cilvēkiem neizprotams! Aplamības! Pansionātā vecajiem cilvēkiem sniegtajā koncertā vecīši sēdēja, savas rokas saņēmuši, un raudāja kā mazi bērni, tā, it kā mēs viņu dvēseles būtu apkopuši ar savu runāšanu! Bet ko nu mēs! Tas bijāt Jūs! Un varbūt neviens pat paldies nav Jums pateicis par uzrakstīto! Tad nu es vismaz vēlētos pateikt šo veco, jauko lauku cilvēku paldies, ko mēs nepelnīti saņēmām Jūsu vietā! [..]

Tātad cilvēkiem tas ir nepieciešams, bet nenonāk līdz viņiem. Un tikai tamdēļ mēs uzdrošināmies to visu mācīties un runāt citiem — lai pastāstītu to cilvēkiem, ne jau lai runātu runāšanas — daiļrunāšanas dēļ! Tamdēļ mēs iesākto vēlamies turpināt, kaut gan tas nav viegli. Domāju, ka šis darbs ir lasāms, ne runājams — jau pēc savas uzbūves vien. Taču vienlaicīgi tā gribas to runāt! Tas ir tas, kas mums vajadzīgs, un nav neviena tukša vārda! [..]

Vai esam Jūs sapratuši? To Jūs vienīgi varat mums pateikt, un neviena komisija, ne kritiķis! Paļaujamies uz Jūsu spriedumu! Būšu atklāta un uzreiz piebildīšu, ka, ja gadījumā Jūs

mūs sabārtu un nobrāķētu galīgi, arī tad mēs to turpinātu runāt, jo poēma nu ir nodrukāta un pieder arī mums! Tamdēļ labojiet, ko vēl varat, jo tā kā tā mēs vairs apturami neesam! Saviem jauniešiem es teicu, ka mācīsimies tālāk tad, kad saņemsim no Jums atbildi. Nepazudiniet mūsu labos nodomus un atbildiet labi drīz!

Esmu par dumju, lai turpinātu izteikties par Jūsu darbu, bet ir lietas, kuras saprot visi — vecas večiņas un jaunieši. Tās laikam būs tās "piena skrandas", ko mēs redzējām klausītāju sejās, un šīs "piena skrandas" arī laikam bija komisijai kā sarkans lupats vērsim redzams, un ar to laikam satracināsim vēl ne vienu vien stulbeni! [..]

Gaidu atbildi, lūdzu, lūdzu, rakstiet to mums, kaut arī saprotu, cik aizņemts esat, un varbūt visa šī poēmas lieta Jums jau ir apnikusi, un varbūt esat aizņemts pavisam ar ko citu un nevēlaties pie tā atgriezties. Bet runa taču ir par Jūsu darbu, ko mēs savā naivumā varam izniekot.

Ar patiesu cieņu —
Velga Freimane
[..]

Rīgā 1978. gada novembrī

Tā es lasu "Poēmu par pienu".

"Es domāju par piena atbildību," — tā saka Imants Ziedonis.

Tātad tā pati sensenā pasaka par piena upēm, par visas pasaules kopīgām dzīvības saitēm, par māti mājā, par briežumāti mežā, par bišumāti dravā, par mūžseno svēto govi Rigvēdu mežā. Tālāk Im. Z. apzinās, ka kāds tam uzticējis:

"cauri ļaudīm gājušam,
mežā iet,

kur klusums vāc gudrību vienuviet.
Pret pusdieviem — puskungiem to pasargāt."

Un, skaļi apliecinādams savu mantoto piena pasaules uzskatu, viņš piesauc māti, viņš lūdz:

"Matērija, apsoli saglabāt
māti!" —

jo:

"Visi, kas no mātes ir aizgājuši
pasaulē laimi meklēt,
ir apgājuši pasaulei apkārt un atraduši
tikai māti."

Un tā tas ir visās zemēs un visās tautās, kam par pierādījumu Im. Z. ceļ priekšā mātes, piena, duktes u. c. vārdu cilmi un izlietojumu radu valodās. [..]
Un kā dzejnieks viņš darba darītājiem ir klāt pavasara skaistuma apbrīnā gan tad, kad Ildze

"no rīta ar baltu dvieli
stāvēja un skatījās strazdā,
it kā tas būtu
kāda mīlestības vēstule," —

gan arī tad, kad

"Alīna stāv blakus ievai mēslainās kalošās un raud," —

gan tad, kad

"Sāk dīgt nātres, saka Undīne.
Tas ir labi.

Būs kāda puķe,
ko uzdāvināt
tam mērkaķim Ilmāram."

Slaucējas fermā darba apkrautas:

"Mēs te dzīvojam pa apakšu un neredzam,
kā galotnēs egles zied..."

Arī

"Kartupeļi zied.
Un bumbuļi apakšā
nekad nav savus ziedus redzējuši."

Skaistumam nav laika. Bet

"Brieduma
brīdis
tuvojas."

Kolhozs grasās "aizaugt ar mirtēm", jo līgavu vainagus reti vij. Toties darbi veicas.

"O, Latvija, bagātā mana mās,
Drīz pienā tev muti nomazgās."

Un, kopproduktu celdami,

".. mēs sievas tīšām
Šim kopproduktam ziedojam."

Var pienākt laiks, kad dziedāsim:

"Nu ar Dievu paliekati,
Manas vecās ganīkliņas!
Rītā būs citi gani,
Nebūs tādi dziedātāji."

Bet Ziedonis nerimst, viņš meklē veldzi, meklē "mūžseno, neatšķaidīto vārdu" gan tautasdziesmās, gan Maružas sapņu tulkojumos, gan pie zavētājām lopukūtī, gan cīruļu dziesmā, gan baloža gudrībā, gan dzeguzes dialogā, kur par atbildi mudinājumam "tiš perēt, tiš perēt" skan sievas "kas kūkos, kas kūkos".

Jo aprobežotā emancipācijā atpalikušai sievietei grūtais mātes ceļš nav ejams, tā tikai skaita, "cik ir uz grāmatiņas". Un tāpat uzbeks ņirdz:

"Cik dīvaini ir tautu ceļi:
Mums — bērni, viņiem — teļi dzimst."

"Bet laika Martai nav. Nav laika.
Tā teļiem zaļbarību ved."

Un

"..aizmirst
vakaros zvaigznes pielūgt."

Dzejnieks klīst pa bezbērnu mājām:

"Ciems gan ceļ lizdas,
bagāti,
tikai nekas nečiepst," —

redz, ka dažkārt "skuķi dzimst tādi apdauzīti" vai arī aug neaudzināti — ""Mežmiķu" bērni staigā bāli un kāmi". Un dzejnieka mūžības ilgas atplaukst skaistās liriskās atkāpēs:

"Elpo ciems. Man roka bērna rokā."

"Piespiežu pie zemes paipalēnu,
Kaut kur brīdinoši māte dzied;
Un es dzirdu: stiebrus šķirstot lēni,
Tur pa rudziem — **mani** bērni iet."

Vai arī dzejolī:

"Ģimenes ir kā slaidas laivas mūžības lagūnās;
Viena cilvēka mūžs ir tikai īsiņa vienkocene."

Tikai ģimene saglabā

"**pienu**,
šo aizmūžos ierakstīto lentu."

"Un karā ir kāda skranda
no senās piena dziesmas.
Un, kad tu to dzirdi,
tad tev jāmeklē sev iekšā otra tāda piena skranda."

Skaists un sarežģīts ir dzīvības manifestēšanās — piena ceļš, pa to Im. Z. veiksmīgi vadā mūs, pats bieži maldīdamies, klupdams krizdams meklēdams, tā ka lasītājs bieži vien ir piekusis viņam līdzi kūleņot pa dzīvības izpausmes grumbuļaino ceļu. Tad dzejnieks, it kā saprazdams lasītāju, saka:

"Es gribēju mieru kā vējā izmocīts ciekurs."

Un:

"Nāk Latvijā rudens, un zirņiem sprāgst pākstis."

"Jau sienāži noklust, aug rudens rasa,
un nakts kļūst melna kā suns.
Un debesīs iedegas zvaigzne, un purvā
iedegas malduguns."

"Un it neviena nav kam pateikt,
ka man bezgalības bail."

(Rainis: "Un kļūsi vientulīgāks gads pēc gada.")

Sākas ražas novākšanas, saņemšanas, pārvērtēšanas laiks. Un "nav nekāda vēja".

(Rainis: "apstājies ir laiks kā
priekš mūžības.")

"Tāds vakars,
ka kokiem bail pakustēties," —

bet

"Nav ne zīmes, ka nāve nāk
saulē, zem rugāju baltajiem tēmēkļiem."

"Nav vēl nekādas zīmes, ka
kāda dvēsele nomirt taisās."

Tā, atvairījis nāves un mūžības problēmas, atraisījies kā "ķirbulēns" no vasaras ikdienas rūpēm, dzejnieks ar piena garšu uz lūpām, ar piena likumu audzis, konsekvents būdams, gribētu arī sociālās problēmas, arī "pasaules lietas .. noskaidrot tepatās sivēnu fermā", jo trejādas nelaimes notiek, "kad viens sivēns vairāk nekā mātei pupu":

"Notiek viena no trim nelaimēm:
sīkskauģis, sadists vai ņuņņa;
sīkpilsonis, fašists vai vergs."

Bet "cūka guļ mierīgi", tāpēc

"Vienmēr jābūt vēl kādai cūkai,
kas mācīta likumos citos:
un pazīdī trīspadsmitos."

Tā piena likums zaudē savu absolūto tikumu noteicēju lomu, ir vajadzīga mīlestība, kas mīl nemīlamo, atstumto. Tāpēc piena likumos vajadzētu audzināt, ko varētu tikai tad,

ja dabas doto dzīvības dzērienu avotus cilvēks varētu valdīt un radīt. [..]

Tā lasu šo poēmu, kas ir tik pārmērīga un pretrunīga gan satura, gan problēmu, gan formas sasniegumu, gan formas deformējumu, gan arī kļūmju un kļūdu ziņā, bet Annele saka: "Tāda ir dzīve."

Mani mierina tas, ka Im. Z. tomēr ir modinājis ticību — "tīra mana dvēsele slēpdamās" — un arī cerību:

"Es nākšu, saukšu vēltālāk.
Es neesmu vēl saucis."

Austra Šlesere

[1978. gadā]

Dievs ir mīlestība.
Kas paliek mīlestībā, tas paliek Dievā, un Dievs viņā (1. Jņ. 4, 6).

Imant Ziedoni! Man patīk Jūsu plašais vēriens Jūsu "Poēmā par pienu". Tā ir kā atslēga uz tālāko, visu būtisko aptverošo avotu — mīlestību. Un kā nu ne! Arī vīrieša "piens", kas nolīst uz sievieti — būtiski ir, lai radītu pienu sievietes krūtīs, — ir vīra spēka un radoša prieka liecinieks. Tas kļūst svēts ikvienā radīšanas aktā. "Tā runāja Zaratustra: "Es neesmu atradis sievu, no kuras man gribētos bērna, kā vien šo sievu, kuru mīlu, jo es tevi mīlu, ak mūžība!"" Bet kas tad ir mīlestība mūžības mērogā? Mīlestība ir **dzīvības** *perpetuum mobile*, viņa ir **gara** radošais *alfa* un *omega*; viņa ir **dvēseles** *nunc et in saecula saeculorum*. Bet mūsu sirdīs mīlestība ir katram sava... ar mīļotā objekta vārdu... ar svētuma un nemirstības zīmogu, ar asins balsi un zvaigžņu melodiju... ar...

Nemeklējiet loģiku manās atziņās. Man labāk patīk nojautas. Atgriežoties pie šodienas, gribu dalīties ar Jums savās

pārdomās, kuras radās no "dialoga" [J. Bondareva] romānā "Krasts" š. g. "Zvaigznes" 3. nr. Esmu pārliecināta, ka Jūs šo dialogu esat lasījis, un tāpēc turpināšu: konstatēju, ka N. (komunists) nav apjēdzis Dostojevska domu dziļumu, viņa psiholoģiskos aktus ar tīri vai ķirurģiska naža griezieniem cilvēku dvēselēs, lai tās atsegtu, atkailinātu un tajās atklātu "labā" un "ļaunā" saknes un šo sakņu savstarpējos mezglojumus un ievirzes. Sekojot Jūsu daiļradei, jūtu, ka viņa neplunčojas pa krastmalu, bet iet dziļumā... Un tāpēc Dostojevskis Jums nav problēma. Bet visi laikmeti ir meklējuši cilvēces ļaunuma saknes, lai tās novērstu. Un kur gan viņi nav tās atraduši! Valdniekos, sabiedriskās iekārtās, ekonomikā, šķirās, kapitālā, ideoloģijā utt. Tikai Dostojevskis, sekojot Kristum, tās ir meklējis pašā cilvēkā līdzīgi Sokrata mācībai: pazīsti pats sevi! [..]

Kristiānisms nav nejaušība. Tas ir cilvēces ceļš uz dzīvību — caur mīlestību. Bet daudziem šis ceļš uz dzīvību liekas labāks caur varu, ar revolūcijas agresiju, vardarbību...

Revolūcija ir vēsturiska kategorija pretstatā evolūcijai, kas ir dabas attīstības normālais gājiens visā radībā, arī cilvēkā. Evolūcija ir kā zieds, kad dod augli savā laikā, veselu un spēcīgu; kamēr revolūcijas zieds ir ar patvaļīgi un pāragri atlobītām ziedlapiņām; un tas var dot tikai sakropļotu augli jeb nedod nekā... Pati esmu revolūciju lieciniece un zinu, kā tas notiek "ārpus papīra": Slinkums un Skaudība rada Revolūciju; Revolūcija ar Fantastu rada Komunismu; Komunisms un Zinātne — sterila vienotība. Bet dzīvot grib mūžīgi mūžos!

Mani pārsteidz "Krastā" dialogā pievestā revolūcijas interpretācija, un proti: "Revolūcija ir netikumības noraidījums un tikumības apliecinājums, tā ir ticība cilvēkam un cīņa, un, protams, tā ir sirdsapziņa kā vadonis darbībās. Ticība, tā ir emocionāla attieksme pret cerību un patiesību." — **"Ja nav ticības, izeju es neredzu."** To saka N., komunists pēc sevis paša apliecinājuma. Manās ausīs šie vārdi skan kā pazīstamas vārsmas no Evaņģēlija. Un sekojošais būs tieši no Jaunās

Derības: "Ticība ir stipra paļaušanās uz lietām, kas cerējamas, un neredzamu lietu skaidra pierādīšana." Tātad — patiesības atzīšana caur ticību. Kāpēc komunismam tāda ticība būtu vajadzīga? Ja jau cilvēks ir "daļiņa", kas izzina "veselo" un zina ceļu uz galveno patiesību (N. vārdi), tad taču atliek tikai darbība! Kristietim ticība ir vadmotīvs, ticība, kas caur mīlestību spēcīga parādās (Evaņģēlijs)... Bez mīlestības nav dzīvības! Un zinātnei trūkst mīlestības. Viņa ir sterila. Viņai trūkst **dzīvībai nepieciešamā piena!** Viņa dod Aitmatova "Gulsari". Arī ticība tur nepalīdzēs, kur trūkst mīlestības — radošā, vadošā, uzturošā, pestījošā un svētījošā spēka. Mēs sakām: ir, bija un būs! Un tas ir Kristus mīlestības bauslis! Var jau Kristu nicināt, nelietīgi to vērtējot par "personības kulta" objektu un noziedzīgi to pievienojot Hitlera galerijai. Kas to dara, tie tiešām nezina, ko viņi dara! Varbūt tie ir no tā paša žanra, par kuriem Jūs savās skopās rindiņās tik daudz pasakāt. "Un, ja kāds to teic, kam mute smird, un man pierunādams pakaļ staigā, un, pie manis uztiepdamies, nāk aizliet muti man ar svešām zupām, "negribu", es saku, "nevajag". Man vēl pašam mātes piens aiz lūpām." Brīnišķi, Imant Ziedoni! Es aplaudēju! Vēl vairāk... Es apbrīnoju! Un klusi, Jums visu labāko novēlēdama, saku: svētīts lai mātes piens aiz Jūsu lūpām! Viņā ir augšanas spēks.

ES

P. S. Mēs zinām, ka Aitmatova "Gulsari" ir tautas simbols, kam atņemtas radīšanas iespējas... Bet kā vārdā???

Siguldā 1979. gada 20. februārī

Labdien!

Atkal izlasīju "Piena poēmu", un atkal jādomā par vārdu, par vientuļo vārdu, kurš, no cilvēka atrāvies, klejo saltajā izplatījumā, smilkstēdams kā suns, karstas sirds, dvēseles ilgodamies. To, ka vārds ir padzīts, tas nav jāpierāda, to izjutuši

ir visi, kas gribējuši no vārdiem tiltus taisīt. Vārdi ir tā iebiedēti, tie ir palikuši tik neuzticīgi, ka jābūt tiešām gaišām acīm un bitenieka rokām, lai tie nāktu atpakaļ pie sava tēva un mātes, pie savas mātes valodas. Es nevaru būt ne soģis, ne objektīvs tiesnesis, es varu vienīgi izteikt savas domas, kuras man izraisa Jūsu darbs. Tāpat nevaru garantēt secīgu loģiku, jo (vismaz manas) domas nav ķieģeļi, bet neaprēķināmi putni, kas nometas dažreiz visneiespējamākās vietās. Ja es pareizi izprotu, Jūs ļoti valdzina latviešu tautas garamantas. Kails aprēķins vien nevar izsaukt tik garus, pat nesātīgus citējumus, tur jābūt mīlestībai klāt. Bet kur Jūs šais mantās atradīsiet kaut ko tādu:

"Es bietei lapas šķinu,
Es zirguzāli zinu,
Es piepi iepazinu,
Es zinu zemi to.

Caur gaili vistu minu,
Caur olu cāli dzinu,
Bez laba nepieminu,
Es zinu zemi to.

Kauliem salauzītiem linu,
Mēmo akmeni, ko minu,
Noguris un mēms ar svinu —
Nē, es zinu zemi to."

Ko es ar to gribu sacīt? To, ka te ieraugāma varena plaisa starp Jūsu un mūsu tautas poētiku. Ir "Pienā" vietas, kur apskaužami lakoniski un precīzi izpaužas mūsu tautas kolektīvā apziņa:

"karsta mana roka
svešais tē's
karsta roka — tāpēc
spiediens vēss

sargā priedi miza
sargā bērzu tāss
baltu baltu dvēselīte
ar migliņu aplaidās."

Protams, te var rezignēti nopūsties, vai tik nav drusku par daudz aplaidusies, es varu saprast Jūsu lielos pūliņus salauzīt saltos akadēmisma ledājus par labu dzīvai un siltai saprašanās dzejas straumei — bet neprasiet, lai es mīlu pirmo pantu! Par savu es paņemu otru — un tas Jums vairs vienam nepieder!

Es paņemu **visus** semantiskos pacēlumus no pārāk augsti uzceltā grāmatu plaukta — un atstāju silē pelēm un žurkām, piem., tādus pantus:

"Un vienu dienu Aina saka,
Ka beidzies esot kombikorms..."

"Uz Uzbekiju teļus vedu.
Tie izdzīvo, ja nesaslimst."

Otru pusi dzejolim: "Kad Indra sēdēja tur savā valstībā un divi visa valdnieki pie tā", tāpat "Mēs aiziesim pa balto Piena Ceļu". Mani atstāj saltu un vienaldzīgu arīdzan "Nu var nākt ziema pēc siena marta". Un ne jau satura dēļ. Manas pretenzijas, liekas, drīzāk ir lakonisma ilgas, cik jau nu cilvēks sevi var pazīt un izprast. No tautasdziesmām man ļoti patīk šādi panti:

"Miezis bija, iesals tapa,
No iesala alutiņš;
Meita bija, sieva tapa,
No sieviņas māmulīte."

Un:

"Atdūd mani, atdūd mani,
Atdūd mani pisaram:

Māku šūt, māku dēt,
Māku danci žļudzināt."

Ek, ja "Pienā" būtu iekšā "Sūkalu kantāte" vai "Margarīna uzbrukums Sviesta meistarei" — vai atkal Baltais sviests mestos aizstāvēt "tīro mākslu", slepeni kompromitējot Dzelteno ar visādiem svešķermeņiem, — cik tas būtu ierosinoši satraucoši!...

Banāli teikt, bet esmu gan zvejnieka, gan slaucējas dēls, varu teikt, dažu labu tonnu esmu pats izslaucis krietni iepriekš pirms mehanizācijas ēras, ka varu liecināt: kolorīts ir ļoti precīzs, bet mani kaut kas neapmierina: manuprāt, piens jau ir tikai iemesls, bet vai nav tā, ka, par spīti Maružai un Rigvēdas svētajiem, konkrētības ir drusku par daudz?

Protams, muļķīgi vārstīt muti uz otra **pataisītiem** ratiem, tak pats latviešu dzīvesveids izprovocē šādas vēstules. Jebšu esmu galīgi atpalicis no dzīves? Iespējams arī tāds variants...

Atvainojiet, ka es Jūs traucēju, bet — Govs lai man stāv klāt! — mans nodoms nav tāds: kas zina, var būt, ka šīs rindas Jums palīdz un ierosina? Ave sol?!

E. Kuršis

1982. gadā [pēc 22. aprīļa]

Labdien!

Noskatoties 22. aprīļa raidījumu "Es piesaku maizi...", manī radās doma Jums, Imant Ziedon, uzrakstīt sekojošas rindas. Neņemiet ļaunā, ka es Jums to rakstu, bet dūša neļauj klausīties mierīgi.

"Teic, dzejniek Imant, teic,
Vai nešauj Tu pār strīpu,

Ka tēvi un vectēvi tīrumā
Ir gājuši pliki aiz arkla.

Vienalga, vai Jurģos, vai Jāņos,
Vai Pēteros, Miķeļos,
Tie vienmēr linu kreklus un bikses
Ir mugurā vilkuši sev.

Nekad tie pliki nav gājuši
Aiz plika zirga un arkla,
Ar pliku dvēseli savu
Pa pliku tīrumu art.

Bez augstām skolām tie mācēja
Dzīvi kā maizi jaukt,
Lai neapceptu tai garoza
Un vidū nebūtu tukšums.

Tie apģērbtām dvēselēm skatījās
Uz sauli un savu zemi,
Jo abas tās viņiem dāvāja
Brīnišķo dzīvības maizi.

Bet tagad ar skolām un studijām
Ne maizi, ne dzīvi jaukt mākat
Un pliki ar plikām dvēselēm
Šai maizes tukšumā stāvat.

Pliki pa pliku tīrumu
Aiz plika zirga ejat
Un pliku dzīvi dzīvojat
Nemākulīgi sajauktā pasaulē.

Un tāpēc saku jums,
jums, Rīgas pusinteliģentiem:

No salda miega mostieties
Un ejiet laukā apskatieties,
Tad redzēsiet, cik plika
Ir nesakoptā zeme
Un kā pa viņu cilvēki
Skrien plikām dvēselēm.
Tik atpakaļ vairs nelieniet
Šai siltā, mīkstā migā,
Bet sāciet apģērbt dvēseles
Un steidziet zemi mīlēt,
Lai jūsu vietā neiemīl
To kuplie alkšņu bari.

Ja vari, cilvēk mīļo,
Tad dari, kaut ko dari."

Ar patiesu cieņu Jums, Imant Ziedoni,

Gaida Lazdiņa

1982. gada 3. novembrī *

Labdien, Imant!

Paldies par kopējo prieku — grāmata par maizi nu mirdz divās republikās!

Lasīju fragmentus no Tavas poēmas "Daugavā". Brīnišķīgs darbs! Līdzās Tavējam mans teksts nobāl. Un kā izdevuši... [..]

Apskauju —

Liviu [Damianu]

---

* No krievu valodas tulkojusi Andra Konste.

[Bez datējuma]

Kaut manai zvaigznei
skaidas nepiedzimtu!

Cienījamo dzejniek!

Un piedzima skaidas...

"Pērkons gar pamali ratos sprāgušus vāciešus ved."
" — Tāpēc ka pakaļas aukstas, — saka Rūdis."

"Rūdis apklust un domā: — Tā Aina ir maita."

"Zeme smird smaržo un smird mēslu mētru un mašīnu smakām precīzas skudras tek pa takām un no akām vecmāmiņas dzied par bedri ko rakām un putras smaka nāk no vecmātes vecajām jakām Annele paliekam kopā ar driģenēm trakām norā ar zaķu kakām Annele paliekam blakām"

Ja šī arī ir dzeja, kāda tad ir proza?

"Un kara laikā vācu virsnieki ēda pie mūsu galda, dzēra mūsu pienu un pieēdušies atlaida vēdera sprādzes un nolaida nelabu gaisu; mums visiem bija nelabs kauns, mums, bērniem, to nekad neatļāva, bet viņiem tā esot parasts. Arī bruņinieki droši vien pie galda bezdēja. Arī mūki varbūt."

"Es esmu suns. Aiz manis zīdī kuņa."

"Tas ērzeļlaiks, tas bizoņbuļļu laiks —
Kad mātei paslēpēs guļ bērniņš maigs."

"Suns esi —
i tad tev vajag koka, pie kura pacelt kāju."

"Un salna tā kā jenotkuņa
Starp kājām bailēs asti žmiedz."

"Garām iet ķirbulēns.
Es prasu: kur?
Es jau tā visu vasaru, viņš saka,
uz sūdu čupas nosēdēju."

"Vecmātei samaitājusies "Zingera" šujmašīna." (Kāds te zemteksts?)

Neticu, ka Jūs pats šīs rindas atzīstat par kvalitatīvi augstvērtīgām. Tā ir tāda draza, ko pat par skaidām nevar nosaukt. Cik patīkami ieelpot svaigu, sveķainu skaidu smaržu mežā vasaras tveicē! No skaidām puikas reizēm darina kuģīšus un laiž upē. Bet no Jūsu sūdu un bezdalu maisījuma draņķis vien ir iznācis, kaut gan bez sūdiem laukos būtu tikai neraža. Var būt, ka Jums pēkšņi ienāk prātā rakstīt arī poēmu par sūdiem! Satriecoši!

Neticu arī to, ka Jūs domājat, lai Jūsu piena poēmu lasa ar dziļu pozitīvu saviļņojumu. Liekas, ka tā uzrakstīta tāpēc, lai pasmietos par tiem, kas tagad mēģinās zinātniski apcerēt, slavināt un meklēt neesošus zemtekstus. Tautai Jūsu sūdainā skaida izraisa tikai sašutumu un izbrīnu. Vai tas cilvēks, kas sarakstījis lielisko "Kurzemīti", dzejoli par jaunību, kas baltās zandalēs iet... Ir tur brīnišķa rinda... Meitene **klausās**, kā jasmīni zied... Klausās, nevis skatās. Liekas, ka šajā vārdā "klausās" jaušama pat jasmīnziedu smarža. Lai pateiktu, kā tas saviļņo, ar vārdu "skaisti" vien ir par maz. Arī zemteksts šajā dzejolī nav jāmeklē caur palielināmo stiklu, bet iet virstekstam līdz. Tauta mīl skaidru, saprotamu valodu. Tā ļoti maz runā sarežģītos zemtekstos. Ja jau Jūs savu poēmu laidāt tautā, tad tā arī tautai taču domāta. Bet kādai vajadzībai? Ja Jums likās, ka tāda piena poēma tiešām nepieciešama kādai noteiktai ļaužu grupai, kādiem zinātniskiem pētījumiem, tad to varēja pievienot pie zinātniskās literatūras tāpat kā nerātnās dainas. Ko no Jūsu poēmas lai jaunieši mācās? Vai to, ka dzeja ir tik neglīta, tātad — tālāk no tās, vai to, ka var skaļi lietot arī "trīsstāvīgos" vārdus, ja drukāti tiek "divstāvīgie", vai to, ka katrs rakstītpratējs var būt dzejnieks, jo pat

pieturzīmes reizēm nav vajadzīgas. Skolā par tādu tekstu bez pieturzīmēm liek pat vieninieku. Ja jau tāds cienījams cilvēks kā Imants Ziedonis atļaujas rupjības, kas gan jaunatnei to var liegt. Viņi taču dzīvi mācās. Mācās no vecākiem, no vides, no literatūras. Man bērnībā savās mājās nebija nekad jādzird rupjības, tagad rakstnieki nāk ar tām klajā. Līdz piena poēmas izlasīšanai nekad nebiju izteikusi vārdu "bezdēt". Lai nu runātu par Jūsu poēmu, bija vien jāizrunā arī šis vārds, tāpat kā "kuņa", "sūdi" utt. Kāpēc pastāv tādi vārdi kā "kuce", "mēsli"? Gribētos dzirdēt, kā runā Jūsu bērni, kā viņi priecājas par tēva "skaisto" poēmu.

Nosaucu vienu lauku sievu par vecu abru un apvainoju viņu. Ko man līdzēja taisnošanās, ka šiem vārdiem piemīt dziļš zemteksts, ka pats Imants Ziedonis dzejā māti sauc par vecu abru.

Esmu aiz ziņkārības apjautājusi plašākas lauku inteliģences aprindas, kā patīk Jūsu piena poēma. Neesmu saņēmusi neviena atsaucīga vārda. Labāk būtu izņemt to no apgrozības un ievietot zinātniskajā bibliotēkā. Lai zinātņu vīri lasa, strīdas un meklē zemtekstus. Tad Jūs varēsiet par viņiem gardāk pasmieties. Tagad Jūs muļķojat visu tautu, liekot tai meklēt skaidās dzintaru.

Tā kā mans vārds Jums neko nevar izteikt, esmu kā piliens jūrā, tad teikšu atvadām,

ar cieņu —
lasītāja.

"Pār dzelteniem miežu zārdiem
Nāk vakars kā kapara zvans.
Es nevaru pateikt vārdiem,
Kas tu esi man."

(Šis pants ir īsta pērle starp piena poēmas skaidām, it sevišķi salīdzinājums — "vakars kā kapara zvans". Līdz šim nekur vēl tādu nebiju lasījusi.)

[Bez datējuma]

Cienījamais Tautas Uzturdzejniek!

Uzturcilvēks. Ilgas pēc uzturcilvēka... Ak vai, cik daudz Jums ir uzturcilvēku, kurus Jūs nezināt.

Es vadu Mežciema pansionātā literāru pulciņu. Auditorijas minimālais vecums — pāri 70, maksimālais — 96 gadi. Esmu lasījusi viņiem Jūsu epifānijas un "Krāsainas pasakas" un Ojāra Vācieša dzeju. Kaut Jūs būtu redzējis, kā šie sirmie jaunieši uzņēma un saprata Jūs abus.

Esmu pilnvarota pulciņa vārdā pateikties par Jūsu skaisto darbu un darīt Jums zināmu, ka mēs esam Jūsu uzturcilvēki, tāpat kā Jūs — mūsu Uzturdzejnieks.

"Poēmu par pienu" pans[ionāta] direktore iedeva man izlasīt. Ieelpoju to vienā elpas vilcienā un brīnījos, ka neredzu Heislera citējumus un Jūsu "poligāmiju". Šī poēma ir lēciens pilnīgi jaunā estētiskā kategorijā, un es varu pieņemt, ka "vienkāršais" lasītājs var apmulst, bet, ja "kolēģis" H. tīšu prātu, skaudības un talanta vārgulības dēļ dzen demagoģiju, tad jāsecina, ka letiņiem tiešām visgardākais uzkožamais ir kolēģis.

Paldies par visu —
Jūsu uzturcilvēks
Vilma Liepiņa

[Bez datējuma]

Piedodiet, dzejniek, nezinu, kā Jūs uzrunāt, jo visi godpilnie nosaukumi un apbalvojumi, tos pieminot, būs tikai vārdi.

Paldies par laimes asarām.

Lasot "Maizi", es raudāju, raudāju aiz laimes, ka man vēl ir lemts to izlasīt. Aiz laimes raudāt nenākas bieži.

Raksta Jums uz Aizsaules sliekšņa stāvoša sieviete. Man ir 80 gadi, no kuriem 15 ir palikuši Evenku nacionālajā apgabalā, aiz Polārā loka. Turp — četri, uz mājām — es viena.

Bet man ir ļoti labi radi, kas atcerējās manus 80 gadus. Bij 3 nākošās paaudzes aiz manis (viņu ir 30 — no 2 gadiņiem līdz 67).

Tai vakarā nolasīju Jūsu vārdus no "Maizes".

"Mēs šodien sev
audzējam galdu."

".. un vējš
jau gaida aiz loga."

Paldies par laimes asarām.
Austra Kārkliņa

[Bez datējuma]

"Nē, neesi Tu diegu spole,
Un neesi Tu ūdens rats.
Tu esi "baigā" centrifūga
Un krējums arī — pats!"

"Poēmu par pienu" slavinot —
Egons Ozols

P. S. Sveiciens Annelei!

P. S. S. Lūgums — neņemt par dusmu!!!

Iespējams, es esmu tik dumjš, ka saprotu dažbrīd nesaprotamo. Iedzimtība!

Rīgā [bez datējuma]

Bet katrs pats sev ir kungs un kalpot var vairākiem.

Es gudrs esmu kungs un kalps reizē. Es kalpoju muļķim un kalpoju gudram, es pats esmu muļķis, un man kalpo muļķi.

Vai vispār ir gudrs kalps, kas sevi nav izlamājis par muļķi.

Ir vajadzīgs kalps, lai būtu kungs, un otrādi.

Varbūt gudrs kalps var izmācīt muļķi kungu par gudru?

Tā ir lieliska spēle, ja nav līdzi, ko lasīt vilcienā. Vai mēs sevi neapkrāpjam, lasot citu gudrību, bet zaudējot savējo, līdz arī daļiņu iekšējās brīvības.

Stāv cilvēki ar puķēm rindā pie dzejnieka.

Vai rinda neliecina par mūsu garīgo trūkumu, par slinkumu domāt, darīt.

Pēc biļetes, pēc vēdera tiesas un vairāk — pēc dzeramā, pēc ģērbjamā, pat pēc dabisko vajadzību apmierināšanas stāv rindā.

Vai nemākam savu laiku izlietot, nezinām, kur un kā to lietot. Priecīgi esam, ka rinda, jo ko mēs citu darītu.

Nepatīkami, ka rinda kļuvusi par mūsu dzīves sastāvdaļu.

Var taču aizbraukt par zaķi, var neēst bifšteku, bet maizi ar pienu var, bet cik ilgi?

Es atkal nonāku strupceļā.

"Kāpēc tu sūti Ziedonim?
Būtu tā dziesma —
Dziedonim
Izdziedāt varētu lūgt.
Apgrūtināt Ziedoni
Tiešām muļķīgi būt'.

Es pārlecu pāri kaunam
(Nav grūti tas jaunam)
Un sūtu domas bez briešanas,
Jo vainīgs viņš pie to dzimšanas!"

Vainu novelt ir viegli!

[Mazulis no Vecāķiem]

TAUTA LAIKĀ UN PĀRLAICĪGAJĀ

Savu darbu izpratnei Imants Ziedonis gatavo kritiķus ar visu, ko publicē, — arī ar rakstiem par dzeju. Tāda ir arī grāmatā "Garainis, kas veicina vārīšanos" (1976) publicētā eseja "Dialogs ar matemātiķi", kurā par dzejas satura un struktūrālo pusi teikts:

"Dzejas "struktūrpuses" iepazīšana attīsta poētiskos jutekļus, spēju apjaust bez vārda jēdzieniskajām nozīmēm vēl citas, kas līdz šim netrenētai uztverei slēptas bijušas. Tas paplašina mūsu "baudspēju". "Strukturālpusei" ir lielas iespējas nākotnes poētikā. Jo tā nav sadomātu triku, tīšu pretenciozu salikumu māksla, bet pēc savas dziļākās būtības nāk no zemapziņas. Parasti mēs zemapziņu uzskatām par zemisku instinktu glabātavu, kuru labāk neaizskart. Bet te taču glabājas ieprogrammēta kultūras senvēsture, aizvēsture un vēsture, cilvēces "atmiņa". Mākslas "struktūrpuse" palīdz tai izpausties, pārvērš par šodienas ieguvumu, atmodina un jautā: vai tikai septiņas mūzas?"

POĒMA PAR PIENU
R., 1977, 16 000 eks. Mākslinieks G. Binde

Doma par mūzu, ietekmju un "atspīdumu" izpausmēm I. Ziedoņa dzejas vērtējumos aktualizējas ar katru jaunu viņa darbu. Tā notiek, arī grāmatai "Poēma par pienu" nonākot pie lasītājiem. 1976. gada 11. maijā autorvakarā "Zilbēs un zibspuldzēs" I. Ziedonis lasa fragmentus no "Poēmas par pienu", 1977. gada sākumā žurnālā "Karogs" publicēta daļa

no poēmas, bet 1977. gada 20. maijā laikrakstā "Literatūra un Māksla" lasāms V. Ķikāna raksts "...tā īsti par dzīvi", kurā iezīmēta arī būtiska poēmas īpatnība:

"I. Ziedoņa poēmas sižeta novatorisms ir klasiskajai poēmai raksturīgā vēstījuma ritmiska pacelšana vispārinājumā, nelietojot nosacītības formas (simbolu, grotesku), kā arī nebalstot sižetu uz objektivizētiem raksturiem, bet iekausējot tos monologa liriskajā stihijā."

P. Zirnīša rakstā "Piena slāpes" (Karogs, 1977, № 9) "Poēma par pienu" skatīta tās galvenajās kopsakarībās:

"Iedziļinājies mūsu tautas gara mantās, senindiešu un citu tautu rakstos, dzejnieks pienu ceļ pāri tā ikdienišķi funkcionālajai esībai, savā poēmā dod tam jo plašu jomu — no reāliem piena litriem, kas ir slaucēju sūrā (arī vēl šodien!) darba augļi, līdz milzīgam vispārinājumam.

[..] Poēmā plašs diapazons no liriski smalki ietonētas mīlas un dabas lirikas līdz asai sociālai problemātikai: piemēram, sakarā ar sieviešu nodarbinātību. Tas saistās kopā arī ar tālāko Anneles un liriskā (vai dramatiskā) varoņa strīdu par Mājām un par Vēju, kas būtībā ir mūžīgs, jo taisnība abām pusēm. [..] Kāda gan jēga Ceļam, ja tas galu galā neved kādās Mājās? Kāda jēga ir Mājām, ja no tām nav Ceļa? Un kas ir Māja bez Sievietes, bez Mātes? [..]

Māte. Maruža. Annele.

Māte — barotāja, piena devēja, dzīvības aizsācēja.

Maruža — gudrības, tautas gadsimtu sakrātās dzīves un sadzīves filozofijas iemiesojums.

Annele — sieviete šodienā, dzīves turpinājums un nākotne, mīlestība, Mājas un Darbs. [..] Visu darbu kopā satur un centrē sievietes tēls, trejsejīgs: Māte, Maruža un Annele."

Trīs lielas tēmas, trīs pasaules kopsakarības vienojas I. Ziedoņa "Poēmā par pienu", un visas tās nosauktas un piesauktas atrodam dzejnieka vēstulēs M. Bendrupei. Vispirms — poēma ir veltīta mātei, dzejnieka māmuļai, kuru viņš zaudē 1977. gada sākumā, un 8. marta vēstulē (J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejs, inv. nr. 465052) sūrojas, ka nemaz vairs negribas braukt uz dzimtajām mājām Ragaciemā:

".. es esmu tik izjucis te Rīgā, lai redzētu un neuztrauktos par visiem tiem muļķīgajiem brīvajiem un gribošajiem galiem, kas tur peld ap mūsu māju. Tas ir viens izvazāts Egregors, un, lai kāds tas arī nebija — mantiski tiecīgs, strādīgs, rūpējošs —, cilvēciskā saturošā gaisma tajā spīdēja, ar mātes galdu, ar dāvanām svētkos, ar pavasara kopšanām tulpēs un ābelēs. Un tas viss beidzās ap to laiciņu, kad tajā lielajā gultā mammulis pārvērtās un gaidīja — negaidīja, gribēja — negribēja un tomēr gribēja aiziet.

es redzei Jēzu pie gultas viņš man deva no vīnglāzes dzert zāles un es izdzēr tukšu un tā pazuda tas bija svediens rītu pulkst septiņos cik brinišg tas bija es raudaju no prieka

24 janvar

Man tā zīmīte stāvēja te pie plaukta uz nagliņas un nu ienāca prātā nocitēt. Kā tas arī nebūtu, baptistu iedvesma vai sliekšņa sajūta, vai tiešām pavadoņa parādīšanās (vadoņa parādīšanās), māte ir aizgājusi, un cita centra mūsmājās vairs nav."

Otrs garīgā starojuma lielais lauks ir sieviete ne tikai mātes, bet plašākā, tālākā nozīmē, un ar mazliet humora pieskaņu I. Ziedonis to nosauc 1978. gada 8. marta apsveikumā (RM, 465050):

"Apsveicu Tevi Lielā Matriarhāta Dienā!

Tuvojas jauna matriarhāta sākums: zīmes, par kurām min, raksta un diskutē žurnāli un avīzes, ir tikai tādi tāli atmirdzumi, pirmie, paši pirmie vēstneši, ka varbūt pēc 50 vai 1150 audzēm sāks valdīt atkal sievišķības loģika, intuīcija, apjauda. Kad es gāju pa Kurzemīti, lielāko un **vērtīgāko** informācijas daļu es guvu no sievietēm. Reizēm man liekas, ka tā ir manis paša sievišķības pazīme (kontaktēšanās un plerkšķēšanas spēja ar sievietēm), bet reizēm — gluži otrādi, ka tā ir tieši mana vīrišķības zīme — atrast galveno tur, kur citi vīrieši to nevar. Vai tad nav tā, ka galveno atrod ne polos, bet starppolu telpā. Bet sievišķīgi iecistētā un vīrišķīgi iecistētā vide ir visādu pašlepnības ilūziju un kompleksu perēklis."

Visbeidzot — tautas gudrība, par kuru I. Ziedonis 70. gadu beigās izsakās pavisam īsi (RM, 465046):

"Meklēju naivos, kuri ir gudri.
Meklēju gudros, kuri vēl naivi runā."

1977. gada rudenī I. Ziedonis viesojas ASV un Kanādā. 28. oktobrī Sanfrancisko piepilsētā Berklijā notiek Z. Lazdas Piemiņas fonda Ziemeļkalifornijas nodaļas rīkotais I. Ziedoņa autorvakars, kurā dzejnieks lasa epifānijas un fragmentus no "Poēmas par pienu". Sacērtas pirmie pretējie spriedumi. "Ziemeļkalifornijas Apskatā" (1977, № 11) publicēts O. C. (O. Celle? — *A. R.*) raksts "Imants Ziedonis Berkelejā" ar poēmas autobiogrāfiskā materiāla un intelekta sintēzes atzinīgu novērtējumu. Par tikšanos ar dzejnieku tajā pašā izdevumā (1977, № 12) pārdomas "Ieskats Imanta Ziedoņa dzejā, ko dzirdējām šoruden Berkelejā" publicē arī S. Rubene. Viņas vērtējums ir kritiski noskaņots:

"Dzejnieks iesāka ar kādu garāku — pusfilozofisku, tautsaimnieciski politisku apcerējumu prozas dzejā par "māti" un "pienu", kas pirmajā brīdī klausītājus pat drusku samulsināja. Tādi pasaules politikas, "dzīves telpas" un karu izskaidrošanai izvēlētie simboli likās pārāk intīmi un reizēm pat naivi. — Kad nav diezgan piena, sākas kari. — Protams, "mātes" un "piena" simbolus dzejnieks lieto fiksētas nacionālas teritorijas izteikšanai. Tomēr arī šajā iztulkojumā simbolu izvēle nelikās piemērota, un šis dzejojums likās vismazāk izdevies no visiem darbiem, ko dzirdējām tajā vakarā. [..] Ir interesanti vērot, ka, etniskai identitātei vājinoties (šī tendence vērojama visā pasaulē), latviešu dzejnieki tās pašas tautiskās identitātes uzturēšanai aizvien biežāk atgriežas pie tautas dziesmām. Jo bez identificēšanās ar kaut kādu grupu — ja ne vairāk, tad pret to saceļoties — mākslinieks radīt nevar. Nesen dzirdētam dzejniekam Peteram tautas dziesmas ir avots, no kura plūst viņa dzeja un kurā viņš atrod spēku. Turpretim Ziedonis tautas dziesmu fragmentus un motīvus lieto drīzāk kā kontrastu, lai dramatiskāk izteiktu personīgās jūtas, kuras no tautas dziesmu izjūtām krasi atšķiras. [..]

Nekādā ziņā negribu teikt, ka Ziedonis ar savu dzeju saceltos pret pašreizējo iekārtu. Tomēr Ziedonis ir tas izteiktākais vienpatis — sava ceļa gājējs —, kāds mūsu literatūrā pēdējo 30 gadu laikā parādījies. [..]

Parasti latviešu fatālismu un pesimismu padara mazāk drūmu spītīga tiekšanās uz gaismu. Ziedoņa pasaule liekas ziemīgi tumša, un to apgaismo vienīgi sarkastiska humora uzdegšanās un tautas dziesmu un dabas skaistuma šķembas."

Šajā rakstā iezīmējas tas, par ko Latvijā publicētie poēmas vērtējumi klusē, — I. Ziedoņa darbā jaušamā pretošanās nācijas iznīcināšanai. Otrs būtisks uzsvars — autora un viņa radītā teksta attiecības ar latviešu folkloru, izceļot šķietami atšķirīgo dzejnieka un folkloras pasaules skatījumā.

Žurnālā "LARA's Lapa" (1977/78, № 10/11) pārpublicēts S. Rubenes raksts un pievienota O. Stumbra replika, kurā viņš oponē S. Rubenes apgalvojumam, ka piens ir tā "līmviela", kas tur kopā poēmu: ".. šis Imanta Ziedoņa darbs ir pārāk daudzveidīgs, pārāk tematiski krāšņi dažāds, lai to laistu pasaulē ar pieticīgo piena etiķeti."

Savukārt žurnālā "Jaunā Gaita" (1977, № 5) publicēts T. Ķiķaukas raksts "Ziedonis rudenī", kurā runāts arī par valodas savdabību "Poēmā par pienu":

"Vārdos dzejnieks no jauna ietērpj, centrē un izvirza — vai jauna valodas renesanse? Jauna izziņas un iejūtas saspēle? Vai tad dzejnieks te neparāda savas intuīcijas dziļumspēku un saprastspēku dimensijas? Te varbūt iesākas vēl nemītas takas, te var iespēt jaunu atziņu un dzejas veidolu tālāku augsni. [..]

Protams, dzejnieka sniegtais neiesēžas lineāras saprotamības taisnē, kas bāzēta uz gramatikas sintaksi, bet Imants Ziedonis valodu vēlas un arī padara lokanāku, brīvāku, daudzsološāku, un, panācis jaunu elastīgumu, viņš ieskatīto var variēt daudzējādi, no visām pusēm: un daža laba rindkopa mūsu intelektā ielaužas pa nepareizām durvīm, un tas var dažu labu samulsināt. Bet dzejnieks dod mums pietiekami daudz pieturas punktu, lai visu varam aptvert, sajust un ieskatīt, kaut vai aptuveni vispirms."

Diskusijas raisās arī tepat Latvijā. 1977. gada 25. novembrī zinātniski pētnieciskajā saimniecībā "Krimulda" notiek lasītāju konference par I. Ziedoņa "Poēmu par pienu" un J. Sirmbārža poēmu "Kartupeļu rakšana Ērgļos". Tajā piedalās 200 lasītāji, runātāju vien ir 20, un 46 cilvēki aizpilda anketas, izsakot

savas domas par lasīto. Anketās ietvertās atbildes analizētas I. Bērsona rakstā "Literatūra ir intonāciju māksla..." (Karogs, 1978, № 4):

""Ļoti vajadzīgs darbs" (44. anketa). Kāpēc? — "Poēma bagāta zemtekstiem, liek daudz domāt, prasās lasīt vēl un vēl. Dzejnieks nedaudz rindās prot izvirzīt daudzas gan sīkas, gan valstiski nozīmīgas problēmas. Ļoti vajadzīga poēma" (35). "Darbā daudz jaunu, svaigu, agrāk nepaceltu problēmu. Krāsaini salīdzinājumi, spilgti dialogi" (38). "Ar asu skatu saskatītas vai visas problēmas, kas šodienas laukos. Bezgala tēlaini izteiktas, meklējot cēloņus. Jūtos kā gleznu izstādē" (6). "Apbrīnojama dzīves pazīšana un prasme to atklāt" (46). Daudzi uztvēra Imanta Ziedoņa jaunākā darba filozofisko vērtību. "Mūsdienīga, filozofijas piesātināta poēma, kurā autors runā lielos vispārinājumos, dodot vietu brīvam fantāzijas lidojumam" (33). "Dziļi filozofisks darbs. Daudzās vietās netverams, ja lasītājam nav bagātas izziņas bagāžas. Nevar lasīt garāmejot, lasīšanas dēļ, kā lasa dažkārt dzeju. Te ir lasīšanas darbs" (21). [..]

Iepazinušies ar "Poēmu par pienu", arī daudzi lasītāji saka: "Ir grūti." Šī apstākļa novērtējumā ir gan dažāda gradācija. Lūk. "Man tā bija un ir kā tāda grūti sagremojama, bet velnišķīgi vērtīga barība — ar kalorijām (arī priekš dvēseles). Man ilgi būs ko "gremot", tāpat kā Zvaigalai vai Zīmaļai. Paldies, dzejniek, par šo "barību"" (9). "Pēc katras lasīšanas reizes poēma vairāk iepatīk, jo jādomā — nav viss gatavs, sagremots iebāzts mutē" (42). "Pirmajā brīdī grūti saprotams, iedziļinoties — daudzšķautņains, dziļi filozofisks, lirisks utt. darbs. Prasa zinošu (gudru) lasītāju" (28). [..]

Samežģījies pavediens starp dzejnieku un lasītāju būtu jāraisa vaļā vispirms ar jautājumu: "Kas ir grūti uztverams un saprotams?" Atbildes būs dažādas. Vieniem sagādā grūtības netradicionālā poēmas uzbūve: notikumu secība ir sajaukta, tāpēc tēli (personas) te parādās, te atkal pazūd, nodaļu sadalījums pa mēnešiem ir tikai ārējs pieturas punkts. Autors veidojis raibu mozaīku, vietumis virknējot dzejoļu skices bez ciešākas kopsakarības. [..] Grūti pieejamās vietas vajadzētu un varētu "slēgt vaļā" ar intonācijas atslēgu. Citiem vārdiem —

vairāk no I. Ziedoņa poēmas guvuši tie, kuri vistuvāk piekļuvuši tās intonācijai, kuri, iegājuši ziedoniski bagātajā, dažkārt ar paradoksiem piesātinātajā pasaulē, ņem galveno, būtisko un necenšas preparēt tekstu pa dzejas rindiņām un vārdiem. [..]

Dažādo attieksmju skalu nobeigsim ar vēl trim izrakstiem no anketām. "Lieliska tēma, bet... Piesaka daudz problēmu. Jāaug lasītājam, lai visu saprastu. Kur ņemt laiku lasīšanai???" (26). "Moderna poēma. Dažviet nesaprotama vecākai paaudzei. Autora domu lidojums apsteidzis šo paaudzi, tādēļ tālākā izaugsmē jāpagaida" (20). Pensionāre Milda Līcīte no Ērgļu rajona: mēs, vecie, mākslā meklējam skaisto, vieglāk uztveramo. "Daudz filozofisku domu — no sirdij tuvām, skaidrām, uz pārdomām rosinošām līdz vienkāršam lasītājam nesaprotamām rindām (varbūt sapratīs 3000. gada lasītājs, bet jā- šaubās)" (98). Lasītāja Valda tikšanās vakarā ar "Karoga" la- sītājiem 13. decembrī redakcijai iesniedza šādu atzinumu: "...ne tik daudz ar prātu, cik intuitīvi jūtu, ka "Poēmā par pienu" (kaut arī ar visām tās kļūdām un vājākām vietām) ir tik lielas vērtības, līdz kurām mēs laikam vēl neesam izauguši. Un nekad neizaugs tie, kas visu vērtēs ar vēsu prātu."

[..] No iepriekš izrakstītajiem citātiem redzams, ka lasītāju kontingents ir ļoti dažāds, intereses tiem dažkārt var būt pat diametrāli pretējas. Ko darīt literatūras kritikai? — Noskaidrot motivāciju un neļaut vienai daļai uzspiest savu gribu otrai, tas būtu nedemokrātiski, tas savā ziņā arī bremzētu literatūras stilu dažādošanos."

Kritika arī tiecas to darīt, un tieši "Poēma par pienu", manuprāt, rosinājusi lielāko interpretatīvās kritikas aktivitāti, kas nereti kļūst pat analītiski smagnēja. Jau pieminētajā V. Ķikāna rakstā "...tā īsti par dzīvi" galvenokārt tvertas poēmas mazāko struktūrvienību funkcionēšanas nianses. Pamatīga teorētisko, vispārfilozofisko sakarību klātbūtne jūtama J. Mackovas rakstos. Esejā "Sargvieta, tas augstais tornis" (Lit. un Māksla, 1978, 2. jūn.) kritiķe I. Ziedoņa jauno darbu skata kā dzejnieka iepriekšējās pieredzes apkopojumu un uzrāda tos virzienus un dziļumus, kādos ved poēmas tēlu sistēma:

"Poēma izaug no piena atbildības. Mums tas ir jauns jēdziens. Piena simbols, mūsu šodienas dzejā, mūsu priekšstatos vēl neiegūlis, atplaukst neredzētā bagātībā no pienenes līdz Piena ceļam, no cilvēkbērna līdz teļam. Ir vērtības, kuras nedrīkst zaudēt, lai nepārtrūktu paaudzes saistošā ķēde. Tās ir pats pamats. Ja tā nav, zūd pati cilvēka eksistences jēga. Māte. Ģimene. Bērns. Darbs. Dzimtene. Tauta. [..]

Poēmas virzošais spēks, PATS, centrs, ap kuru veidojas visas domas, jūtas un notikumi, ir Dzejnieks (cita vārda Imants Ziedonis viņam nav devis). Dzejnieks ir no vēja dzimis, tāpēc viņam ir arī tā pati spēja, kas vējam, kurš "lasa lapu / no abām pusēm. / Pasludina slēptas un mirdzošas kaislības, / otrādas nostādnes...". Viņš spēj saturēt un pārkausēt sevī pretrunas — radīt un sadedzināt, lai iegūtu "uguns sēklu" stiprākas pasaules radīšanai. Viņš ir aicināts gaismu krāt un vākt, un tāpēc viņam arī uzticēta šī "Poēma par pienu", šī piena dziesmas salasīšana. Jo tas nav tikai vākšanas darbs, galvenokārt tas ir radīšanas darbs. Un vispirms piena skranda ir jāsameklē sevī."

J. Mackova iezīmē tos virzienus, kuros lasītāju ved poēmas Dzejnieks:

"Ved senās mācībās — tai pasaulsizjūtā, kur cilvēks, daba un dievi nav atšķelti cits no cita, bet kopus mīt. Tur piena nodevības un piena atbildības sākums. [..]

Ved valodā — tai piens ir saknē. Dzejnieks rok vārdos, rok un uzrok māti — sieviešu dzimtes nedziestošo un neatdziestošo vārdu. [..]

Ved folklorā, kur "viss ir māte" un visam ir māte — vējam, jūrai, mežam, ceļam un arī pienam. Sava māte sargātāja, glabātāja.

Ved uz dažādām pusēm pie dažādām mātēm — Jāņumātes, bišu mātes, kaimiņu un kameņu mātes, mātes ar daudzu tēvu bērniem un mātes koncentrācijas nometnē — un atved pie domas par Māti kā visu ceļu sākuma un gala. [..]

Tomēr galvenos vārdus, smaržas un krāsas piena dziesmai Dzejniekam dod Maruža un Annele."

Gandrīz visi poēmas vērtētāji dažādi formulējuši, bet līdzīgi raksturojuši trīs galveno tēlu — Dzejnieka, Maružas

un Anneles — raksturus un attieksmes. J. Mackova to skata šādi:

"Maruža ir senās piena dziesmas glabātāja. Viņai ir piena vārdi. Burve, ragana, veca, izkūkojusi muļķe, nabadze — tāda viņa ir apkārtējiem cilvēkiem. Savā citumā, citādumā viņiem sveša, nesaprotama, tāpat kā Dzejnieks. Bet ar Dzejnieku viņu saista gara un mērķu radniecība. Arī Maruža uzņēmusies vākt gudrību vienuviet. Viņas gudrība ir Māras dota — šīs "reizē tārpu un pumpuru sācējas", "reizē no abām pusēm nācējas" dota. [..] Maruža "nobur" Dzejnieku ar tautas ticējumu paradoksālo, arhaisko loģiku. Un varbūt pat par stipru — tagad vajadzētu šo Maružas pasauli arī ugunī sviest uguns sēklas iegūšanai, bet Dzejnieks pārliekā bijībā to tikai apburts uzlūko. Maruža ir ne vien baltās maģijas kopēja, viņa ir arī tautas tikumu glabātāja, no viņas nāk arī "Es rīkstītes nenogriezu, / Brāļa birzes netērēju" un arī "Liec maizi, kā to liek!". Bet galvenais, ko viņa iedod Dzejniekam, tas ir Pienamātes simbols. [..]

Dzejnieka Annele ir zemes meita. Tīra viņa ir — pirtslapu smarža nāk no viņas puses un liepu ziedu sīkie smiekli. Un akmens veselums viņā ir. Mīlestības pilnestība kā kāpostu lapa ierieš Dzejnieku — "Uz neat-grieša-nos. Un beigts ir.". Annele ved Dzejnieku tais piena dziesmas dziļumos, kas viņā pašā, ved tur, "kur tumsā bērni guļ", no kurienes sākas katra cilvēka palikšana arī pēc nāves. Annele zina zemi un māca Dzejnieku zemi pazīt, bet viņa nesaprot (un varbūt arī negrib saprast) debesis. Strīds ar Anneli dēļ vēja ir strīds starp zemi un debesīm, starp mieru un nemieru, starp sievieti — māti un vīrieti. Tas ir strīds, kurā pretstatos atklājas metafiziska un dialektiska dzīves izpratne. "Es nevaru tā kā tu: / ar vienu roku ugunī zarus mest, / ar otru dzēst," saka Annele. Viņai vējš ir tikai promskriešana, aiziešana. Annele neredz, ka vējš var būt arī "dvēseles skriešana uz vietas". [..] Māte nedrīkst skriet vējam līdzi, tāpēc Annele atsakās no Dzejnieka. Viņa ir Anti-Solveiga — viņa nevar uzskatīt par skaistu dziedājumu mūžu, kas pagājis neauglīgs, gaidot vēja ķērāju Pēru Gintu. Anneli kaitina Dzejnieka dīvainības, tas, ka viņš nav tāds kā visi citi. Viņa nesaskata Dzejnieka dvēselē to neredzamo apriti,

kas ir viņa nemiera avots, neredz pasaules divējādo dabu, kā to redz Dzejnieks. [..] Annelei vecāmāte mācījusi atbildēt tikai par redzamo. Viņa dzīvo noslēgtā pasaulē, kur visam ir sava sennolikta kārtība, un viņai bail atdot savus bērnus pasaulei, kurā valda vējš, kas "jauc putekļus ar ziedputekšņiem tīriem", un kurā gail mūžīgais jautājums — "kā labo ar ļauno izlīdzināt?". Dzejnieka pasaule ir šī bezgalības pasaule, viņa darbs — piepildīt lauku virs saknēm — debesīs. Piepildīt bezgalību. [..] Annele atraidot dod reizē Dzejniekam atziņu, ka nepieciešams saglabāt redzamo aprites zemi. Jo "cilvēki elpo daudz mierīgāk, / Kad rudenī augļi garām nāk". Redzamā aprite ir ne tikai dabas aprite. Arī cilvēka mūžam ir sava redzamā aprite. Lūk, "elpo ciems" — elpo ar bērna elpu, ar Abrupos, Briedīšos, Cintiņos un citās mājās dzimušo un gaidāmo bērnu elpu."

Uzrādot I. Ziedoņa poēmas sakņošanos tautas dzīves gudrībā, J. Mackova uzsver pasaules stabilitātes priekšnoteikumus: "Cilvēks nāk no dabas, bet dabā viņš nepaliek. Piena dziesma māca paspert soli tālāk, pacelties pāri dabas vienaldzīgumam ētiskumā, ko daba nepazīst. Piena likums ir ētikas, cilvēcības likums. [..]

Ģimenē, dzimtā, Dzimtenē ir mūsu atsperšanās. Ģimene ir koks, kuru stādām savā zemē. Lai izaug ieviņai deviņi zari, ne tikai viens vien. Ģimene ir galds, ko visi četri debess vēji ārda un tomēr neizārda, ja vidū ir PATS — PATS TĒVS. PATI MĀTE."

O. Kravalis "Poēmu par pienu" skata ētiskākā plānā, galvenokārt aprakstot struktūru, kura izaug no tēlu un detaļu saskarsmes. Rakstā "Dažas lielo formu problēmas 1977. gada dzejā" (Lit. un Māksla, 1978, 12. maijā) kritiķis raksta arī par I. Ziedoņa lieldarbu, atzīmējot, ka poēma būtībā ir dzejoļu ciklu izklaidu kārtojums un žanra nozīmē par poēmu nebūtu saucama, tā drīzāk ir mākslinieciskā ziņā unikāls eksperiments — I. Ziedoņa iepriekš apgūto žanru sintēze. Atzīmējis zemkopju tautai raksturīgās folkloras un senindiešu mitoloģisko slāņu ienākšanu poēmā, apziņas telpas piesātinājumu ar vietvārdiem un cilvēku tēliem, kas veido "cilvēku piepildītu dzimtās zemes tēlu", O. Kravalis pakavējas pie tā, ka dzejas

materiāla izkārtojums pa mēnešiem, šķietami formāls, būtībā ir jēgpilns, jo "tas ir nostiprinājies kā pasaulsizpratnes kvintesenci nesošs — stihiski dialektiskais dzīves atjaunotnes loks cilvēku apziņā".

Lielākie iebildumi O. Kravalim ir pret poēmas uzbūvi, kurā, pēc kritiķa domām, pietrūkst konflikta, darbības:

"Maruža un Annele kā divu laikmetu sieviešu savācējtēli pastāv ārpus darbības, ir fragmentāri un nav satuvināti noteiktās pretišķībās, kas varētu kļūt par darba attīstības iekšējo motoru. Kaut arī tas acīm redzami nav bijis autora nolūks — veidot vēstījuma un konflikta struktūru, jo iecere, liekas, bijusi dot iekšējas pieredzes atklāsmi. Tomēr jautājums rodas — vai tas iespējams pēc lirikas principiem, caur lirisko "es" (kas tuvinās vienam un otram sievietes savācējtēlam un kontaktējas ar tiem), tāpat citiem acumirklīgiem, it kā zibspuldzes fiksētiem tēliem, atklājot visai aptuvenas pretišķības, kas reizēm būvētas uz šķietamiem pretmetiem (piemēram, 147. lpp.) ceļā uz Vēja un Piena simbolu noskaidrošanos. [..]

.. šeit varētu sniegt daudz jūsmīgu asociāciju par autora veiksmēm un iecerēm — apjēgt cilvēka eksistences būtiskas sakarības, bet **kopumā** mākslinieciskā izveide liek skumt par daudz ko, jo neviens no poētiskās izveides principiem nav lietots konsekventi, bet paļaušanās uz lirisko "es" principu tik lielā darbā ved uz viņa apziņas plaisu un ierobu atspoguļošanos, sevišķi tais gadījumos, kad visaptveramības izjūta atslābst un noplok. Liriskais "es" nespēj nodrošināt arī vienotu attīstības līniju, grāmata ir pārpilna visādu motīvu, kas vijas, nomaina viens otru vēl neizsmelti, it kā lielā steigā, bet lielā mērā paliek neizstrādāti — dažkārt kā pārvarīgi episkas distances vēstījumi, citkārt kā acumirklīgi skicēti liriski uzmetumi."

Tiek mēģināts saskatīt poēmas sakņošanos dzenbudisma filozofijā, un O. Kravalis ar nožēlu piezīmē:

"Vienīgi žēl, ka grāmatas pamatā liktā **mandala** (sanskr. — aplis) kā arhitektoniskais princips (pēc kura centrā ir galvenais simbols, "Poēmā par pienu" tā ir Māte, bet ap to aplī izvietojas šī simbola dažādās pārvērtību pakāpes, stāvokļi — poēmā šī

shēma rod izkārtojumu pa mēnešiem) nav pietiekami noskaidrots. Tas liedz pārliecināties par šī uzbūves principa atbilstību materiālam un tā mākslinieciskо auglību. Jo grāmatā dzejnieks pārāk paļāvies uz dažādu un ļoti neviendabīgā realizējumā pasniegtu iespaidu un izjutumu plūsmu, gandrīz uz jebkuru psihes stāvokļa un sajutuma **viennozīmību.** [..]

Dziļie kultūrvēsturiskie ekskursi aizved pie pārliecības, ka lielos mērogos labais un ļaunais izlīdzinās — puse uz pusi. No tā nāk skepse par citiem ļaunuma cēloņiem un cīņu pret to, jo tikai piena trūkums (gan tiešajā, gan simboliskajā nozīmē) radot sīkskauģi, sadistu vai ņuņņu u. tml. Tuvā saskarsme ar aktualitātēm iededz agrāko pārliecību — jāņem viena vai otra puse, jācīnās. Praktiski grāmatas stilā un intonatīvajā struktūrā šīs divas pārliecības (principā — ētiskās sistēmas) neatrod kopēju valodu. Dažādos pārliecības brīžos fiksētie dzejoļi uzrāda apziņas šķelšanos un nenoteiktību."

Atbildot uz kritikā izteiktajiem pārmetumiem, I. Ziedonis vienlaikus arī skaidro savu ieceri R. Veidemanei sniegtajā intervijā "Pats — ceļš — darbs" (Lit. un Māksla, 1979, 20. jūl.):

"Šad tad Ķikāns ir pieprasījis no manis savu priekšstatu vārdā reālistiski taustāmāku tēlainību. Kravalis gribējis no "Piena poēmas" striktāku kompozīciju, varbūt atbilstoši klasiskajam ozolam, kas abgalīgi aug zemē un debesīs, ar vienojošo stumbru. Kā Marcinkevičam. Etalonu jau var nosaukt daudz: kā Plūdonim, kā Verharnam... Bet vai tad tikai stumbrs var būt poēmas vienojošā vertikāle? Vai tad nevar būt arī "lietus vertikāle", kas izskrien cauri zariem un pat pa stumbru vienoti nenotek, bet kompozīciju uztur vienīgi ar savu metodiski vertikālo svītrojumu kā glītrakstīšanas burtnīcai. Var būt arī "vēja turbulentā kompozīcija". Un sadīguša rudzu lauka miljonvertikāļu kompozīcija, kas kopsummā dod tādu pašu vertikāles izjūtu kā klasiskā koka stumbra analoģija. [..]

Tā arī "Piena poēma" dzīvo savā žanrā, drīzāk nežanrā, un varbūt nav poēma, bet romāns vai vitrāža. Un, ja tā ir vienkārši dzejas montāža, — arī tas man nav nekāds apbēdinājums."

Rakstu krājumā par Imantu Ziedoni "Promatnākt, šurpaiziet" (1983) publicēts O. Kravaļa raksts "Mainīgā dzejnieka pasaule un atvērtās formas princips", un tajā kritiķis tēzi par I. Ziedoņa mākslinieciskās pasaules tuvību dzenbudisma filozofijai attīsta tālāk:

"Saasinātā laicīgās, tepatīgās esamības, kustības un mainības izjūta, īstenības impulsiem atvērta cilvēka stāvoklis Ziedoņa daudzviedoklīgo un daudzredzespunktīgo stāju satuvina ar Austrumu zemēs, īpaši Japānā, izplatīto dzena mācību, kurā piesaista cilvēka mobilitātes, elastīgi izkopta garīguma un psihiskās koncentrēšanās spējas, cilvēka un pasaules kopības organiskuma kultūra. [..]

Apzināti, jau poētikas un stila līmenī, Ziedonis atvērto formu sāka apgūt, liekas, ar epifānijām un pasakām, turpināja "Caurvējā", "Poēmā par pienu" un tai sekojošās grāmatās un, jāsaka, vairākumā dzejas darbu ir sasniedzis organisku (protams, es varu vērtēt tikai tajās robežās, cik zināmas un izjustas dažādas tradīcijas) vienotību, kaut reizēm liekas, dzejnieks pats sevi aptur uz riska robežas un atvelkas vidējībā, no izretinājuma atgriežas blīvumā; manuprāt, tā tas ir krājumā "Re, kā" un jaunākajos dzejoļos. Acīmredzot šo riska robežu nosaka tās cilvēcisko vērtību sistēmas robežas, līdz kurām dzejnieks kolektīvās vērtības spēj pieņemt arī par savām un kas tādējādi negrauj viņa pasauli."

Atvērto formu O. Kravalis saprot ne panta formas nozīmē, bet kā stila tradīcijas paplašināšanu ar citu tradīciju ietekmi:

"Atvērta forma latviešu jaunākajā dzejā saistāma pirmkārt ar individualizētu personības pasauli, tās modificētajiem variantiem daudzu dzejnieku daiļradē, ar šīs personības pasaules paplašināšanas problemātiku, kas savukārt jūtami ietekmē dzejoļa struktūru jeb dzejoļa tipu."

Personības pasaules paplašināšanas problēmas I. Ziedonim kā dzejniekam tiešām nav — jau iepriekš citētajos vērtējumos allaž piesauktā folkloras klātbūtne "Poēmā par pienu" ir tik būtiska, ka piesaistījusi arī speciālistu uzmanību. "Kritikas gadagrāmatā" (VI, 1978) publicēts folkloristes M. Ligeres raksts "Īsto atslēgu meklējot. Folkloras elementi Imanta Ziedoņa

"Poēmā par pienu"", kurā raksturoti I. Ziedoņa darbā ietvertie folkloras slāņi:

"Te jārunā par vairākslāņu faktūru. Īsti neiederas parasti lietotie apzīmējumi "folkloras motīvu un tēlu transformācija"; arī "folkloras tradīcija" ir pārāk nenoteikts jēdziens konkrētajā situācijā. Precīzāk būtu runāt par **ētiskajām kategorijām, folkloriskā pasaules uzskata elementiem** (senās maģijas, animisma, totēmisma, dažādu kultu paliekām, dabas antropomorfismu), **to samēru un funkcijām** tekstā. Žanriski te galvenokārt figurē tautas ticējumi, buramvārdi, teikas; izmantoti arī tādi informācijas avoti kā cittautu ceļotāju etnogrāfiskās ziņas par latviešiem, par baznīcu vizitāciju, raganu prāvu dokumenti, hronikas, jezuītu ziņojumi utt.

Nākamais saskares punkts — **tautasdziesmas**. Motīvu variācijas, tautasdziesmas "atdzīvināšanas" iespējas un perspektīvas."

Tālāk seko analīze par folkloras elementu sasaukšanos ar poēmas tēliem un slāņiem:

"Vistiešāk folkloras atmiņā saglabāto priekšstatu un pieredzes ietvērums poēmā realizēts ciklā "Pie Maružas" (74.—77., 104.—106., 171.—173. lpp.). Kompozicionāli neparastāks un informatīvi blīvāks ir fragments "Pie Maružas atkal" (104.—105. lpp.). Te paralēli sastatīts ticējums ar sapni un tā tulkojumu; saturiski tie ir gluži atšķirīgi. Visupirms — maģiskās darbības apraksts, kuras jēga dažāda — gan auglības, mīlestības motīvs, gan izsargāšanās no ļaunuma. [..] Tā izgaismo arī kādu būtisku stīgu Dzejnieka tēlā — tieksmi izprast šo pasauli, aizrakties līdz būtībai, noteikt tajā paliekošo, atrast zudušo ķēdes posmu. [..]

Salīdzinājumam vēl kāds visai tiešs ticējumu montāžas paņēmiens ("Pie Maružas atkal", 171. lpp.). [..]

Līdzīgs princips izmantots leģendā par Pienamāti ("Pie Maružas atkal", 173.—175. lpp.). Šeit vairāki slāņojumi, teiksmainajā vēstījumā par Ružu (LTT, 33642—33646) iekausētas S. Heninga un D. Fabrīcija ziņas par zalkšu kultu. Šāds paralēlās montāžas princips palīdz veidot ticamu senāko vēstījuma slāni, taču saistība un analoģija ar tagadni ir

sarežģītāka. Tipoloģiski skatot, latvieši jau nebūt nav vienīgā tauta, kura pagātnē turējās "pie lielas elku dievības". Nevajadzētu arī visas pirmatnējās ticības izpausmes formas aplūkot nediferencēti — gan auglības mağiju, animismu, kultus, gan riebšanu, buršanu un vārdošanu. Piemēram, buramvārdos ir vēsturiski dažādi slāņi: primārie un tautas izpratnē "stiprākie" ir pašas tautas radītie "vārdi". Tie parasti ir tautasdziesmu formā ("Pie Maružas", 76. lpp., "Kluču klučiem..."); ir arī tādi "vārdi", kas izplatījušies ar kristīgās ticības starpniecību, aizgūti, pārņemti no t. s. melnajām grāmatām utt. Tās ir dažādas formulas ar mağiskiem atkārtojumiem (sk. "Ragana brien pa jūru...", 76. lpp.). [..]

Tautasdziesmu rosinošā ietekme "Poēmā par pienu" izpaužas daudzveidīgi. Ir gan tradicionālie, jau pazīstamie paņēmieni — variācijas par tautasdziesmu motīvu ("Jāņumāte", 31. lpp.), četrrindes tiek iemontētas tekstā kā citāti utt. Neparastāks šķiet tautasdziesmas atsevišķas rindas lietojums izvērsta salīdzinājuma vai paskaidrojuma funkcijā, turklāt nevērojot, ka tas izmaina dzejas ritmu .. . [..] Ir daži savdabīgi mēģinājumi **skaidrot** tautasdziesmu, **tulkot** tās jēgu mūsdienu valodā (183., 184. lpp.). [..]

Liekas, mākslinieciski un emocionālā pārdzīvojumā bagātāku rezultātu tomēr sniedz ne tik tiešs folkloras elementu iekausējums. Bieži vien atsevišķs tēls, transformēts dzejnieka pārdzīvojumā, manuprāt, dod lasītāja dvēselē daudz lielāku atbalsi un arī bagātāku poētisko informāciju nekā poēmā ietilpinātie programmatiskie, bet sausie skicējumi ("Uz Uzbekiju teļus vedu...", 111.—112. lpp., "Vakar "Abrupos" piedzimis bērns", 123.—126. lpp.)."

Literatūras pētnieki mēģina skatīt I. Ziedoņa darbu arī mītiskās uztveres gaismā. "Kritikas gadagrāmatā" (XII, 1984) publicēts A. Kubuliņas un M. Ļekomcevas raksts "Piena mitologēma Imanta Ziedoņa "Poēmā par pienu"", kura pamatā ir referāts, kas nolasīts II starptautiskajā baltu-slāvu konferencē Maskavā 1983. gada 2. decembrī. Tajā I. Ziedoņa poēma aplūkota kā mītu un rituālu restaurācijas mēģinājums, sakausējot folklorā rodamās zīmes ar tautas šodienā aktuālo, izvērtēti epiteti "balts", "salds" saistībā ar piena, medus, ūdens,

mātes, sievietes tēlu. Arī šī raksta autores atzīmē poēmas tēlu sakņošanos gan dzejnieka dzīves pieredzē, gan senindiešu filozofijā:

"Govs tēls savukārt sākas no bērnības atmiņās dzīvojošās, ikdienišķās kaimiņmātes govs (".. kaimiņu māte saslima, / un viņai nebija radu, / tikai govs, / un nu govs bija jānodod. / Kaimiņu māte nevarēja nodot govi. / Viņa vienkārši nevarēja nodot. / Viņa nekad un nekur nevienu nebija nodevusi") un tālākā risinājumā divējādojas par vēdu himnās apdziedātajām svētajām govīm Indru un Kamadhenu. Šīs "inkrustācijas" no Rigvēdas un Atharvavēdas pievieno pienam jaunas diferenciālas pazīmes: "sievišķais pirmsākums, noturība", "skaistais", "gudrais", "sakrālais", kuras daļēji pavīd dzejoļos par bērnības kaimiņieni ("Bij kaimiņiene skaista tā kā ezers") un viņas klātbūtnes mūdītām miglainām augstākās saskaņas jausmām mātes miesās, uz ko norāda vēdu semantiski aprobētā "zelta laiva" ("Uz viņas vēdera kā zelta laivā / es aizmigu, tai pirkstā ieķēries"). [..]

Šķiet, par galveno saiti, kas poēmas kompozīcijā sasien piena, govs un cilvēka savstarpējos sakarus, kļūst viena no moto tautasdziesmām "Dziediet, meitas, buļļa dziesmu, / Tad gotiņas piena dos", kurā pienu rietina, ar dziesmu apvārdojot nevis pašu piena devēju, bet vērsi — vīrišķo pirmsākumu, kam poēmā tāpat lemts izvirpināties ļoti sarežģītā mitologēmā. [..] Tātad jau tautasdziesma aktualizē radoša darba, t. i., vārda, kultūras nepieciešamību piena rietināšanā; vārds (lasi: dziļa kultūra) ir otrais noslēpums, bez kura, pēc Ziedoņa domām, piena dabiskā, veselīgā, savā stabilitātē svētā pasaule nevar pastāvēt ne aizlaikos, ne jaunajos kultūras apstākļos. Tautasdziesmas situācija ar apvārdošanu poēmā otrreiz atkārtojas Piena mātes tēlā, tās vīrišķajā iemiesojumā — zalktī ar zelta ausīm, kas nes Ružai pienu, jo viņa zina piena vārdus. Jaunajos nosacījumos poēma vārdam piešķir papildu nozīmju atzaru "vējš", kas ietver sevī divas nozīmes — vīrišķais pirmsākums un mākslinieks — dzejnieks, t. i., kultūras kontinuitāte, kas zina un rada tālāk vārdus. [..]

Nobeigumā jāatzīmē, ka poēma organizēta "ķeltu skolas" stilā: tā ir kolāža, ko veido dzejoļi, dokumentālā proza,

izvilkumi no hronikām, ticējumu citējumi, izvilkumi no dienasgrāmatas, vārdnīcām; tā ir stilu, redzes viedokļu rotaļa un spēle, bet savā dziļākajā būtībā — ceļojums pa Piena Ceļu, meklējot pienu, piena upes, piena likumus, harmoniju, poēma ir mitoloģisks darbs, ar to saprotot sākumā izdalītā trešā posma mitoloģiskās uztveres iedarbību uz daiļliteratūru."

Šie specifiski folkloriskie, mitoloģiskie apcerējumi nav nejaušība. I. Ziedoņa interese par folklorā ietverto tautas gudrību izpaužas gan viņa sastādītajos tautasdziesmu krājumos "Kas jāzina meitiņām" (1981), "Puisīts augu" (1984), "Tu dzīvoji dižu darbu" (1985), gan viņa runās un rakstos jau labu laiku iepriekš. Vairākas atbildes uz I. Ziedoņa darbu vērtētāju jautājumiem un spriedumiem rodamas paša dzejnieka izteikumos.

Jau pieminētajā R. Veidemanes sarunā ar I. Ziedoni "Pats — ceļš — darbs" dzejnieks aizstāv viedokli, ka tautasdziesmas forma piemērota literāro darbu radīšanai arī mūsdienās:

"Es, piemēram, nepiekrītu tautasdziesmu reminiscenču kopējiem tajā ziņā, ka viņi neatzīst pašu tautasdziesmu klasisko formu, bet tikai tās rafinēšanu. Bez visa cita jau minētā tas nozīmē latviešu tautasdziesmu formas noniecināšanu. Bet šai ideālajai formai ir tāda pati tiesība dzīvot kā tankai, haikai, trioletam, sonetam, aleksandrietim un citām seniedibinātām klasiskām formām. Cits jautājums, vai mēs spējam formas atdzīvināt, dzīvē iedzīvot. Ja ne, tad tā ir mūsu spēju atrofēšanās, ne tautasdziesmu formas atrofēšanās.

[..] "Latvju dainas" filozofiski vēl nav apgūtas. Tās vispār vēl nav apgūtas. Cik sējumu stāv neatgriezti gan lauku, gan pilsētu dzīvokļos! Un filozofija ir visā mūsu latviskajā, ģimeniskajā, kopsaimnieciskajā, pilsētnieciskajā, unificētajā un specializētajā, universālajā un eksistenciālajā esamībā."

1980. gadā I. Ziedonis uzstājas sarīkojumā "Mana tautasdziesma" LRAP kultūras namā Rīgā, skaidrojot savu izpratni par tautasdziesmu filozofiju, atzīmējot, ka tajās ietverta "tieksme pēc harmonijas, vēlēšanās risināt nopietnas ētiskas problēmas, audzēt gudrības prieku, labvēlību, nesavtību, pašaizliedzību". Līdzīgs sarīkojums notiek arī vēlāk, un V. Jugāne par to raksta (Lit. un Māksla, 1981, 15. maijā):

"Pirms gada LRAP kultūras namā viņš runāja par harmonisko tautas daiļradē, pasaules uztverē. Šoreiz — par lielajiem un mazajiem ritiem, kas piemīt tautasdziesmai un ko var ietvert vārdā darbs (cilvēka personības ritmika), daba (cilvēku sabiedriskā ritmika) un Dievs (kosmiskā ritmika).

Lielie riti — tā ir pasaules nepārtrauktības izjūta, brīnumu redzētspēja, teica I. Ziedonis, mazie riti — tā ir reālā, pragmatiskā dzīves uztvere."

Pārdomas, kas ir pamatā šiem un citiem I. Ziedoņa izteikumiem par folkloru, ieaudušās gan "Poēmā par pienu", gan tai sekojošajā "Viddivvārpā".

Vēl viens ceļš, kā var nonākt pie vispārinājumiem, ir valodas analīze. Rakstu krājumā "Onomastikas apcerējumi" (1987) publicēts O. Buša raksts "Īpašvārdi I. Ziedoņa "Poēmā par pienu"". Valodnieks atzīmē, ka ir dzejnieki, kuru darbos īpašvārdu tikpat kā neatrast, bet I. Ziedonis tos iecienījis, un tie liecina arī par dažādām tēlu nozīmīguma pakāpēm:

"Vispirms jākonstatē, ka poēmas lappusēs ir atrodami apm. 150 īpašvārdi (galvenokārt antroponīmi jeb personvārdi, toponīmi jeb vietvārdi un zoonīmi jeb dzīvnieku vārdi), un to kopējais lietojumu skaits ir apm. 330.

Vislielākā poēmā izmantoto īpašvārdu apakšgrupa ir personvārdi — pavisam 55 vārdi, kas kopā lietoti 179 reizes (te nav ieskaitīti dievu, kā arī mitoloģijas un pasaku tēlu vārdi, t. i., teonīmi un mitonīmi). [..]

Formāls līdzeklis, kas ļauj izdalīt caurviju tēlus, pat abstrahējoties no poēmas satura, ir attiecīgā personvārda lietošanas biežums. [..] Ar tā palīdzību konstatējam, ka pārliecinoši līderi lietojumu skaita ziņā starp personvārdiem un arī starp īpašvārdiem vispār ir *Annele* (pieminēta 38 reizes) un *Maruža* (22 reizes). Annele ir vārdā nenosauktā "es" — vēstītājtēla, dzejnieka, kurš tomēr nav jāvienādo ar Imantu Ziedoni, sievišķais pretmets un partneris."

O. Bušs analizē, kā I. Ziedoņa lietotie personvārdi asociējas ar noteiktu paaudzi un gaisotni, kā 25 govju vārdi un 28 vietvārdi palīdz uzburt arhaiskas noskaņas un sarunvalodas intonācijas, un vēlreiz no valodniecības viedokļa pieskaras mitoloģisko tēlu vārdiem:

"Poēmas iecerē nozīmīgs ir saistījums ar senindiešu mitoloģiju, tāpēc nav brīnums, ka veselas 9 reizes pieminēts *Indra* un sastopami tādi vārdi kā *Djāus, Narada, Prithivī, Vāruṇa, Vāsiṣtha, Vikrams, Govs Kamadhenu.* Kristīgā ticība pārstāvēta daudz vājāk — tikai ar *Jēzu* un *Noasu*, no latviešu mitoloģijas desmitreiz pieminēta *Māra*, bet tikai vienreiz *Laima.*"

"Poēma par pienu" tiek apspriesta ilgi un plaši. Popularitātes apliecinājums ir arī poēmas iestudējumi. 1979. gada pavasarī Starptautiskās teātra dienas ietvaros Drāmas teātra Mazajā zālē tiek spēlēts Liepājas teātra jauno aktieru uzvedums "Poēma par pienu". Tā paša gada 15. maijā I. Ziedoņa autorvakarā Rīgā, LRAP kultūras namā, Liepājas teātra jaunie aktieri lasa poēmas fragmentus, bet gada nogalē Ā. Alunāna Jelgavas tautas teātrī iestudēts I. Ziedoņa dzejas uzvedums "Piena likums".

Pēc vairākiem gadiem — 1986. gada 28. februārī — notiek "Poēmas par pienu" TV uzveduma (scenārija autore — S. Radzobe, režisore — G. Balode) pirmizrāde. Tajā pašā dienā laikrakstā "Padomju Jaunatne" publicēts J. Aigara materiāls "Kaut manai zvaigznei skaidas nepiedzimtu" par uzveduma ieceri. Režisore tajā akcentējusi, ka uzveduma koncepciju noteikuši dabas un darba ritmi gadalaiku apritē. Uzveduma lielākā daļa tikusi ierakstīta Tērvetē, "kur kādreiz tekalēja A. Brigaderes Annele, kur šodien varētu dzīvot I. Ziedoņa Annele".

Tomēr tik tieša konkrētība izraisījusi arī nopietnus iebildumus. Laikrakstā "Cīņa" (1986, 20. martā) publicēts A. Sproģa raksts "Mērķī vai "pēc piena"?", kurā scenārija veidotājai pārmesta dzejas teksta burtiska ilustrēšana:

" .. ja runa ir par lopkopēm, tad tās var apskatīt, ja tiek pieminēts traktors — re, cik braši aizripo, un netrūkst tur taču arī apvēlušos govju kūtī un ganībās, gana līst no spožām kannām balts piens, pietiek arī sudrabotu smildziņu un skaistu puķīšu, nav aizmirsti krāšņi mākoņi. Nav nekā nepareiza, no banalitātes taču neviens nav nomiris: lasu govs un rādu govi...

[..] Žēl. Jo grāmata "Poēma par pienu" ir skarbāka, daudzslāņaināka un ar daudzkārt plašāku tēlainības loku nekā televīzijas uzvedumā atainotā versija."

Vēl asāka ir D. Īvāna recenzija (Lit. un Māksla, 1986, 25. apr.): "Mīlīga mūzika. Smukas pastkartīšu Latvijas bildes. Arhaiski idealizēts patiesībā pretrunīgo mūsdienu lauku veidols. Ārēji pievilcīgi, ne īsti radošās jaunatnes nometnes neradošāko dalībnieku tēli, ne īsti lielpilsētas sprukstiņi, plivinoties pa lauku pļavām, laidariem, kapiem, etnogrāfiskām būvēm, ap Jāņu gunskuriņu. Tā kā ekskursijā, tā kā ağitbrigādes izbraucienā. [..] Lai tikai emocijas spridzinoša asociācija nerautu ārā no saldās omulības, neliktu domāt par asās, daudznozīmīgās, īstenības piesātinātās I. Ziedoņa poēmas pasaules redzējumiem. Arī par piena un "piena upes" poētiskajiem simboliem, kuri uzvedumā, manuprāt, netiecas daudz tālāk par mirdzošu slauceni un burvīga strautiņa burzguļojošu teci, kurā Annele (I. Rūdolfa), kādu noslēpumainu "caurviju motīvu" apliecinot, atkārtoti skalo rokas un jautājoši raugās mūsos.

[..] .. nemērķtiecīga, pat varmācīga liekas dzejdarba grodās un emocionāli darbīgās būves ārdīšana, pārkārtošana. Mazpamatota scenāristes S. Radzobes un režisores G. Balodes būtībā bezsižetiskam skaņdarbam līdzīgās poēmas sistemātiskā skanējuma banalizēšana un pakļaušana melodramatiskam sižetam par dzejnieku, kas, pavasari, vasaru un rudeni noklenderējis kāda lauku etnogrāfiskā lieguma teritorijā, siena šķūnī pagulējis ar lauku Anniņu, garīgi bagātinājies, atgriežas pilsētā. [..]

.. aktieri neapšaubāmi halturē, elementāri nepārvalda runājamo tekstu, jauc vārdus, ritmu, pārsakās, aizmirsto rindiņu vietā izdomā citas. Gan sakarīgas, gan gaužām absurdas. Dabiski, šādā situācijā runāt par kaut kādu dzejas domas nešanu tēlā ir lieki."

Vēl pēc gada poēma tiek iestudēta arī krievu valodā, tiek plānots, ka šis uzvedums pārstāvēs Latvijas televīziju TV uzvedumu Vissavienības festivālā.

Līdz ar dzejdarba izdevumu krievu valodā atkal atjaunojas mēģinājumi izprast poēmā ietverto pasaules modeli. R. Dobro-

venska raksts "Piens visur ir balts" (Lit. un Māksla, 1983, 4. nov.) skaidro poēmas dažādos slāņus:

"Laucinieku teicieni un senindiešu filozofija, lingvistu zinātniskie pētījumi un sadzīves anekdotes, verlibrs un nevainojams jambs, senie buramvārdi un Evaņģēlija līdzības, smalks triolets, bet tam līdzās — vesela virkne tradicionālo govju vārdu, viduslaiku vēsturiskās hronikas — un pašreizējās demogrāfiskās problēmas, — kas tikai ir pazibējis, atbalsojies "Poēmā par pienu"!

Domājot par tās avotiem, izcelsmi un radurakstiem, vispirms jāpievēršas latviešu tautasdziesmām... "Poēmas..." kompozīcija, uzbūves paņēmieni nepārprotami sauc atmiņā "Dagdas piecas skiču burtnīcas". Arī Ziedoņa iepriekšējās grāmatas "Kurzemīte", "Epifānijas", "Caurvējš" valdonīgi atgādina par sevi šajā samērā nesenajā viņa darbā. Ir poēmā vietas, kas liek atcerēties Voltu Vitmenu. Uzmanīga auss šur tur saklausīs Čaka, Rozīša, Ādamsona intonācijas, pēkšņi pazibēs mājiens uz kādu no mūsdienu spalvasbrāļiem. Visas šīs atbalsis, atklātie un slēptie citāti, reminiscences, asociācijas, parodijas elementi nav nejauši; daudzkārt tie ir tīši."

Vērtēts arī atdzejotājas L. Azarovas veikums, iezīmējot problemātiskās vietas un uzsverot poēmas struktūras izmaiņas:

"Praktiski tas izskatās tā: kur Ziedonim nodaļa saucas "Maijs", "Jūnijs", "Jūlijs", tur krievu atdzejojuma dzejoļi apkopoti un doti ar vienu virsrakstu pēc principa — viss par ģimeni .. viss par burvestībām .. par buramvārdiem, riebšanu un pūšļošanu, ticējumiem, labām un ļaunām zīmēm (starp citu — cik grūts atdzejošanai ir šis materiāls! Un ar šo visgrūtāko pārbaudi L. Azarova tiek galā, manuprāt, spoži), viss (vai daudz kas) par govi."

Balss "no tautas" atskan ar laikrakstā "Cīņa" (1984, 21. aug.) publicēto F. Ļubšina vēstuli "Pateicība dzejniekam", kuru raksta pirmoreiz Latvijā iebraucis cilvēks:

"Kādreiz tālajā Sibīrijā mācīju skolā vienu meitenīti. Pagājuši divdesmit astoņi gadi, un nu mēs ar sievu esam ciemos pie viņas, Marikas, kura tagad ir viesmīlīgas ģimenes saimniece.

Pirmajā tikšanās dienā Marika uzdāvināja man Imanta Ziedoņa "Poēmu par pienu" krievu tulkojumā.

Esmu pateicīgs viņai. Un esmu pateicīgs Jums, dzejniek, ka ar savu poēmu Jūs vienā mirklī atklājāt man Latvijas sirdi, tās tautas, tās tradīciju un paražu pasauli. [..] Es ticu tautas zemapziņai kā tās priekšvēsturei, tai teiku un leģendu atblāzmai, kas dzīvo ikvienā no mums neatkarīgi no mūsu nacionālās piederības. Jūs kā dzejnieks esat atradis latviešu dzīves realitātes tēlu, mātes piena tēlu, un tas spēj izcelt no dzīlēm tautas garīgo būtību."

I. Ziedoņa "Poēma par pienu" saista lasītāju un literatūras vērtētāju uzmanību vēl ilgi pēc tās pirmizdevuma. "Dzimtenes Balsī" (1988, 28. jūl.) atrodama ziņa, ka Ņujorkas "Laikā" publicēts I. Blaževica raksts par literatūrpētnieka R. Ekmaņa referātu, kas "Daugavas Vanagu" Minhenes kopas literārajā vakarā ticis veltīts I. Ziedoņa darbiem, galvenokārt "Poēmai par pienu", 1990. gadā žurnālā "Zari" Stokholmā publicēts V. Rūķes-Draviņas raksts "Imanta Ziedoņa poēmas par pienu un maizi", kurā tās vērtētas kā pēdējo 20 gadu vislatviskākās un vistautiskākās grāmatas.

VIDDIVVĀRPĀ (Poēma par maizi)
R., 1986, 10 000 eks. Mākslinieks J. Petraškevičs

I. Ziedoņa poēma "Viddivvārpā" ar nosaukumu "Doma par maizi" pirmo reizi publicēta žurnālā "Karogs" (1981, № 10), 1982. gadā grāmatā "Maize" (kopā ar L. Damianu poēmu "Maize"), kur tai dots nosaukums "Viddivvārpā" un apakšvirsraksts "Neuzrakstīta poēma". Kopš tā laika arī figurē dažādi poēmas apzīmējumi: "Poēma par maizi" (analoģiski "Poēmai par pienu"), "Maize" un "Viddivvārpā". Vēlāk, 1984. gadā, ar moldāvu dzejnieku G. Vieru kopīgās grāmatiņas "Māte" ievadā, kā secinādams, kā atgādinādams "Poēmu par pienu" un "Viddivvārpā", I. Ziedonis raksta:

"Ir tādas pamatlietas, bez kurām nevar neko uzcelt — ne māju, ne ģimeni, ne dzīvību, neko. Pamatīpašības, pamatstāvokļi. Darbs, piemēram, ir cilvēka pamatstāvoklis. Darbs

rada pamatproduktu — maizi. Maizes kukulis ir pamatkukulis. Tajā ir iecepta labības biogrāfija un cilvēku biogrāfijas. Nē, ne tikai pūliņi, kā bieži mēdzam lepoties. Arī skaisti zaļā gaisma no rudzu zelmeņa, arī zaļi pelēkā viļņošanās rudzu vējā, arī mātes devīgums, bērniem un vīram maizi griežot. Un mūsu līdumnieki un bada gadu vēsture. Un tā tālāk, un tā bezgalīgi daudz kas. [..] Māte arī ir pamatbūtne. Pamatgudrā. Pamatlabā. Pamatmīļā māte. Kad mēs vēl neesam, viņa mūs palaiž dzīvē, matērijā. Viņa iesāk mūsu biogrāfiju un vijas tai līdzi, pat aizgājusi, nepamet mūsu domu pasauli. Tāda mātes klātbūtnes dzeja ir arī Grigores Vieru uzrakstītā. Lai tā palīdz mums ceļā un ceļa malā! Lai tā satek un satiek ar manējo un atsauc jūsējo — māti, dzeju un labu sajūtīgumu."

Analizējot "Poēmu par maizi", arī vērtētāju spriedumos allaž tiks piesaukta "Poēma par pienu". Bet "maizes tēma" ieskanas jau 1981. gada 5. un 6. maijā notiekošajos I. Ziedoņa autorvakaros, kuros tiek lasīti arī "gabaliņi par maizi".

"Tautas šodienas apzināšanu izvērsa plašākais darbs "Maizes lauks", kuram dzejnieks deva "žanra apzīmējumu" — "gabaliņi par maizi"," raksta M. Cielēna ("Lit. un Māksla, 1981, 15. maijā). Tās ir tautas tikumu etīdes dzejā un prozā, kuru viena puse pieder folklorai (tautasdziesmām, ticējumiem), kas mūsdienu garu konfrontē ar mūžseno zemes, maizes, darba, arāja, lielā un mazā izvērtēšanas, devības un saudzības tikumiem "Kurzemītē", epifānijās, "Poēmā par pienu", atšķirīgiem paņēmieniem ieaustās bažas un cerības par tautas pamatvērtībām "gabaliņos par maizi" izskan īpatnējā "folkloras publicistiskumā", kas izraisīja kopības sajūtu vismaz šī vakara dalībniekos."

Kā tad radies I. Ziedoņa un L. Damianu kopdarbs? V. Ķikāns rakstā "Arāja slavinājums" (Cīņa, 1982, 21. febr.) atceras:

"Viens impulss bija moldāvu dzejnieka Liviu Damianu darbs dzejā "Maize". Krievu tulkojumā Imants Ziedonis to lasīja, kad lidojām mājās no Kišiņevas. Tur augstumos viņš deva šim darbam žanra apzīmējumu: "Tā **nav** poēma, tā ir oratorija." Šī publicistika dzejā, kas, manuprāt, ir pareizāks žanra apzīmējums, caurvīta ar tautas sakāmvārdiem par maizi — "Labestīgs kā maize", "Sagaidīt ar maizi un sāli", "Kur

saimnieks pāri iet, tur arī maize padodas", "Ēd maizi ar sāli, bet taisnību runā" un tamlīdzīgi. Iespējams, ka tieši šie sakāmvārdi bija izšķirošie, jo folklora ir relejs, kas nekavējoties I. Ziedonī izšķiļ dzirksti."

Skaidrojumu sniedz arī I. Ziedoņa un L. Damianu saruna, kas publicēta laikrakstā "Ļiteraturnaja gazeta" (1983, 27. apr.):

"I. Z.: Tā nav tikai mana un Liviu grāmata, tā ir iecerēta kā stafete. Ir daudz it kā vienkāršu jēdzienu: maize, māte, mīlestība... Un, lūk, es paņēmu Damianu poēmu par maizi, ko vajadzētu nosaukt par pedagoģisku poēmu, un izvērsu to savā veidā, un man likās: citās republikās atradīsies kāds rakstnieks, kurš turpinās mūsu domas un tēmas... [..]

L. D.: Runāt par maizi nozīmē atklāt tautas būtību, tās attieksmi pret darbu un saistībā ar to — tās filozofisko un ētisko uzskatu sistēmu. [..]

I. Z.: Rakstīt par pienu, maizi — tas nozīmē, kā tu saki, nokļūt pārbaudes situācijā. Šo jēdzienu acīm redzamā nozīme ir it kā virspusē, ir lasītājam tuva. Var, piemēram, uzrakstīt par Hemingveju, par Raini, paņemt kaut kādus dokumentālus faktus, bet kaut kur piedzejot klāt. Lasītājam būs interesanti, bet viņš nezina, vai tā ir patiesība... Taču, kad sāksi runāt par maizi, viņš uzreiz atsauksies: sak, zinu šo priekšmetu, zinu. Un, ja viņš man noticēs šajā gadījumā, tad būs sasniegta saprašanās.

L. D.: Imant, rodas vēl viens nopietns jautājums — par rakstnieka vārda iedarbīgumu, par literatūras sūtību.

I. Z.: Nav iespējams tās mērķus noteikt viennozīmīgi. Viens no man tuvajiem literatūras apzīmējumiem ir šāds: literatūra ir cilvēka dzīves veida "harmonizācija" ar mākslinieciskiem līdzekļiem, visbiežāk tādējādi, ka īstenības daudzveidība daiļdarbā negaidīti atklājas kā vienkāršs un skaidrs modelis.

L. D.: Nez vai literatūrai jāiet vienkāršošanas ceļš.

I. Z.: Es runāju par **savu** modeli, bet jebkurš "savs modelis" ir vienkāršošana, īstenības aptuvens autorvariants. Vari to pieņemt vai nepieņemt, bet šis variants ir mans. [..] Ir jāatgriežas pie zemes kā pie vienmēr veldzējoša mīlestības avota. Vai tad maize nav mīlestības dabiska izpausme? Un piens? "Poēma par pienu" ir par māti, par sievieti, tātad — par

mīlestību. [..] Maize — kā pasaule. No vienas puses — balta, no otras — melna. Un to arī ēd no abām pusēm — no gaismas un no tumsas puses. Bet, kad to noēd, kaut kas paliek — paliek maizes lauks. Tas ir maizes milzīgais kosmiskais uzdevums. Iedomāsimies uz mirkli: maizes lauks taču nav tikai arums, tikai zeme. [..] Domāju, ka maizi nepieciešams novērtēt tieši kā psiholoģisku un filozofisku spēku, bet arāja, zemkopja darbu vēl jo vairāk."

Kritika "Poēmu par maizi" skata salīdzinoši ar "Poēmu par pienu" — mātes, piena devējas, gaitai līdzās redzot tēva, maizes devēja, gājumu; lielo sakarību lokos, tēlu struktūrā, folkloras tēlu izmantojumā, ētiskā kodola un mērķa izpratnē rodot abu poēmu līdzību un secīgumu.

Jau pieminētajā V. Ķikāna rakstā "Arāja slavinājums" uzsvērts, ka jaunajā I. Ziedoņa poēmā problēmas savijas ap arāja, maizes devēja, tēlu, kas ir centrālais liriskais varonis, bet ne vairs ar tik izteiktām paša dzejnieka rakstura īpašībām un subjektivitāti, kā tas bija Dzejnieka tēlā "Poēmā par pienu":

"Še lirikas varoni varam saukt par vispārinātas personas tēlu; tas ir vairāk objektivizēts raksturs, vairāk tautas dzīves pieredzi un likteni ietverošs. [..]

Sējēja darbu autors vispārina uz kultūras sēšanu, uz cīņu pret pasaules negācijām un pret negācijām pašas tautas dzīvē. [..] Šai posmā arāja pretmets iezīmēts patiesi un reljefi — kā patērētāji, ierāvēji, — pašapzinīgo zemes izrijēju bezcenas koku alkšņu tēlā, kas pieprasa un piesugo pašu labāko zemi un izplata ierāvēja psiholoģiju, kad "tev vairs negribas / sēt, un tu ej / meklēt citu iekoptu zemi". Reljefi ir arī dīkdieņi un darba nepratēji, kuriem bez arājiem ir "kriška"; arī plūstošā smilts un pasaulei pāri plūstošie satricinājumi. Un atkal tiem pretī ceļas arājs, ceļas darba ētikas doma — nepieļaut pasaules vējiem raut sevi no zemes laukā. [..]

Vēl gribas piebilst, ka poēmas stilistiskā pievilcība ir tās polifoniskums: no episkām ainām līdz liriski dramatiskiem kāpinājumiem, no sarunu valodas un pat slenga frāzēm līdz poētiskiem aforismiem, kuriem šajā darbā ir kāda dziļi organiska saistība ar tēmu: ar arāja mūžīgumu un pastāvīgumu."

J. Mackova apcerē "Raksti tālāk no rīta!" (Lit. un Māksla, 1982, 31. dec.) abu (I. Ziedoņa un L. Damianu) poēmu mākslinieciski un ētisko nozīmi redz kā paaudžu gaitā iedibinātās vērtību sistēmas atgādināšanu:

"Poēmu nozīmīgumu galvenokārt nosaka tās vienojošais dziļais ētiskais kodols, kas, gadsimtiem veidojoties tautu dzīvē un darbā, atjaunojies un bagātinājies caur divu dzejnieku personībām, viņu pilsonisko un humāno dzīves pozīciju. Zemkopju tautu **cieņā** pret maizi (kas ietver sevī arī cieņu pret zemi, pret darbu, pret savas un citu tautu vēsturi, arī cieņu pret radītāju un kopēju pašam sevī), paaudžu garīgās saistības apliecināšanā un turpināšanā, **kolektīvā jūtīguma** uzturēšanā sakņojas abu poēmu kopīgais pamats un patoss. Arī brīdinājums, ka maizes vērtības erozija vai zudums mūsos neglābjami rada arī būtiskus ētiskus zaudējumus, jo skarti tiek paši cilvēciskuma pamati. Maize mums nav tikai materiāla vērtība vien, šobrīd svarīgāk ir apzināties un kopt tās garīgo vērtību: kad maize apēsta, paliek maizes lauks, saka Imants Ziedonis. Un tas nav tikai tīrums, kur labību sējam. Tas ir lauks mūsos. [..]

Kā Liviu Damianu, tā arī Imants Ziedonis ir spēcīgi savā dzejnieka misijas apziņā. [..] Tāpat kā ik gadu zemē jāsēj graudi, katrā paaudzē, katrā dvēselē jāsēj arī darba un maizes tikuma vārds — "rudzu pelēkais gars", jāatmodina "ziņa par **pēctecību, / sensenu vērtību jūtas**". Agrāk to sēja tautasdziesmas, katra zemkopja tiešā līdzdalība apgarotajā, ētiski apjēgtajā un ritualizētajā maizes tapšanas ceļā no grauda līdz klaipam. Tagad katrs ir par sevi — arājs, sējējs, kopējs, tērētājs. Maizes ceļš tā kopumā, veselumā vairumam kļuvis nezināms, neizjusts. [..] Maize mums nav vairs kā agrāk iemiesota tēvā un mātē. Eksistējot atrauti cits no cita, jēdzieni maize, tēvs, māte, darbs savā vērtībā sadrumstalojas, noplicinās, top apzagti. Tautasdziesma mūsdienu pasaulē vairs nespēj tīrā veidā iesēt vai atmodināt seno sinkrēto vērtību pasaules veselumu, jo šis veselums balstās uz seno zemkopja darba ciklu, dzīves veidu, ritos un darbībā iemiesoto pasaules izjūtu. Lai mēs sadzirdētu un sajustu tautasdziesmas mūsdienīgumu, tai jāiziet cauri mūsu šodienas pieredzei, sāpei un uzdevumam. [..] Liviu

Damianu runā uz mums caur maizi kā **sauli**. Imants Ziedonis — caur maizi kā **pasauli**. Abi šie tēli reizē tuvi, it kā atvasināti viens no otra, turpat iezīmē arī atšķirīgo abu dzejnieku pieejā maizei."

J. Mackova pieskaras arī jautājumam par folkloras būtisko lomu dzejnieka filozofisko uzskatu tapšanā, un "Viddivvārpā" redz it kā lielāka posma noslēgumu:

"Jau kopš "Poēmas par pienu" Ziedonis nodarbināts ar optimistiska pasaules uzskata pamata meklējumiem, centra meklēšanu nelīdzsvarotajai pasaulei. Un šis mērķis dzejnieku noved pie salīdzinājuma, saattiecinājuma ar šādu jau gatavu, gadsimtos eksistējošu, kaut arī piemirstu pasaules uzskata veselumu, kas apslēpts mūsu folklorā. [..]

"Viddivvārpā" kā šo meklējumu rezumējums ir folkloriskākais Ziedoņa darbs — ne pēc atribūtikas, bet tieši pēc būtības — tuvības tautas tikumiskajiem principiem, estētikai, pasaules modeļa pamatiem un cilvēka dzīves jēgas izpratnei. Tomēr tas nav senā pasaules uzskata restaurējums, pārcēlums mūsdienu vidē. Jo nākts ir "no abām pusēm" — ne tikai no pagātnes, arī no nākotnes, nākts uz tagadni. Pēc formas poēma it kā ir dainu un tautas ticējumu un ieražu komentāri, taču saistība starp šeit izvēlētajām tautasdziesmām, ticējumiem un Ziedoņa "komentāru" ir visai pastarpināta, paša dzejnieka radīto un subjektīvo asociāciju uzšķilta, kaut reizē arī, kā jau minēju, ar tautas pasakas uzskatu tā kopumā, veselumā saistīta."

Atkārtojas tēzes par kopšanas darbu kā galveno kultūras darba sastāvdaļu. Tiek skaidrots dubultās vārpas — Jumja — tēls:

"Imantam Ziedonim vienmēr bijusi spēcīga iekšēja prasība pēc dialektikas. Viņa meklējamā pasaule nevar būt noslēgta, statiska, tai jābūt mainīgai, mūžīgā attīstībā esošai, tāpēc viņu nevar apmierināt senā tautas pasaules uzskata noslēgtība, ierobežotība. Dzejnieks meklē savu pasauli, "no abām pusēm nākdams", mēģinot savienot stabilo ar mainīgo, reizē meklējot un paceļot to jaunā lokā. Tāda mutācija, izņēmums ir Jumis. "Viddivvārpā" Jumis nav folkloras Jumis, kurā dialektika pastāv tikai iespējamībā, bet nav attīstījusies. Ziedonim Jumis ir tas, kas māca mūs "stāvot ritēt", kas apliecina pasaules bezgalību,

nevis plašumā, bet dziļumā ejot. Jumis izrauj mūs no agrākajām robežām un, savā viddivvārpā sēžot, "pasauli pleš kopā"."

1986. gadā I. Ziedoņa poēma "Viddivvārpā" iznāk latviešu un krievu valodā, un tai pievienots V. Ivanova pēcvārds "Par Jumi un viņa vēsturi", kurā ievērojamais krievu mitoloģijas pētnieks atgādina, ka senajās indoeiropiešu valodās vārds, no kura radies Jumja vārds, ir apzīmējis dvīņus. V. Ivanovs pārstāsta senindiešu "Rigvēdas" himnu par Jamu, un, ieskicējis salīdzinājumu arī ar citu tautu mitoloģiskajiem tēliem, latvisko Jumi pievieno seno tautu sarežģīto un dialektiskāko dievību rindai:

"Senais mīts ietver veselu pasaules ainu. Divos dvīņos iemiesoti pasaules būves divi pirmsākumi. Savā poēmā Imants Ziedonis ietiecas dvīņu mīta pašā kodolā. Tādas dvīņu dievības kā Jumis (un viņa senais indoeiropeiskais pirmtēls) būtība ir divu dažādu pasaules pirmsākumu apvienojums: gaišais un tumšais, melnais un baltais. [..]

Dvīņu dievības — senindiešu Jama, latviešu Jumis — bija ievērojamas ar to, ka viņas šos pretpolus apvienoja sevī. Tāpēc šajos mitoloģiskajos tēlos saskatāma pirmatnējās zinātnes augsta attīstības pakāpe. Šajos tēlos it kā jaušama izpratne par tādu pasaules ainu, kurā daļiņai pretstatā eksistē antidaļiņa, matērijai — antimatērija."

Par mītisko pasaules ainu I. Ziedoņa "Viddivvārpā" runā arī V. Ogņevs rakstā "Arkls un zvaigznes", kas publicēts laikrakstā "Pravda" (1986, 7. okt.). Interesanti, ka turpinās I. Ziedoņa poēmas salīdzinājums ar citu autoru darbiem — caur atšķirīgu tautu kultūras pieredzes faktiem tiek meklēti formulējumi latviešu dzejnieka radītajam pasaules modelim:

"Poēmās ir atvērtā forma. Kā to jau atzīmēja latviešu kritika, tās ir līdzīgas eposam. Mītam. Tāda forma šodien nav retums. Tikai Ziedoņa poēmas ir savdabīgas. To struktūra atsauc atmiņā nopietnus piemērus: tik plaši, līdz pat horizontam, pasauli redzēja Volts Vitmens; tā savu "Galveno dziesmu" rakstīja Neruda. Tomēr arī šie salīdzinājumi ir strīdīgi — latviešu dzejnieks principā neiekļaujas nekādos "mērogos", viņš sniedz mozaīku, kura nepretendē uz globāliem vispārinājumiem. Līdzība slēpjas citur.

Tautas pieredze (ticējumi, leģendas, dainas) poēmā par Maizi ir gandrīz mitoloģiska, tātad — universāla. Taču šī mīta pamatā atrodas jūtīgi saklausītas šodienas pasaules piezemētās balsis, ļoti konkrētas, ar reālistisku piesaisti politiskajiem, sociālajiem un, pirmkārt, nacionālajiem aspektiem."

1987. gada 22. aprīlī tiek pieņemts RS sekretariāta lēmums par vairāku I. Ziedoņa darbu izvirzīšanu V. I. Ļeņina prēmijai. To skaitā ir arī 1986. gadā krievu valodā izdotās "Poēma par pienu" un "Poēma par maizi".

1987. gada 27. martā laikrakstā "Literatūra un Māksla" publicēta U. Bērziņa un A. Huzangaja saruna "Es jūtu, jūtu, jūtu šo zemi...". Tajā ir vairākas būtiskas atziņas par I. Ziedoņa dzejas pasaules pamatakmeņiem. A. Huzangajs saka:

"Viņam pasaules stūros ir trīs "esības akmeņi": tauta, ģimene, bērnība. Un pāri lielais Augstākās Idejas trijstūris: Ideāls, Vide, Cilvēka Darbs. [..] Ideja Vidē bez Cilvēka Darba nerealizējas. Vide un Darbs bez Idejas ir nejēdzība, haoss, haltūra. Darbs un ideja bez Vides, bez Savējiem, bez Sabiedrības ir kā attīstīta, bet nenofiksēta fotogrāfija, tā izbrūnē, to nav, kas pārņem, nav, kas nostiprina. Tātad paliek tas, kas nes sevī trīs principus un prot ar tiem vienot savējos. Vienot savējos! Visā tautas trejdimensiju telpā jūsu dzejnieks meklē pamatstruktūru, kas ikkatra indivīda vertikālās vērtības padarītu par nācijas kultūras kopēju mantu. Viņš propagandē dainās saglabāto ētikas kodeksu, citē dainas lirikā un komentē poēmās un galā vēl nodrukā pats savu dainu analoģiju "Tu dzīvoji dižu darbu"."

U. Bērziņš šādu pieeju saista ar dzejnieka misijas apziņu:

"Uz ko balstās un paļaujas dzejnieks morālists? Ziedonis nav naivs (arī lielā mākslā var slēpties pareizs aprēķins!). Ziedonis, tāpat kā mūsdienu krievu rakstnieki morālisti, saista savas cerības ar nacionālo vērtību potenciālu, ar latviešu folkloras, visas nacionālās kultūras, visas nacionālās vēstures ētisko lādiņu. [..] Kas mūs padara par saimniekiem? Spēks: morālais, materiālais, fiziskais; tad jāpēta un jākopj cilvēka spēka uzkrājumi. Saskaņā ar Ziedoņa kosmoloģiju spēku kā dziju tin uz kādām garīgām vai vēsturiskām tītavām "ziemcietīgās" zemnieku paaudzes — vai arī tin nost un putina

dezorientētas, gļēvas "nezemnieku", "caurzemnieku", labuma gaidītāju dinastijas. Kur lai meklē spēku, kad uz katra soļa redzam jau savā nesodāmībā pavisam nekaunīgu gļēvumu? Varbūt Ziedonis, tāpat kā daudzi, tagad paļaujas uz "perifērijas" rezervēm? Manuprāt, viņa priekšlikums ir gan plašāks, gan reālistiskāks — apliecināt gan "perifērijas", gan "centru" kopīgo tikumisko jēgu, atkarot centru, ražošanu, plānu, grafiku, kantori — atkarot zinātni! — seklajam utilitārismam, mēmajam, augstprātīgajam ciparam."

A. Huzangajs velk paralēles starp I. Ziedoņa pasaules skatījumu un citu tautu un citu autoru redzējumu:

"No citas puses, tas ir likumsakarīgi, ka taisni starp "Kurzemīti" un "Tik un tā" uzrakstītas abas poēmas — "Piena poēma", "Maizes poēma", Piena mītika, Mātes (māšu!) mītika ar tās baltu saknēm un indoeiropiešu paralēlēm (Jāņa māte, Bišu māte, Meža māte, Zemes māte — cik tuvu viņas stāv pagāniskajam čuvašu kosmam, kur ik dabas parādība, nemaz jau nerunājot par dzīvām būtnēm, uzturas kuplā radu saimē!). "Viddivvārpā" var uzskatīt par Jumja mīta poētisku rekonstrukciju, taču dzejnieks runā ne tikai par agrārā gada cikliem — arī par Raiņa "garā" vēstures gada ziemu un vasaru, ne tikai par dienišķo maizi — arī par gara maizi. [..] "Poēma par pienu" sakņojas senā didaktiskā tradīcijā, kuras sākotnē redzam Hēsioda "Darbus un dienas".. ."

Prognozējošs ir filozofa M. Treiļa raksts "Apvienošanas brīnums" (Lit. un Māksla, 1983, 23. dec.), kurā I. Ziedoņa dzeja skatīta tās attīstībā, īpaši uzsverot trīs posmus: "ieiešana sevī", "tautas garīgais mantojums", "iznākšana ārā". Tieši abu poēmu izpratnei šī raksta atziņas var sniegt dažas būtiskas nianses, iezīmējot dzejnieka personības iespējamās pretrunas. M. Treilis raksta:

"Līdz folklorai Ziedonis nonāk savas dzejas un uzskatu attīstības gaitā, un uz folkloru viņš skatās caur savas attīstības izvirzītajām problēmām. Folklora ir būtisks moments dzejnieka radītajā cilvēka koncepcijā.

Kā jau minēts, "ieiešana sevī" ietver divus pretrunīgus, bet cieši savijušos momentus — gara pašcieņas apliecinājumu un centienus pārvarēt gara noslēgšanos sevī. Ideālās kopības

jēdziens izsaka pirmā momenta konsekventu īstenojumu. Ar šo jēdzienu var raksturot to nozīmi, kādu mūsdienu cilvēka dzīvē Ziedonis piešķir folklorai, tomēr, lai izprastu, kas dzejniekam ir folklora, jāņem vērā arī otrs "sevī ieiešanas" moments. [..]

Veidojas savā ziņā traģiska pretruna — lirisko varoni ar vienādu spēku vada divas pretējas tendences. Šī pretruna nav atrisināma tikmēr, kamēr gars pretstatīs sevi pasaulei.

Mēģinājums savienot abas patiesības parādās "Poēmā par pienu" (1977). Šajā darbā Ziedonis plaši izvērš pretrunu starp dzīvības dziņu pēc stabilitātes un miera un cilvēka garam raksturīgajiem centieniem (tos simbolizē vējš) pēc bezgalības, pēc "otrādām nostādnēm" (135. lpp.), kas rada nemieru, šaubas, dīvainas, ikdienai svešas kaislības. "Poēmā par pienu" tiek formulēts uzdevums savienot abas — gara un ikdienas — patiesības. [..]

Šo uzdevumu ir iespējams īstenot, laužot gara centienus uzspiest pasaulei savu gribu. Jau krājumā "Es ieeju sevī" parādās šiem centieniem pretnostatīta attieksme — atteikšanās. Tas ir redzams "Gliemeža dziesmā", sižetiskajā dzejolī par to, kā gliemezis atsakās no savas pērles gredzena labā. [..]

Atteikšanās te ir psiholoģiski tverts motīvs, kas raksturo dzejnieka emocionālo pieredzi un kam vēl netiek piešķirta idejiska slodze. Atteikšanās īstā nozīme Ziedoņa dzejā kļūst redzama tikai pēdējo gadu darbos. "Poēmā par pienu" tūlīt pēc fragmenta, kurā izteikts uzdevums savienot abas patiesības, seko dzejolis par dvēseles trauslumu, par pašaizsardzību, atsakoties no cīņas. [..]

Atteikšanās idejai Ziedoņa dzejā un uzskatos ir fundamentāla nozīme. Tā jāaplūko kontekstā ar "trauksmes" periodu un "ieiešanu sevī". Arī "ieejot sevī", apzinoties savu patstāvību, liriskais varonis saglabā tam jau kopš "trauksmes" perioda piemītošos centienus pakļaut pasauli, bet šī griba tagad vairs nesaplūst ar reālu darbību, paliek it kā gaisā karājoties. Tādēļ "ieiešana sevī" īpaši asi parāda gara izstumtību, vienības trūkumu ar pasauli. [..]

No vēlmju veltīguma, no to izraisītajām sāpēm rodas atteikšanās. [..]

Attiekšanās nes sev līdzi paļāvību uz visu esošo. [..]

Šī paļāvība nav idilliska dabas apjūsmošana, bet tās pieņemšana visā tās nežēlībā un skarbumā, dzīves "pilnskaņas", "dzīvot-mirt" apliecinājums (skat. Ziedoņa eseju par "Spēlēju, dancoju"), tautasdziesmu Māras apliecinājums (skat. "Poēma par pienu", 77. lpp.), un šis apliecinājums ir atvasināms no atteikšanās. [..]

Varbūt viens no lielākajiem Ziedoņa atklātajiem paradoksiem ir tas, ka, lai atzītu pasauli un no jauna uzsāktu tajā darboties, vispirms ir vajadzīga atteikšanās. Lai gan patiesībā šeit nekāda paradoksa nav, jo tikai atteikšanās pārvar norobežošanos no pasaules. Atteikšanās Ziedoņa traktējumā nav samierināšanās ar ļaunumu, tā neved pie aktivitātes nolieguma, tā sagatavo, dara iespējamu jauna veida aktivitāti. [..]

Dzejnieka aicinājumā sēt tēvu sētajā laukā ("Viddivvārpā", 60., 61. lpp.), manuprāt, īstenojas vienība starp abiem šeit aplūkotajiem viņa dzejas attīstību nosakošajiem momentiem — gara pašcieņas apliecināšanu un gara pašnepietiekamības apziņu. [..] Tikai tad mēs sēsim tēvu sētajā laukā, ja sasniegsim gara un dzīves vienotību. Nav iespējams atdalīt tautas garīgo mantojumu no mums šodien un rītdien darāmā darba. Mantojums nav abstraktas gudrības, bet ir tās vērtības, ko mēs veidojam tālāk. Un tikai tad mēs veidojam tālāk, ja spējam savienot garu un pasauli. [..]

Pašcieņu ieguvušā gara un pasaules savienošanos var raksturot arī kā pagātnes (mantojuma) un nākotnes (darbības uzdevuma) savienošanos. To, manuprāt, izsaka Jumja tēls. Jumis vispirms ir gara un ikdienas savienošanās simbols. [..] Bez tam Jumis izsaka vienību starp pagātni un nākotni. [..] Visai sintēzei jānorisinās caur pasauli atgūstošo darbību — tā ir gara un pasaules, pagātnes un nākotnes savienošanās. [..]

Ja patiesa ir šeit veiktā analīze, tad dzejnieka sasniegtā sintēze tālu pārsniedz kāda atsevišķa daiļrades posma nobeiguma nozīmi. Tā ir būtiskas, visu Ziedoņa dzejas attīstību virzošas pretrunas atrisinājums. Pretruna, kā zināms, vienmēr ir attīstības dzinējspēks, tādēļ rodas jautājums par tālākām attīstības iespējām. Jāteic, ka šai rakstā aplūkotās pretrunas atrisinājums Ziedoņa dzejā nav galīgs vismaz divu iemeslu

dēļ. Pati sintēze ir jābūtīga, tā ir pastāvīgi atjaunojams uzdevums, kas dzejā nav veicams, — dzīve atjauno tās nepieciešamību, atjauno pretrunu.

Šo sintēzi var apgūt tālāk arī tīri dzejiski — dziļākas apskaidrības virzienā. Spriežot pēc 1983. g. pavasarī Ziedoņa autorvakarā dzirdētā cikla "Taureņu uzbrukums", sintēze pāraug ne tikai publicistiskā aicinājumā, bet dod arī iespējas veidot, piemēram, jaunu īstenības ainu, radīt pagātnes padziļinājumu, iekļaujot tajā arī pagātni un nākotni."

Šis pagarais citāts bija nepieciešams, lai akcentētu, ka abās poēmās sociālie mērogi, ekonomiskie nosacījumi ir atkāpušies hierarhiski augstāk stāvošu vērtību priekšā. Laicīgā atskaites sistēma, materiālā realitāte ved uz augstāko, pārlaicīgo — tauta, ētiskais, "lietu kārtība". Valsts ir tikai vārdā nenosaukta tā realizācijas forma, kavēklis vai atbalsts. Tas, kas "Kurzemītē" un "Tik un tā" bija atskaites sistēma, ir palicis "aiz kadra", te realizējas epifānijās, tautasdziesmās, gaismas un tumsas attiecību sfērā iekodētie līmeņi un dimensijas. Tas, ko M. Treilis sauc par atteikšanos, notiek, un prognoze ir pareiza — I. Ziedoņa turpmākā dzeja to apliecina. Dzejnieks runā par garīguma kopšanu, 1982. gada Dzejas dienās pie Raiņa piemineklja viņš saka (Lit. un Māksla, 1982, 17. sept.):

"Dzeja nepieder Rainim, tā nepieder Tagorem. Tā nepieder nevienam dzejniekam. Pasaulē pastāv universāls dzīves gaišums — tā visa ir dzeja. Dzejnieki tikai atrod šim gaišumam formu, viņi to nosauc mazāk vai vairāk precīzos vārdos, viņi to ieveido pantiskā, rindiskā formā. [..]

Cilvēciskais gaišums sabiedrībā nav nekas cits kā visu cilvēku kopā sanestais pašu gaišums. Cik mēs iegaismojamies ar pašatklāsmi sevī, ģimenē, darbā, svētdienā, kompānijā, viesos, uz ceļa — tik aug gaisma ap mums un starp mums. Bez pašatklāsmes nav citatklāsmes. Dzīve neeksistē bez sevis apzināšanās, jo bez pašatklāsmes mēs dzīvi nespējam nemaz uztvert."

Vārdos nenoformulēti eksistējošie slāņi, dzejas struktūras piepildīšanās ar enerģētisko līmeni pavīd R. Veidemanes un I. Ziedoņa sarunā par U. Bērziņa dzejoļu krājumu "Poētisms baltkrievs" (Lit. un Māksla, 1985, 14. jūn.). I. Ziedonis saka:

"Starp ideju un formu ir vēl trešais līmenis — enerģētiskais līmenis. Šai līmenī visu laiku rūgst, funkcionē enerģija. Kad

spundēšanās, dambēšanās, vibrācijas, aiztures un vaļāsprukšana materializējas formā, rodas formas veidojumi. Tikko vibrāciju nosauc vārdā, tā sastingst, rodas forma un ... krīt. Kā sniegpārsliņa — sastingusi kādā skaistā formā un krīt."

R. Veidemane vaicā: "Un kļūst nekustīga, nedzīva?"

I. Ziedonis: "Varbūt. Bet Uldis [Bērziņš] apzināti turas enerģētiskajā līmenī un nelaižas no tā ārā formas viennozīmīgumā. Es labi saprotu, cik šī stihija ir labvēlīga. Es to izjutu, rakstot "Man labvēlīgā tumsā". Bērziņš konceptuāli turas šai līmenī. Viņš ir gatavs dzejnieks, kas taisa "negatavību" un konceptuāli var to atļauties. Visos enerģētikas līmeņos."

I. Ziedonis savās poēmās tāpat taisa "negatavību" un arī, tieši vārdā nesaucot, runā par būtisko, par visai tautai svarīgo, par nācijas izdzīvošanas priekšnoteikumiem. I. Ziedoņa poēmas savā ziņā ir radniecīgas viņa aprakstītajai Kultūras fonda emblēmai, ko veidojis I. Blumbergs (citēts no laikraksta "Dzimtenes Balss", 1987, 31. dec.):

"Ceļalaiva. Ceļš. Laiva iznesēja. Laiva ceļā. Mūsu vedums, mūsu nesums, mūsu devums. Dzīvības kustības zīme. Evolūcijas zīme. Attīstību uzturošs simbols.

Laivu ceļi. Ūdensceļi. Baltijas jūra. Kas Kurzemi vij. Kas glabā Ainažu jūrskolu Vidzemē. Kas pieteic Baltijas tirdzniecības flotes vēsturi. Kas atgādina Liepājas vēsturi. Kas atgādina Daugavas laivu ceļus. Tirgotāju laivas, kara laivas, vikingi, polovcieši, ceļš no varjagiem uz grieķiem, krustneši. Liellaivas, baržas, kuģi. Arī Zalstera laiva.

Dziesma par Daugavas laivinieku. Kam karsti pukst sirds. Raiņa Uldis, Baiba, Gatis. Arī Dullais Dauka, kas aizgāja pār jūru uz apvārsni saulei pretī.

Tad vēl bībeliskie priekšstati par pasaules glābšanos milzīgajā pasaules laivā — Noasa šķirstā un šodienas globālā alternatīva — visi mēs zem saules. Vienā laivā, kas jānosargā.

Māras laiva — horizontālā dzīves līnija. Plašuma māte Māra. Horizonta māte, viļņveidīgās dzīves māte. Dzīves šūpulis.

Bet vertikālā: saule. Lielā gaitā. Lielā gaitā saule staigā. Ave sol! Caurvijus saules dziesma latviešu folklorā, latviešu

kultūrā, rakstā. Saules koks, saules raksts. Arī te viņa kvadrātiņā, kā ornamentā. Ornamentālā saules zīme."

Arī I. Ziedoņa poēmas ir kā enerģētiskais lauks un ornamentālā zīme vienlaikus.

KUNGS UN KALPS

Varbūt tas ir viens no nedaudzajiem "atvilktņu literatūras" piemēriem latviešu literatūrā, tikai publicēts tik agri, cik bija iespējams, un to nepaspēja novērtēt kā slēpto un varai bīstamo dzeju.

Literatūras kritikā šim ciklam veltīts pa kādam atsevišķam izteicienam, bet plašākās sakarībās tas skatīts V. Daugmaļa rakstā "Starp "dēļ" un "priekš"" (Lit. un Māksla, 1988, 5. febr.):

"Imanta Ziedoņa spēja skatīt dzīvi pretmetu kategorijās, apvienojot personisko un sociālo, ikdienišķo un sakrālo, guva satriecoši spēcīgu izpausmi "Karogā" publicētajā dzejoļu ciklā "Kungs un kalps". Rakstīti labu laiku iepriekš, daļēji jau dzirdēti sarīkojumos un pa radio, šie dzejoļi tikai tagad, vienkop, īsteni atklāj dzejnieka ieceres lielumu. Un tajā nejūt ne mazāko piespiešanos, nekādus piepūstos vaigus, nekādu pozu. Jo pati dzejnieka (liriskā varoņa) stāja ir lepna un nemākslota — tā koki aug, tā gaisma nāk sanēdama... Jauna ir Ziedoņa pievēršanās vēsturei kā tagadnes metaforai (ne alegorijai!), un viņš patiesi ir radījis varas relativitātes simbolu, ko citādi kā par kosmisku nosaukt nevaru. Un tas ir satriecošs pašai kundzības idejai un spēcinošs tiem, kam šī ideja agri vai vēlu jāsatriec īstenībā."

Vēlāk, 1994. gada 9. decembrī, laikrakstā "Nakts" publicētajā N. Leimanes sarunā ar I. Ziedoni "Trešā zvaigznīte" intervētāja dzejniekam vaicās:

"Vai latviešu kalpu un vergu dabai nav senākas saknes?"

Dzejnieks atbildēs izvairīgi:

"Es negribu to absolutizēt, tas lielā mērā ir mīts. Protams, mums ir briesmīga vēsture. Es tīšām negribu runāt par piezemētām lietām un malt to pašu, par ko maļ visās avīzēs."

1994. gadā tas jau būs noiets ceļa posms, bet 1988. gadā I. Ziedonis pats ir varas struktūru pārstāvis, Augstākās Padomes deputāts, un, acīmredzot atbildot uz kādām M. Bendrupes izteiktām ilūzijām par notikumu gaitas ietekmēšanu, 1988. gada 6. februārī no Linezera slimnīcas viņai raksta (RM, 465040):

"Par galeru vergiem. Jā, mēs esam tie. Bet arī personāls ir verdzībā. Jo jau — uz galerām. Jo nes lielāku atbildību. Savu karmu padara smagāku ar citu cilvēku karmām. Jo vieglāku to darīt nav iespējams vis tik viegli. Ja esi personālā. Vai Tu maz tur gribi? Personāls ir līdzvainīgs. Tik un tā. Viņš var tikai atvieglot savu ļaužu ciešanas un atļaut tiem (vergiem) skatīties uz putniem gaisā. Viņš — no personāla — ir vergs. Jo ir uz verdzības kuģa. (Kāpēc Tev vajag personālā?) Vergu vergs. Vergu virskungs."

Cikla publicēšana 1988. gada sākumā ir likumsakarīga gan no politiskās situācijas, gan no dzejnieka individuālo izjūtu viedokļa. Tautas sociālās aktivitātes trauksmē pats cikls gan paliek īsti nenovērtēts, varbūt tāpēc, ka šo dzejoļu nacionālais, patriotiskais skanējums iekļaujas un it kā saplūst ar visas sabiedrības noskaņojumu un uzdrīkstēšanās līmeni trešās Atmodas laikā. Tas ir vilnī, visas tautas vilnī, un ne katrs lasītājs pievērš uzmanību, ka dzejoļi jau vairākus gadus gaidījuši publicēšanas laiku, arī tam kā I. Ziedoņa "Kungs un kalps" sasaucas ar viņa rakstiem un runām tai laikā. Tikai viens piemērs — I. Ziedoņa runa Latvijas PSR vienpadsmitā sasaukuma Augstākās Padomes desmitās sesijas debatēs, apspriežot Konstitūcijas labojumus (Pad. Jaunatne, 1988, 25. nov.):

"Savu vēlētāju vārdā un pēc sava paša pārliecības izsaku domu, ka Konstitūcijas labojumu projekts esošajos variantos nav pieņemams. Tos nevar pieņemt, kamēr tie negarantē galveno: republikas suverenitāti. Jo, kamēr tā nav garantēta, mums draud Vissavienības resoru patvaldības migrācija, stihiska voluntāru projektu invāzija un visādas citādas nekontrolējamas lielas un mazas katastrofas, kas iznīcina mūsu nacionālo kultūru, internacionālo draudzīgumu un dzīves kulturālu kārtību vispār."

Dzejnieks un deputāts iesaka vairākus papildinājumus, ierosina apspriest Tautas frontes izstrādāto "Latvijas PSR suverenitātes deklarāciju" un lielu runas daļu velta kultūras situācijas analīzei, sniedzot daudzus konkrētus priekšlikumus.

Tā ir tā pati kungu un kalpu tēma. Tā pati tautas izdzīvošanas tēma — laikmetā un laikiem cauri.

Anita Rožkalne,
filoloģijas doktore

"...KAUT KO NO NEBIJUŠĀ"

Sniegt kaut ko vienreizēju, vēl nebijušu — tāds ir katra nopietna mākslinieka mērķis, uz to visā savā jaunradē tiecies arī Imants Ziedonis. Tas spoži pierādīts ar lirikas grāmatām "Kā svece deg", "Caurvējš", "Man labvēlīgā tumsā", "Re, kā", ar "Taureņu uzbrukumu", "Poēmu par pienu", "Viddivvārpā". Bet kur tad paliek "Kurzemīte", citas aprakstu grāmatas? Kur epifānijas, pasakas? Jautājums likumsakarīgs, bet manu spriedumu tas no sliedēm izsist nevar: sava dziļi nacionālā un vienlaikus vispārcilvēciskā, filozofiskā satura dēļ man tuvāka un augstāk vērtējama šķiet I. Ziedoņa lirika, īpaši poēmas. Esmu jau agrāk ne mazums par tām rakstījis, nu vērtēt ir sarežģītāk — toreiz domu grumbuļiem un bedrēm pāri rāva jūsma un solidaritātes sajūta, īpaši par Ēzopa valodā ietērpto lielo iedrošināšanos.

Vēl "Poēma par pienu" nebija iznākusi grāmatā, kad vēlā rudenī lielsaimniecībā "Krimulda" notika vērienīgs literārs sarīkojums par I. Ziedoņa poēmu un J. Sirmbārža "Kartupeļu rakšanu Ērgļos". Vietējā avīze vēlāk rakstīja, ka tās bijušas "piena un kartupeļu ieguves rūpes". Presei varbūt tā arī vajadzēja formulēt, bet par I. Ziedoņa dzejdarbu šajā ilgajā sajūsmas un strīdu sarunā, manuprāt, vislabāk pateica kāda skolotāja: "Imanta Ziedoņa "Poēma par pienu" mums māca, kā starp tautas slaveno pagātni un grandiozajām nākotnes iecerēm nesadrupt šodienai." Tieši šis lakoniskais vērtējums no lielā vakara visdziļāk iespiedies atmiņā: "Poēma par pienu" (un ne tikai tā, arī daudzi citi latviešu literatūras

darbi) mācīja tautai lielo izdzīvošanas mākslu. Un tas, kurš to spēj, ir tautas dzejnieks, neraugoties, vai šāds tituls viņam ir vai nav oficiāls.

Bet vai citu tautu interese par poēmu būtu izskaidrojama vienīgi ar tolaik un arī šodien mums ne mazāk aktuālo nācijas pastāvēšanas domu? Pirmie ārpasaulē poēmu toreiz, šķiet, vērtēja mūsu trimdinieki — ar redaktora Ivara Ivaska un viņa dzīvesbiedres Astrīdes pastāvīgo rūpi par Baltijas literatūrām amerikāņu lielajā izdevumā *"World Literature Today"*. Krievu valodā to talantīgi atdzejoja L. Azarova, zviedriski ne mazāk talantīgi — J. Kronbergs, un blakus epifānijām "Poēma par pienu" citvalodās figurē kā "burvju mācekļa" darbs.

Dzejnieks pats akcentējis, ka "Poēmā par pienu" galvenā ir māte. Tautām, kuras bezdzimumu un bezģimeņu komunisma cēlāju "morāles kodekss" novedis līdz deģenerācijai, sieviete māte patiešām bija un ir izdzīvošanas cerības garants, pat ar daudzu tēvu bērniem — lai arī bez pašiem tēviem. Tomēr dzejnieks stāv tālu no šādas izdzīvošanas koncepcijas: kaut arī vienas vasaras mīlētājs aizejot spēj rasotā zālē iemīt vien "Paldies!", autors savu ideālu apliecinošajā skatījumā ir par ģimenes saglabāšanu ar "pašu" — vīrieti, vīru, tēvu — centrā. Viņam jābūt gan ģimenes un dzimtas centram, gan tautas pamatam, pat Visumā jāsajūt un jāapzinās šie lielie centrtieces spēki, jo arī tur tikai dzimta un ģimene ir viņa "atsperšanās".

Tāds ir dzejnieka viedoklis. Bet dzīvē objektīvi skatītie raksturi, ienākuši poēmā, kopumā "pievedami pie viena saucēja" (kā I. Ziedonis pats "Garainī, kas veicina vārīšanos" runā par dažādu raksturu un parādību attiecināšanu uz vienu likumību — saucēju): **Māte** — mūžīgais vārds, bet **pater noster** maina vārdus un slapstās.

Gribu teikt, ka patriarhālisma tūkstošgadu valdīšanas krīze pašlaik ir Rietumu pasaules vispārēja vēsturiska parādība. Un, ja latviešu literatūrā trīsdesmitajos gados J. Veselis, A. Dziļums, Aīda Niedra, I. Leimane, A. Brigadere vēl spēja iegalvot, ka sieviete glābs tautu, spēs saturēt ģimeni ar visu tās "galvu", tad

pēc I. Ziedoņa poēmas šādas iluzoras cerības vairs nepaliek. Ja ticam literatūras godīgumam un "pravietiskumam" (bet nopietni darbi arī šajā ziņā nav likuši sevi apšaubīt), tad I. Ziedoņa domubiedru un līdzinieku ir krietni daudz: gan Ziemeļzemju, gan vācu, gan citās literatūrās. Un vai tad ar I. Ziedoņa ***pater noster*** tēlojumu nesasaucas mūsu "jaunās, dusmīgās dāmas" R. Kalpiņa, A. Neiburga astoņdesmito gadu otrajā pusē, šodien tik daudzveidīgā G. Repše? Un B. Veisberga emigrācijā ar "Es, tavs maigais jērs" un lietuviete J. Ivanauskaite ar "Raganu un lietu"? Protams, I. Ziedonis kā katrs liels mākslinieks nav "tikai tas tur" vien, viņš ir arī J. Raiņa un H. Ibsena, un daudzu citu sekotājs. Tāpēc arī domāju, ka I. Ziedoņa **mātes** un ***pater noster*** problēmas risinājums saistošs ne jau tikai Latvijā **nelabvēlīgām ģimenēm labvēlīgo apstākļu dēļ**, bet daudz plašākā eksistenciālā un filozofiskā nozīmē.

Emocionāli un izjusti poēmā tēlots sievišķais valdzinājums, maigums un harmonizējošais spēks. Arī atbildību radošais spēks.

Vēstījums par kaimiņieni, kas bērnā modina pirmās erotiskās jūtas, saistīts ar sievu nācienu svētvakarā no pirts. Dzejnieks skata sievieti gan mākslas tēlos iemūžinātu, gan ikdienā sastaptu, gan atkal kā atmiņu vīzijā uzaustošu kaimiņieni. Šīs lappuses pieder skaistākajām un īpatnējākajām latviešu erotiskajā dzejā:

"Jā, tā bij Madonna. Un ne jau es
to pirmais ieraudzīju pasaulē zem saules.
Es vēlāk redzēju to bildēs. Dievmāte
ar bērnu stāvēja, tai gaisma bij ap galvu;
un atcerējos, kā man sila mati
no viņas krūtīm. Jā, tā bija viņa.
[..]
Kaut ko no viņas redzēju es visur,
bet nebija ne laika man, ne spēka
to kopā dabūt. Bet es zināju,
es zināju, ka kaut kur viņa ir."

Var jautāt: kur tad te skaistums, ja tas nemaz nav īsti "kopā dabūts"? Bet tieši tur jau arī ir poētiskās izteiksmes būtība un pievilcība, ka tās nav ietveramas formālās loģikas vārdos. Liriskā tēlojuma pamatā ir apziņas plūsma, kura, strikti gramatiskos teikumos noformulēta, zaudē savu suģestīvo iedarbību. I. Ziedonis to lieliski apzinās un kā mākslinieks nepakļaujas savam ikdienas sadzīvē loģikas un spriedumos izteikti loģiskajam *alter ego*. Un uzvar — kā mākslinieks.

Sievietes tēls poēmā šķiet kā liels kamols, uz kuru šķetinās dažādi pavedieni: mīlestība, audzināšana, kultūra, visas cilvēces pastāvēšana, kas simbolizēta ar zīdītāju ciltij kopīgo "debesu rasu" — pienu. Sieviete, būdama tai piederīga jau kopš un pirms indiešu "Rigvēdas" un Noasa šķirsta, skatīta kā pasaules centrs. Piens ir visas dabas sievišķās puses daudzveidīgs simbols: "baltās" ētikas pamats, pretstats varmācībai un nokaušanai. Māte tēlota kā pasaules centrs — no kamenes līdz taurenītei, līdz lāču mātei, mātei alu laikmetā un koncentrācijas nometnē. Viņa ir dzīvības devēja un sargs, kura

".. nekad nedrīkst aiziet,
pirms apgāžas dakts.
Mūžam svecei stāv katrā pusē
Māte un Nakts."

Doma par tautas dzīves pamatiem I. Ziedoni urdījusi vienmēr. Tikai jānāk impulsam — lielākam vai mazākam, dažreiz pat visai niecīgam, lai briedusī doma atrastu vispārliecinošākos sevis izteicējus, šajā radīšanas posmā vienīgos iespējamos tēlus. Poēmai "Viddivvārpā" (sākotnējais nosaukums — "Doma par maizi") viens no impulsiem, iespējams, bija moldāvu dzejnieka L. Damianu grāmatiņa "Maize", ko I. Ziedonis, autora dāvinātu, lasīja lidmašīnā, kad kopā atgriezāmies no Kišiņevas. Var būt, ka tur, augstumos, jau rosījās viņa vēlākās poēmas tēli un meti.

"Viddivvārpā" dzeja caurvīta ar tautas sakāmvārdiem par maizi: folklora ir kā relejs, kas dzejniekā vienmēr izšķiļ dzirksti,

arī šoreiz. Katru no tematiski saistītajām nodaļām ievada tautasdziesmu četrrinde vai ticējums, un šie moto uzsver arāja darba ētisko saikni no mītiem cauri laikmetiem līdz šodienai.

Vai autors šeit grib reabilitēt **pater noster**? Arāja tēls poēmā ir caur un cauri pozitīvas ievirzes, rīcības, pārliecības un autora ideāla izteicējs. Šādu koncepciju iespējams skaidrot ar pozitīvo vīrišķo spēku saglabāšanos mūžsenajā zemes kopēja darbā — latviešu vēsturē un kultūrā tam ir neapstrīdams pamats. Arī centrālais tēls viscaur ir sakņots Latvijas zemē un tradīcijās, pat ja tas likteņa aizrauts Brazīlijas mūžamežos, Kanādas gāršā vai Tomskas guberņā. Katrā ziņā Arāja tēls salīdzinājumā ar Sievieti Māti ir nacionālāks, vispārcilvēciskas problēmas mazāk skarošs. Daudzkonfliktu "Viddivvārpā" valda apcere, lai arī dinamiski un dramatiski nospriegota — tomēr apcere. Lirikas tēli līst kā pilnmēness gaisma pār medaini briestošām druvām augusta naktī, protams, neiztiekot bez ziedoniskajiem antipodiem un paradoksiem. Arājs te ir dzīves pamats visos laikos. Pasaules kolīzijas to nedrīkst ne izsist, ne izsviest no segliem: darbs ir garants pasaules norišu normālai kārtībai. No naudas nevar sēklu dabūt, tikai no labības. Šī tautasdziesmas atziņa ir visas poēmas pamatā: jānotiek mūžīgai atjaunotnei, radītais, kas reiz pārvērsts naudas simbolā, jau kļuvis par attieksmju formu, otrreiz tas nav ne sējams, ne lietojams — tāds ir darba nepieciešamības mūžīguma apliecinājums.

Poēmā neatradīsim maizes pielūgsmi, tās fetišizēšanu, ko tik bieži sludina liekēži, — ražotājam nav jādievina savs darbs, bet jāatbild par to. "Laime ir tikai lietu kārtība, vairāk nekas" — šis aforisms jāved sakarā ar "Poēmas par pienu" vārdiem: "Saglabāt, saglabāt, saglabāt redzamo aprites zemi!" Ciklis-kums, secība un cikla atsākšanās no jauna. Tikai uz priekšu skrējēji ir tukšu vēju ķērāji, Arāja kā katra normāla cilvēka laimē ir atbildēt par kaut ko kopumā: ja par rudziem, tad — no zemes sagatavošanas un sējas līdz pļaujai. Darbs tikai vienā no posmiem rada atsvešinātību no paša darba un — visbīs-tamākais — cilvēkam no cilvēka. Apmēram tā, kā, ja mīlestībā pieder tikai pa daļai.

Sējēja darbu autors vispārina uz kultūras sēšanu, uz cīņu pret pasaules, tautas dzīves negācijām:

"Iesēsim nākotni pasakaini, iesēsim
Sprīdīti, iesēsim Raini!"

Atšķirībā no liriskās dzejas grāmatām pēc "Poēmas par pienu" ("Man labvēlīgā tumsā", "Taureņu uzbrukums"), kur savā iekšējā pasaulskatījumā I. Ziedonis kļūst arvien teorētiskāks, filozofiskāks, universālās likumības tverošs, "Viddivvārpā" tas nav noticis. Toties ir rinda citu kvalitāšu, arī dzejniekam neiztrūkstošā humora un satīras dzirkstele, kas dara to tik pievilcīgu — latviski pievilcīgu.

Arāja antipods iezīmēts daudzveidīgi un reljefi, blakus skaistā kategorijai plaši lietojot satīras melno un ironijas indīgi violeto toni — gan fragmentos par ierāvējiem, uzpūtīgajiem zemes izrijējiem, bezcenas alkšņiem, kas okupē labāko zemi un izplata ierāvēju psiholoģiju, kad

"tev vairs negribas
sēt un tu ej
meklēt jau citu iekoptu zemi," —

par dīkdieņiem un darba neprašām, kuriem bez arājiem "kriška", gan par pasaulei pāri plūstošiem satricinājumiem.

Maizes ražošanas darba kārtība un savlaicīgums nosaka arī tautas sadzīves kultūru un tradīcijas. Tāpat, kā nevaram pieņemt, ka saule varētu nokavēties, nevaram pieļaut, ka Jāņus var svinēt, kā iznāk, un dzimšanas dienu, kad gadās.

Ziedoniskais sakrālā un profānā sajaukums īsteni atbilst mūsdienu postmodernistiskajai literatūrai. Tikai viņam kā mākslas estētiskais kritērijs prevalē baltais (tāpat kā latviešu folklorā) un skaistais. Neatdodot mākslinieka personību "autoru nāvei", "autoru kapsētai" (skat. rakstu par R. Bartu — Diena, 1993, 7. janv.), dzejnieks apliecina Sievieti Māti un Arāju kā pasaules pastāvēšanas pamatu. Tā ir konsekventa pozīcija — ne jau tik

daudz sevis kā rakstnieka, bet sava autora ideāla aizstāvēšanai. Jo — vai tad tiešām mākslinieka aizstāvība būtu svarīgāka par tautas aizstāvību?

I. Ziedoņa poēmas ir pētījumu vērtas arī no poētiskā viedokļa. Bet jauna poētika visos laikos ir bijusi lielākais vilcējspēks — idejas bez poētiskās oriģinalitātes ir un paliek bārenes.

Dzejnieks pats diskutējis ar kritiķiem, pierādot, ka mākslas darba uzbūvē nebūt nav nepieciešama jau kopš sengrieķu eposa laikiem pazīstamā līdzība ar koka zarojumu: "Bet vai tad tikai stumbrs var būt poēmas vienojošā vertikāle? Vai tad nevar būt arī "lietus vertikāle", kas izskrien cauri zariem un pat pa stumbru vienoti nenotek, bet kompozīciju uztur vienīgi ar savu metodiski vertikālo svītrojumu kā glītrakstīšanas burtnīcai. Var būt arī "vēja turbulentā kompozīcija". Un sadīguša rudzu lauka miljonvertikāļu kompozīcija, kas kopsummā dod tādu pašu vertikāles izjūtu kā klasiskā koka stumbra analoģija" (Lit. un Māksla, 1979, 20. jūl.).

Patiesībā strīds te ir par episko un lirisko kompozīciju. Pēdējā kļuvusi par 20. gs. fenomenu ne tikai dzejā, bet arī prozā un dramaturģiskajos darbos. Ar "dievišķo liras aparātu" (J. Marcinkevičs) var fiksēt momentānu domas uzzibsnījumu, var "pārlēkt" tobrīd nevajadzīgām kanoniskā sižeta detaļām un veseliem blokiem. I. Ziedoņa (tāpat kā O. Vācieša) lielais novatorisms mūsdienu poēmā ir liriskā tēlojuma veida dominante, kas galarezultātā panāk episku pasaulsainu. "Poēma par pienu" pēc žanra ir liriskais eposs, "Viddivvārpā" — episka poēma.

I. Ziedonis, aizracies līdz seniem slāņiem gan latviešu, gan citu indoeiropiešu tautu kultūrā, rod dziļu laika dimensiju, kas viņa mākslinieciskajā telplaikā ir dominējošā kategorija, dziļurbuma vertikāle, no kuras strāvo tūkstošgadu pieredze: "Rigvēdas" atziņas par labā un ļaunā sākumu pasaulē, par pienu kā debesu rasu, par sievišķā altruisma pamatu, kas dziedē no dusmām, sāpēm, nenovīdības. Tautas ētiskuma mūžīgums izteikts ar seno darba veidu un to rezultātu cildinājumu:

"Saistības, ko mēs te parakstām,
ir jau sen parakstītas
mūsu tautasdziesmā:
sviestu metu kaudzītē,
ar sieriem atstutēju."

Poēmu mākslinieciskā telpa nav plaša: viena Zemgales lielsaimniecība un viena arāja darbības apkaime. Tas ne mazākajā mērā nekavē filozofiski dziļam darbam iegūt starptautisku, šodien teiktu — Eiropas mēroga nozīmi. Zīmīgi, ka I. Ziedonis, pabijis burtiski visās pasaules malās, raksta lielākoties tikai par Latviju. Laikam taču te slēpjas kāds zemapziņā pleties lauks. Un prasme parādīt pasaulei to, kas mūsos un pie mums ir liels.

Lirikas struktūras poēmu stils ir dramatisks, lirikas tēli un mikrotēli ir pretrunīgi, tie nepārtraukti meditē pasaules pretrunīgumu. Tēlojums, parasti nodaļu vai fragmentu sākot ar lirisku situāciju vai ainu harmoniskā intonācijā, kā rāmi plūstoša upe pēkšņi sastop klinti vai seklumu, straume graužas tajā, met lokus, sitas baltās putās, sakulta pret stāvo krastu, sviežas atpakaļ, daļa plūduma lēni virmo...

"Pavasaris ir tāds negaidīti iebraucis precinieks,
un meitas skrien ģērbties.
Vienīgi uz traktoristiem tas neattiecas:
viņi brauc pa pienenēm
kā pa dzelteniem dubļiem,
un noplēsta ievu āda
vēl ieķērusies ķēdēs.
Tā ir tāda mežonīga tauta,
kas nāk no tehnikas džungļiem."

Dramatismam nebūt nav jāpāraug antagonismā. Dzejnieks pats teicis, ka svarīga ir mazā izlādēšanās, lai nenonāktu līdz katastrofai. Un arī tur, kur dramatisms tomēr izaug līdz satīrai un groteskai, poēmas kopumā tas līdzsvarojas ar citām intonācijām — lirisko, cildeno, heroisko, komisko, rezultātā panākot vienotāju — harmonisku pamatintonāciju.

I. Ziedoņa radošo personību var salīdzināt ar viņa paša raksturoto senlatviešu auglības dievu Jumi, kurš sēž "vid-divvārpā". It kā divas vārpas uz viena stiebra ir arī dzejnieka daiļrade: likteņdzeja poēmās un tautas dzīves problēmas prozā — kā viena vārpa un filozofiskā dzeja ar impresionistiskajām epifānijām — otra. Un autors ir vienlīdz stiprs gan zemes dzīves, reālās pasaules izjūtā, gan dzejiskajā fantāzijā un iztēlē.

Valdis Ķikāns,
filoloģijas doktors

PAR PIENU, MAIZI UN PĀRDZĪVOŠANU

Imanta Ziedoņa poēmas pieder viņa brieduma darbiem, kas radušies tajā savdabīgajā (un diezin vai kādreiz vēsturē vairs atkārtojamā) septiņdesmito un astoņdesmito gadu gaisotnē, kad Latviju bija pārņēmusi Rietumu zemēs pavisam neizprotama dzejas popularitāte — tāda, kas sasniedza neticami plašas tautas masas. Tā laika dzeja ir iegājusi latviešu literatūras vēsturē ar unikāli spožo dzejnieku un dzejnieču plejādi, kur I. Ziedonis ar sava talanta proteisko daudzpusību un neapšaubāmo ģenialitāti "novietojas" tādā līmenī, kas steidzīgi prasītu viņa kandidatūras izvirzīšanu Nobela prēmijai. Tas ir īpatnējs laiks, kad Latvijas labākie dzejnieki totalitārās iekārtas sistēmu bija iemācījušies izmantot dzejai par labu. Tomēr nebūtu vietā tikai apraudāt šos "vecos labos laikus", aizmirstot to ēnas puses, trivializēt vai pat pilnīgi noliegt tā laika politiskā despotisma sekas. Der arī atcerēties, ka ne jau visi simt procenti no "dzejas buma" bija tīri literāra un garīga interese par dzeju. Tā bija sarežģīta parādība, kur sava daļa — arī vēlmei izmantot dzeju kā aizsegu sabiedriskam protestam un nacionāliem centieniem un sava daļa — masu kārei pēc dzejas krājuma kā deficītpreces un spekulācijas objekta. Lai nu kā — varam tikai priecāties, ka I. Ziedoņa Rakstiem laiks pienācis atkal brīvā, kaut arī kultūras atbalsta ziņā liesākā Latvijā un ka par literatūru beidzot kļuvis iespējams runāt tieši un atklāti, pēc katra labākās saprašanas, bez kodiem, šifriem, mājieniem, lavierēšanas, izlikšanās un klanīšanās tās vai citas ideoloģiskās autoritātes priekšā.

Tieši Rakstu sējumus pārskatot, kļūst vieglāk redzams, kā gadu gaitā attīstījušies un mainījušies smaguma punkti

dzejnieka izpratnē par savu misiju. Centrālā tēma I. Ziedoņa darbos, man šķiet, vienmēr bijusi garīgā spriedze starp divām vienādi svarīgām prasībām: spēja sasniegt savu lasītāju, tikt no tā saprastam, kaut ko tam atklāt, rādīt, pat pamācīt, tajā pašā laikā vienmēr paliekot uzticīgam sev pašam kā dzejniekam un sava dzejnieka darba intrinsiskām prasībām. Centrtieces spēks, kas prasa ienirt sevī, un centrbēdzes spēks, kas prasa atrast kopīgu valodu ar citiem. Dzejas pašas dabīgā vertikalitāte ar tendenci kā pupai kāpt debesīs un zemes pievilkšanas spēks, kas arī dzejas darbam pieprasa kārtīgas saknes un atspērienu zemes virsū. Veseli krājumi, kā, piemēram, "Taureņu uzbrukums", veltīti šai gaisa un augšupejas domai: "tā līnija, kas augšup peld, tas augstums, kas viņu velk", tā vēlme "būt kā putnam gaisā", tā vēja brīvības un taureņu spārnu viegluma neatvairāmā pievilcība. Kā teiktu franču filozofs Gastons Bašelārs *(Gaston Bachelard)*, nozīmīga daļa no I. Ziedoņa darbiem dzejas alķīmijā būtu saistāmi ar gaisu kā svarīgāko no četriem elementiem, kā arī ar nemitīgo augšup-lejup kustību starp vertikalitātes abiem pretpoliem.

Būtībā konflikts starp dzejnieka esmes jeb "tīrās mākslas" un kopības prasībām pēc sabiedriskās lietderības ir tikai šķietams. Radošs gars vispār spēj radīt, tikai pateicoties spējai iegrimt sevī pašā. Ne apziņā, bet zemapziņā ir jāiet meklēt kā māksla, tā patiesība. Sabiedrība ar savām publiskajām prasībām pārstāv reālistisko, problēmu risinošo apziņas līmeni, kas gan lieti der praktiskai ikdienas dzīvei, bet kura radošās potences ir ļoti zemas. Prāts pats par sevi ir sterils, ja tas netiek dzirdīts pie intuīcijas, atklāsmes un jūtu avotiem. Tādēļ dzejniekam nemitīgi jārokas arvien dziļāk gan paša, gan pasaules esības dziļākos slāņos — tātad radīt dzejoli var būt tikpat smags darbs kā grāvju vai šahtu rakšana. Tam, ka spalva ir vieglāka par lāpstu vai kapli, šeit nav nekādas lomas. Sabiedrība — it sevišķi jau sociālistiska un totalitāra — ar dziļām aizdomām uztver radošā procesa it kā brīvo un vieglo, bet jo īpaši tā privāto un pat neapzināto pusi, jo tā nepakļaujas nekādai tiešai kontrolei. Tādēļ jo stingrāk un nežēlīgāk tā centīsies dzejai un mākslai izstrādāt ārēji

izvirzāmas prasības un priekšrakstus, kontrolēt un cenzēt produktu, kas tapis radošā procesā. I. Ziedonis vienmēr ir aizstāvējis principu, ka dzejnieka svētais pienākums ir dot publikai ne to, ko tā gaida, bet gan to, ko tā nemaz negaida, — nevis apmierināt publikas iedomas, bet pārsteigt to. Lieki piebilst, ka saglabāt šādu nostāju totalitārā režīmā nav nieka lieta. Dzejnieka oriģinalitāte un savdabība nerodas egocentriskas kaprīzes dēļ, arī ne tādēļ, lai nabaga publiku tīši kaitinātu, bet personiskā integritātē, uzticībā savai dziļākajai būtībai. Tajā pašā laikā tai ir atbildīga sabiedriska loma — kopt publikas gaumes un sapratnes līmeni, turēt to garīgā nomodā. Publiku gan vienmēr vilinās kārdinājums palikt pie atkārtošanās, rutīnas un šablonisma, kas ļautu saldi gulēt garīgā ieraduma miegā, — tādēļ jau dzejniekam vienmēr ir jāspēlē Antiņš pret Saulcerīti.

I. Ziedonis pieder dzejniekiem ar izteikti intelektuālām tendencēm, izcili augstu intelektu, kuru valdzina abstraktā domāšana kā process un kuram patīk rotaļāties ar abstraktiem priekšstatiem tāpat kā ar valodas skaņām un nozīmes līdzskaņām. Latviešu literatūrā vienīgi J. Rainim atradīsim kaut ko līdzīgu — tikai I. Ziedonis bieži ir subtilāks par J. Raini. Ne gluži bez pamata dažkārt pārmests, ka viņa dzeja vairāk esot konceptuāla, ne emocionāla. Bet kur tad stāv rakstīts, ka dzejai noteikti jābūt tikai emocionālai? Anglis Roberts Greivs (*Robert Graves*) gan ir teicis, ka īsta dzeja iepazīstama ar to, ka no tās jums mati saceļas uz galvas (nemaz nav slikta dzejas definīcija). Taču pat R. Greivs nekad nebūtu teicis, ka abstraktā domāšana pati par sevi būtu nedzejiska, ja tieši angļu literatūras vēsturē atrodami izteikti intelektuāli dzejnieki (piemēram, Elizabetes I laikmeta Donns (*Donne*) un Heriks (*Herrick*)). Intelektuālisms dzejā būtu pelnījis pārmetumu tikai tad, ja jēdzieniskais elements jeb saturs tik ļoti būtu nomācis izteiksmes veida estētisko pusi, ka, visam dzejiskajam pazūdot, atliktu vairs tikai ikdienišķi, prozaiski "plakani" apgalvojumi. I. Ziedoņa dzeja nekad nav "plakana", bet gan augstākajā mērā subversīva iepretim tam, kas valodā kļuvis ierasts, nodilis, pats par sevi saprotams vai atmiris. Viņa dzeja valodu atkal un atkal izgudro no jauna, kas taču arī ir dzejas galvenā

būtība. Bez tam tā nekad nav *tikai* intelektuāla, bet vienmēr nes spēcīgu, pat ļoti spēcīgu emocionālu lādiņu, sniedz lasītājam dziļas un ļoti ietilpīgas domas saturu tieši tādā veidā un formā, ka no visa tā kopā vai nu "mati saceļas uz galvas", vai birst asaras. Lūk, tas jau ir tieši tas, ko dzejnieks cenšas panākt — nojaukt robežas starp abstrakto un konkrēto, starp emocionālo un konceptuālo, lai, pretmetus apvienojot, novestu pie tās — nākamās — dimensijas, kurā rodas dzejas pārdzīvojums.

Konkrētāk pievēršoties I. Ziedoņa poēmām, nonākam pie jautājuma par žanrisko "plauktiņu", kurā tās būtu ievietojamas. Tad jākonstatē, ka deskriptīvus "aizgaldiņus" I. Ziedoņa dzeja pavisam necieš. Tiklīdz kritiķi un publika šķiet atraduši viņam noteiktu vietu, dzejnieks pie pirmās izdevības no tās izmuks, mainot manieri, stilu, pat žanru. Radošais impulss I. Ziedonim prasa pārveidošanos un jaunatdzimšanu tik straujā tempā, ka viens otrs labgribīgs viņa apbrīnotājs nemaz netiek viņam līdzi. Neraugoties uz dzejas gluži vai pārdabisko popularitāti Latvijā septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados, liela daļa "tautas" novatorismu noteikti nemaz neuztvēra kā galveno dzejas misiju. Vidusmēra dzejas mīlētājs gan ir gatavs kā dzejas patērētājs un baudītājs nākt mākslinieka pretī tikmēr, kamēr dzejnieks turas tajos dzejas izpratnes "rāmjos", ko lasītājs paguvis izgatavot, nereti pie šī darba visai grūti nopūlēdamies vai arī savu skolotāju enerģiski stumdīts un dīdīts. Tāds lasītājs dzejniekam lūgtin lūdzas (kā to liecina arī lasītāju vēstules Rakstu līdzšinējos sējumos): "Lūdzu, lūdzu, turpiniet būt tieši tāds, kāds Jūs mums līdz šim patikāt." Tam vajag būt milzīgam kārdinājumam — izpatikt publikai, ja tevi lūdz tūkstoši un desmiti tūkstošu, un tas, ka dzejnieks nav padevies, liecina par viņa personības īsteno lielumu.

"Poēma", kas dažās citās valodās nozīmē vienkārši "dzejolis", latviešu literatūrā raisa priekšstatu par visai apjomīgu dzejas rindu plūsmu, kura majestātiski virzās uz episkuma pusi. Vai arī garāku, vienā elpā, bez pārtraukumiem sniegtu dzejojumu par noteiktu tēmu — kā sākotnēji vienā grāmatā ar "Viddivvārpā" publicēto Liviu Damianu poēmu "Maize".

Viļa Plūdoņa "Atraitnes dēls" ir poēma, Edvarta Virzas "Hercogs Jēkabs" ir poēma, pat viņa "Straumēni" ir poēma prozā. Skaidrs, ka I. Ziedoņa "Poēma par pienu" un "Viddivvārpā" gan nes šo pašu žanra apzīmējumu, bet savā būtībā neatbilst vairākām savu literāro vārdamāsu īpatnībām. Gluži tāpat, kā tas bija ar epifānijām, arī te I. Ziedonim mazāk rūp sekot kādam skaidri definējamam žanram vai subžanram, bet gan atkal pateikt kaut ko sev nepieciešamu — tieši tādā veidā, kā pats sakāmais to prasa.

Tā nu velti būtu meklēt tīri formāla rakstura īpašības I. Ziedoņa poēmās (par "Kungu un kalpu" šeit nerunāšu, jo neesmu to lasījusi), jo viņš demonstratīvi atsakās no jebkādiem jau gataviem formas šabloniem, it sevišķi "Poēmā par pienu", kas veidota no atsevišķiem ļoti dažāda garuma dzejoļiem. Bet dažs no tiem nemaz vairs neatbilst tam, ko esam pieraduši uzskatīt par dzejoli:

"Govīm ir frizūras.
Kurā vietā, prasa Aina."

Tā varētu būt arī mīkla, epigramma, joks vai pārsteigums, tas noteikti ir dzejas minimālisms: divrinde kā teksta mazākā vienība — gluži kā tautasdziesmā. Bet nē — arī divrinde jau ir par daudz:

"Tītiņš notītē precīzi 14 reizes. Sāk ziedēt ievas."

Viss vienā vienīgā rindiņā. Varētu jau vēl minimālāk — viens vien vārds pa visu lappusi. Kvebekā ir iecienīta un atzīta dzejniece Nikole Brosāra (*Nicole Brossard*), kura reiz man skaidroja, kā viņu tobrīd visvairāk fascinējot baltumi starp mākslinieciski pār papīru izkaisītām savas dzejas rindām. Es viņai teicu: manas tautas dzejā to darīja jau sen, tikai bez papīra. I. Ziedoni arī fascinē tukšā telpa starp dzejas rindām, tikai viņš, līdzīgi mutvārdu tradīcijas dzejniekiem, vairāk nodarbojas ar telpu starp domu un domu, ne fizisko tukšumu uz baltas papīra lapas.

Tātad — ne formas plāksnē meklējama I. Ziedoņa poēmu kompozicionālā vienotība. Varbūt tematiskā? Laikam. Tikai kādā? Manuprāt, to varētu izprast divos dažādos līmeņos vienlaikus. Vispirms — katras poēmas atsevišķā tematiskā saturā un noskaņā. Bet arī — un jo sevišķi — kādā dziļākā līmenī, kas abus šos darbus padara par tādu kā tieši latviešu tautai veltītu vēstījumu. Principā to vajadzētu dēvēt par izcili patriotisku dzeju, ja vien šis vārds nebūtu tā devalvējies no savas saistības ar dzejiski vājiem pasūtījuma vai konjunktūras darbiem. Dažam labam skaļam Rietumu trimdas patriotam gan I. Ziedoņa dziļais patriotisms savā laikā pagāja garām nesaredzēts, bet tie bija ļaudis ar nopietniem redzes traucējumiem. I. Ziedoņa dzeja vienmēr bijusi ne tikai angažēta, resp., sabiedriski atbildīga (franču val. *engage* — iesaistīts, noalgots), bet arī izcili latviski nacionāla dzeja, kas konkrētos sabiedriskos apstākļos bija milzīgs sasniegums un kuru kā tādu pareizi novērtēja plašas tautas masas. Tajā pašā laikā tā bijusi arī tikpat "tīra dzeja" kā jebkura "dzeja dzejas pēc".

"Poēmā par pienu" darba apakšnodaļu virsraksti it kā vedina domāt par dabas uzziedēšanas un noziedēšanas ritmiem kā centrālo tēmu, par kalendāra gada notikumu secību no aprīļa līdz oktobrim, no pavasara cīruļiem un tītiņiem līdz rudens bērzu zelta lapām melnos dubļos. Tomēr šāda tematiska vienotība ir visai nosacīta. Rindas:

"Vecmātei samaitājusies
"Zingera" šujmašīna," —

seko tūliņ aiz pieminētā tītiņa ar savu tītēšanu. Grūti te vairs atrast tematiskus sakarus jebkādā tekstuāli izprastā nozīmē. Tas ir dainisks minimālisms — ar vienu gleznainu priekšstatu centrā, tas iekrīt apziņā kā apaļš akmens gludā dīķī un tad izraisa asociāciju lokus, kur nav pat iespējams visiem izsekot līdz galam.

Man pašai divrinde par vecmāmiņas šujmašīnu atmiņā saistās ar konkrētu notikumu, kad māte ar manu "Rīgas omammu" 1944. gada vasaras beigās Salaspilī, pašā Daugavas krastā, apraka kājminamo "Zingera" šujmašīnu — "kamēr karš

pāries". Nezinu, kas ar to šujmašīnu vēlāk notika: vai to izraka kāds kaimiņš vai HES dambja racēju buldozeri, varbūt tā vēl tagad guļ dzelmē zem Daugavas ūdenskrātuves. Viss, ko es zinu, ir tas, ka savu vecomāti pēc Rīgas atstāšanas es nekad mūžā vairs neredzēju, un laimīgs tas, kuram lemts pieredzēt, ka vecaimātei samaitājusies "Zingera" šujmašīna. Man tas tika nolaupīts —. līdz ar daudz ko citu. Nezinu, kas pašam autoram bijis prātā ar šīm rindām: varbūt tas vienkārši bijis lēciens tumsā, un viņš jau nevar paredzēt, ko tāda divrinde izraisīs katrā lasītājā.

Arī dainās ir tādas sevī noslēgtas, noapaļotas divrindes, kuras kāds tautas dzejnieks kādreiz iemetis mutvārdu tradīcijā un kuras nu gadsimtiem ilgi tur met asociāciju vilnīšus. Pirmais dziedāja:

"Kam, saulīte, spodra lēci,
Ka tik spodra netecēji?" —

un citi šim sākumam pielika otru pusi klāt — kādu nu kuram gribējās. Vienam tā varēja būt:

"Kam, meitiņa, skaisti augi,
Ka ar godu nedzīvoji?"

Citai atkal — pavisam citā sakarībā un kontekstā, bet tajā pašā emocionālajā toņkārtā — otrā puse varēja aizvest uz stipri atšķirīgu pamatdomu:

"Kam, tautieti, mani ņēmi,
Kad es tevim nepatiku?"

Un tā joprojām nemitīgā ķēdē, kurai viens gals vienmēr paliek vaļā.

Modernā dzejā, gluži kā modernā mākslā vispār, jautājums par publikas iesaistīšanas līmeni tipiski paliek atvērts. Cik tālu katrā atsevišķā dzejas fragmentā būtu pieņemama auditorijas līdzdalība? Poēmā tā noteikti varētu būt citāda nekā krājumā, kur katrs dzejolis piesaka sevi kā kaut kas pilnīgi jauns un

neatkarīgs. Poēmā sastāvošās dzejas vairāk balstās viena uz otru, atlec viena no otras, sadodas rokās pār galvu cita citai. Viena izstiepj vienu asociāciju taustekli, otra — citu, līdz kaut kur ārpus teksta abas satiekas un savienojas. Viena dzeja ir mezgls, otra dzeja ir mezgls, bet savij tās kopā, un iznāk tīkls gluži kā gadsimtu gaitā veidotā mutvārdu tradīcijā. Blakus vārdam kā tekstam tur sapratnei tikpat svarīgs ir vārdos neizteiktais — kontekstuālās asociācijas un ekstratekstuālās zināšanas un apstākļi. Tikai šoreiz tīkls ir viena autora un vienā darbā saausts. Un "tukšais" fons — pauzes un klusumi, uz kuriem veidojas dzejas vārdu mežģīņu vijas vai filigrāna, te ir tikpat svarīgs kā pats vārdu veidojums — gluži kā sarkanie un baltie diegi Lielvārdes jostā.

Autoram ir savs nodoms vai savs mērķis, un dzejas vārdi ir vektors, kas lasītājam uzdod tā virzienu. "Ja tu dod vektoru visā garumā, iznāk didaktika. Ja ievirzes vektors pārāk īss — iznāk subjektīva, sabiedriski neorganizēta parādība" ("Garainis, kas veicina vārīšanos", 1976, 28. lpp.). Poēma par kādu centrālu tēmu vai problemātiku ir viens no veidiem, kā uzdot šo vektoru, ne vienmēr skaidros vārdos to izsakot vai izskaidrojot.

"Jo slaidāka bulta, jo, izšauta bezgalībā,
Drošāki trāpīs, drošāk uz mērķi ies.
Bulta, kas pilna paaudžu, slaida tālumā dzīsies.
Mazāk novirzīsies."

Bulta te ir par pirmsākumiem un piederību — māti, ģimeni, ģinti un tautu. Un mērķa vidū ir centrālā tēma par pienu, kas, tāpat kā asinis, ir dzīvības sula, par piena govi kā dzīvības turpinātības simbolu — ne par modernā kolhoza govi kā bezvārda ražošanas objektu, ne par nabaga lopiņu, ko, ja vispār sauc, tad par Cisterniņu, — par Indras govi un seno rišu govi, par Māras govi, par Maružas govi. Kas tad ir Maruža, kas Annele, kas visi tie citi "Poēmā par pienu" vārdā nosauktie? Vārdā nosauktus varoņus mēs pazīstam no eposa lappusēm, kur varonis cīnās mūsu visu vārdā. Dainās

tādu nav. Dainas personvārdus min tikai izsmejot, apdziedāšanās dziesmās. Bet "Poēmā par pienu" visi šie vārdā sauktie un tomēr anonīmie ļaudis veido tādu kā sadalītu grieķu kori, kur nerunā kopā, bet katrs savus komentārus un piebildes izsaka atsevišķi. Tā ir metonīmiskā "tautas balss", kur katrā dotā brīdī viens runā visu vārdā, taču gudrība, ko tas pārstāv, nav paša vien izdomāta, bet nepārredzami garā secībā pārmantota no iepriekšējām audzēm. Uzsvērti un gandrīz obsesīvi dzejnieks atkal un atkal atgriežas "Pie Maružas", kura īstenībā nemaz nav Maruža, bet gan senie ticējumi, senās burvestības, senie piena vārdi. Tas ir ceļš atpakaļ pie pirmavotiem, kur Māra un Govju Māršaviņa vēl valdīja pār pienu un pār govīm, pār radībām un pār iznīcību, pār veselību un pār slimību. Tie ir meklējumi pēc savām saknēm, kur nav tikai piena baltums, kur jārokas arī trūdos un mēslos. Jo Māra ir arī Mira Māra, Māra ir arī tā pati Melnā Māra. Māra kā vieliskā Daba, kas jaunu dīgli izdzen uz iepriekšējā gada augļu un lapu trūdiem.

"Poēmā par pienu" I. Ziedonis nonācis interesantā daudzu savas agrīnās dzejas galveno simbolu pretpolā. Ja pirmajos krājumos bija atsauksmes uz hēgeliski marksistisko nemitīgā progresa taisni, tad "Poēma par pienu" pilnīgi atgriežas pie arhaiskā apļa (uz laiku pat apejot dzejniekam jau starplaikā izvirzīto apvienotājas spirāles motīvu). Ja agrīnā dzeja ar jauneklīgu sparu vīrišķīgi ātros tempos traucās uz priekšu un tiecās fiziski apbraukāt Latviju, tad "Poēma par pienu" ar slaidu loku atgriežas ne tikvien pagātnē, bet arī pie mūžīgā sākuma un gala punkta: "Šai pasaulē viens riņķis — tas ir mūžīgs." Ja "Motociklā" braucējs sēd sedlos, valdonīgi tur stūri (ar domu — savaldīt, savaldīt), tad "Poēma par pienu" atgriežas pie mūžīgi sievišķīgā savā dziļākajā esencē — pie mātes kā dzīvības pirmsākuma, pie sievietes kā Lielās Mātes misijas glabātājas un nesējas. Ja pirmajos dzejas krājumos jauniņais "dvēseļu inženieris" bagātīgi smeļas leksiku un metaforas modernā progresa un tehnoloģijas industrializētā darba laukos, tad poēmas demonstratīvi atgriežas pie baltu tautu sensenajiem minimālās iztikas produktiem — piena un maizes. Kaut arī pašos pirmajos I. Ziedoņa dzejoļos jau

bija neparasts svaigums, spēks un talants, tiem pāri vēl plīvoja viņa jaunības skolotāju iespaids un varbūt Jauno dzejnieku studijā daži no Mirdzas Ķempes plintnieciskās jūsmības pielipuši niķi: raķetes un pat sacīkšu raķetes, kas dzenas uz finiša līniju un līdz pat Marsam un Jupiteram, izstrādes procentu skaitļi, grafiki un pat pusnakts miegā guloši, silti elpojoši (tieši tā!) traktori. Tur bija strāva elektromotora tinumā, tur spēkstacijas, kas "upju straumes elektrībā maļ," tur simt dzelzs veseru, kas visai socreālistiskā veidā tika vēzēti pār lasītāja galvu. Tur bija viss sociālistiski grabošās metāla mašinērijas smagums — tērauda celtņi, ekskavatora kausi, ventilatori, centrifūgas, skrūves un slēdži —, ko dzejnieks sviedriem vaigā pūlējās apgarot, izmisīgi pielīmēt spārnus, lai tas varētu pacelties "kā ērglis kalnu aizās".

"Poēmā par pienu", gluži pretēji, nevalda vīrišķīgas taisnes, bet sievišķīgi apaļumi — mātes krūts, Jāņu sieri, mēness, āboli, ķirbji, olas, bietes, kartupeļi, apaļi dzirnakmeņi, kuri apaļām acīm raugās debesīs, un pat traktors tagad, līdzīgi saulei, iet lokā apkārt un apkārt laukam; nevalda vairs neorganiskās tehnoloģijas, metāliski aukstie cietumi, bet organiski silti, pakļāvīgi mīkstumi — ne vīrišķīga bravūra, bet sievišķīga skepse un ironija. Pie tam — kustības dinamikai nav vairs ar raķetēm jādzenas kosmosā, tā tagad jau izpratusi, ka dvēseles skriešana uz vietas ir vēl lielāka māksla un ka arī tepat var sasniegt milzīgus ātrumus.

Atgriešanās pie dabas nenotiek pārmaiņu pēc vien, aiz garlaicības par pilsētniecisko pelēkumu meklējot krāsaini gleznaino un sulīgo. Katrā ziņā te neatrast romantisma recidīvus tā "zilās puķītes" izpratnē. Zilā puķīte parādās tikai vienā vietā kā par izsmieklu — pieviltās rudzupuķes tēlā —, paliek raudoša aiz valšķīgām magonēm un apmierinātiem rudziem. Tāda kā asaraina puķu Laimdota ugunīgās magones-Spīdolas pēdās. Nē, šī atgriešanās pie dabas ir tikai pirmais solis meklējumos pēc savas tautas dzīvesziņas saknēm, pēc latviskās dvēseles īpatnībām, ko senos laikos veidoja, kopa un saglabāja vecā zemnieku sēta. Atgriešanās nenotiek aiz romantiskas jūsmības vai tukšas, sentimentālas nostalģijas par pagājušo,

kas ar laika atkāpi vienmēr izskatās labāks, nekā īstenībā bijis. Bailes (ja ne izmisums) par nākotni ir šo meklējumu dzinulis, tie ceļas no šausmām par tādu tagadni, kas uz visiem laikiem tautā draud pārraut mūžseno vērtību pārmantošanas procesu. Uzmanības centrā tātad nav ne individuālais, ne universālais kā tāds, bet tas, ko tie nozīmē tieši latviešiem kā tautai. Un, tāpat kā seno jūdu pravieši aicināja savu tautu atgriezties pie Jahves Vārda un pie Viņa baušļu kalpības, tā I. Ziedonis poēmās no dzejnieka pārtop par savas tautas pravieti, kurš meklē tai vien piederošos atdzimšanas un pārdzīvošanas Vārdus. Tikai tur, kur Jesaja un Jesse, un Jeremija vaimanāja, nolādēja un kliedza, tur I. Ziedoņis runā normālā ikdienas sarunu tonī vai pat tikai pačukst, vai klusi pamāj, vai pamirkšķina. Gluži kā dainās. Un gluži kā dainās iespaids ir tāds, it kā kāds kliegtu, jo aiz vārdiem smeldz sāpe, kas nāk no mīlestības pret savu tautu, bažām par tās nākotni un izdzīvošanu.

Ko cilvēks vairs var sakliegt tur, kur akmeņiem būtu jākliedz? "Gundars dzer "Gurdžani" .. nekāda vaina, cauru dienu." — "Abi smuki cilvēki. Tikai skuķi dzimst tādi apdauzīti." Un kas tur liels? Kaimiņi smejas: "Tie nav no Gundara, tie ir no "Gurdžani"." Joks vien ir. Un Mežmiķu bērni, kas staigā bāli un kāmi. Tā nu tas ir — tādus pagrimušu vecāku bērnus jau katrs pats ir redzējis. Tautu izkauj, tautu aizved, tautu pazemo, tautu piesmej. Tauta palaižas, tauta nodzeras, tauta deģenerējas, tauta izmirst. Nu, kas tur liels — viena vairāk vai mazāk? Vai pasaulē tautu trūkst? Tik vien, ka mūsējā ir tikai viena. Un, ja izzudīs, otras tādas nekad vairs nebūs.

Bet senāk... Kā tad bija senāk, kas palīdzēja pārdzīvot? Kas bija tas spēks, kas bija tie vārdi? Tie ir tie vārdi, kurus dzejnieks meklē. Govju kūtī, piena slaucenē, pie Maružas, pie Anneles, pie mātes krūts. Pie mūžīgi sievišķīgā — ne kā dzejnieka garīgās iedvesmas mūzas, bet kā visas vieliskās radības klēpja. Un te nu dzejnieks, kas jaunekļa gados bija tik pilns vīrišķīgas pašapziņas, mačismo un kaujiniecības, te nu pēkšņi dzejnieks, pieaudzis vīrs, var atļauties pie lauku tantiņām un kolhoza lopu meitām iet padomu meklēt. Jo viņas, pašām to neapzinoties, ir Lielās Pirmmātes kulta

pēdējās glabātājas. Viņas ir tās, kuras jāsameklē, tās, kas čukstot vēl skaita piena vārdus. Jo tādiem vārdiem varbūt ir vairāk izdzīvošanas spēka nekā visai dvēseļu un bezdvēseļu inženierībai ar visiem tās motoriem, vārstuļiem, svirām un skrūvēm.

Vārds ir zīme, kas apzīmē lietu, bet vārds arī rada savu īstenību, kas nostājas blakus parastajai īstenībai. Govs ir tikai govs, bet ganāmpulks, kurā ir Sarķe, Vabule, Slaune, Zvaigala, Briedala, Dūmala, Zīmala, Raibala, tāds ganāmpulks kā dzīvs nostājas acu priekšā ne tikai katras govs krāsā un veidolā, bet ar visu senās latviešu saimnieku kūts mājīgo siltumu, tumsu un smaržu, ar visu seno saimnieču un slaucēju garu un pārdzīvojumu. Vārds ir elpa, vibrācija, enerģija, un šai enerģijai piemīt burvju spēks, kurš atslēdz pasaules noslēpumu sakritības un atbilstības. Maruža saka, ka govīm vajagot likt vārdus ar garo "ī", apmēram tā, kā piens tek slaucenē. Bet, ja nabaga Latvijas lopam iedod svešu vārdu ar svešām, mīkstām skaņām, ar "uļkā", "očkā", "uškā", tad visa svētība vējā, govs "aizķepst no abiem galiem" un tauta arī beidzas nost. (Kā šis un tamlīdzīgi dzejoļi 1977. un 1982. gadā izkļuva cauri cenzūrai, tie nu ir zili brīnumi, kuri prasa atsevišķas apceres.)

"Viddivvārpā", kas ir "neuzrakstīta poēma" par Jumi un par maizi, svārsts no sievišķīgā ir pāršūpojies atpakaļ uz vīrišķīgo simbolu pusi. Jau paša virsraksta neloģismā suģestētā labības Jumja simbolika ir vīrišķīga, bioloģiskā pretpolā sievišķīgajam mātes klēpim un pienam. Taču būtu nepareizi I. Ziedoni šajā ziņā uztvert pārāk burtiski un viennozīmīgi. Viņa Jumis ir arī pilnīgi abstrakts simbols, kurš savā formā iemieso pasaules fundamentālās divdaļības mīklu. Vai tā ir Vienība, kura sāk šķelties uz pusēm, lai kļūtu par Divdaļību, tomēr pēdējā brīdī pārdomā un paliek viens veselums? Saliņa, kas sadala upi divās straumēs un atkal ļauj tām saplūst kopā? Pagātnes un nākotnes straume, kur Jumis šķēluma vietā sēž tagadnes brīdī — vienīgajā īstajā, vienīgajā mums pieejamajā? Vai, tikpat labi, apgriežot Jumi otrādi, ar kājām uz leju, — jumta kore, kurā sēž tagadnes brīdis un kurai pagātne un nākotne ir jumta slīpnes? Bet tad jau šis Jumis ir Divdaļība,

kura virzās uz Trīsvienību. Tās ir jaunas variācijas par I. Ziedonim iemīļoto tēzes, antitēzes, sintēzes tēmu. Lai no duālisma nokļūtu līdz pretmetu apvienošanai, nepieciešams pakāpties augstākā abstrakcijas līmenī. Tur, pārkāpjot ierastos šablonus par "sievišķīgo" un "vīrišķīgo", personība apvieno sevī labāko no abiem pretpoliem, lai sasniegtu apziņas augstāko līmeni, ko viduslaiku alķīmijā simbolizēja "ķīmiskās kāzas" starp Karali un Karalieni (resp., abu apvienošanās vienā androgēnā veselumā). Tas ir garīgā līdzsvara un pašapziņas līmenis, ko psihoanalītiķis K. G. Jungs uzskatīja par veselīgo un vēlamo dvēseles androginiju, par grūti sasniedzamu pasīvo un aktīvo dziņu harmonisko sintēzi (kas kā tāda stāv krietnu pakāpienu augstāk par primitīvi arhaisko seno grieķu un romiešu Hermafrodītu).

"Viddivvārpā" atrodam arī vīrišķīgus tēlus tīri sabiedriskā līmenī — līdumnieku, maizes arājiņu, Jurģiem par godu izģērbtu modernu vīrieti, kas uzņēmies uzrakt Doma laukuma bruģi. Tā nav puiciski bramanīga vīrišķība, bet vīra stāja, vīra darba tikums un vīra atbildība — arī tad, kad tā izteikta sirreālistiskās gleznās. Īsts vīrs paveic darbu līdz galam, tāds prot apart vagām galus, kā tautasdziesma māca, tāds nebāzīs desas ar abiem galiem vaļā, tā ka cauri velk caurvējš. Īsts vīrs nepindzelējas, tas "neraustās kā puņķis uz drāts" (ko Grīziņkalna pašpuikas jau sen zinājuši), īsts vīrs godam padara savu darbu, neatrunājas ar žēlabām, ka kāja sāp un ka var tikai klibot. Īsts vīrs ir kā seno laiku maizes arājs, un "Tur, kur ir arājs, zeme ir pareizi nostādīta".

Ieraugs "Viddivvārpas" centrālajai — maizes — tēmai raksturīgā kārtā parādās jau "Poēmā par pienu", tāpat kā krājumam "Sirds dinamīts" sēklā jau bija pēdējais dzejolis no iepriekšējā — paša pirmā dzeju krājuma "Zemes un sapņu smilts"; taureņu un lidošanas tēmas parādās jau krietni pirms "Taureņu uzbrukuma" un "Re, kā" vadmotīvs — jau pirms "Re, kā" krājuma. Iedīgli Jumja tēmai atrodam "Poēmas par pienu" mazajā dzejā par vārdā neminētiem jumjiem dabā, arī par "divdaļīgām domām" par čūskas mēli, divdaļu lemesi un pupas sēklu. Taču "Viddvivārpā" kā "nepabeigta" poēma neuzrūgst

vis lēni un klusi kā mīkla abrā, bet gluži vai eksplodē jau ar pirmo rindu dzejisko spēku:

"Maize ir kā pasaule —
apakšā zemes garoza,
pāri — debesu garoza,
pa vidu — mīkstums — dzīve."

Tā ir gluži dainiska četrrinde — viens asi konkrēts, koncentrēts tēls (latviskās rupjmaizes kukulis) kopā ar savu kosmiskā vēriena metaforisko analogu. Tā ir tā pati esmes atbilstība, par ko runāja jau Hermejs Trismegists: "Kā augšā, tā lejā." Pie tam maize te nav tikai metafora dzīvei un pasaulei, kukulis ir arī pasaules metonīmija — tas ir mīklā izcepts Visuma modelis. Mīkstums abām garozām pa vidu pārstāv cilvēka vietu pasaulē, un cilvēka galvenais uzdevums ir savas dzīves mīklu pareizi iejaukt:

"Kad dzīve nepareizi iejaukta,
tā saplok
un garoza atlec."

Ja garoza atlēkusi, tad "Starp tevi un debesīm paliek tukšums". Cilvēks tad paliek bez debesīm, bez svētdienas un svētuma izjūtas, bez estētiska prieka, bez garīgās vertikāles. Zīmīgi, ka pat šo poēmu, kuru varētu gaidīt kā veltījumu pamatelementam Zemei, caurstrāvo vēl ļoti izteikta gaisa poētika. Dzejnieks tūliņ, jau poēmas otrajā dzejolī, jūsmodams par "svētdienas skaisto, brīvo pelavu dienu", lasītājam gluži vai duncku iedur sānos: "re, cik tas sliņķis taurenis skaisti lido!" — un pašai Zemes mātei lūdz atļaut viņa dvēselei pastaigāties "cauri svētdienas vārtiem, kur nupat taurenis aizlaidās". Dinamiskais spriegums starp Debesīm un Zemi, starp skaisto un lietderīgo, starp brīvību un pienākumu, starp vieglumu un smagumu te vēl joprojām ir aktuāls.

Formas ziņā "Poēmai par maizi" ir daudz vienotāka kompozīcija, un tā visnotaļ seko tādam kā Lutera katehisma

paraugam: citāts iz Svētiem Rakstiem, tad autora komentārs vai paskaidrojums, kas tas ir. Tā arī šeit — tautasdziesmas vai tautas ticējuma citāts, kam seko autora it kā variācija par uzdoto tēmu. Tikai šī variācija, protams, aiziet pati savus, visai ziedoniskus ceļus, ar nemitīgiem pārsteigumiem. Arī šim paņēmienam aizsākums parādījās jau "Poēmā par pienu".

"Sprēdiet, meitas, baltu vilnu,
Adīsim garas zeķes;" —

tā sākas dainas citāts. Rātni mierīga kalendāra daina par rudens nākšanu. Bet I. Ziedonim, lūk, meitām jāada garas zeķes tāpēc, ka vientulība nāk līdz ar mūža ziemu. Tad, kad vīrieša roku siltums uz ciskām "vairs nepienākas", tad atliek vairs tikai atmiņas par to, cik kādreiz jaunībā siltas rokas bija Pēterim, cik Jurim. Tas ir tāds pilnīgi negaidīts lēciens sāņus no dainu teksta, un tomēr — cik pārsteidzoši trāpīgi, cik dziļi patiesi! Un dzejnieks tad pats par to var nosmīnēt bārdā nākamajā dzejolī, kur Made it kā pārmet, ka viņš tautasdziesmas nesaprotot: "Vai tad tur — ir par to?"

Līdzīgi kā "Poēmā par pienu", arī "Viddivvārpā" samanāmas degošas rūpes par savas tautas pārdzīvošanu. Ne tikai par to, kā tautai bioloģiski vairoties, lai fiziski pārdzīvotu (kaut tas, protams, ir *sine qua non* — bez kā nekam citam nav nozīmes), bet kā tai pārdzīvot, lai saglabātu savu vienreizējo un neaizstājamo dvēseliskās patības seju:

"Es pārstāvu savus rudzus
un sauli lūdzos
pasaules tautu rudzos."

I. Ziedonis šeit tik tikko aizplīvurotā veidā atkal uzdrīkstas akcentēt latviešu tautas mūžseno liktens lāstu — kā saglabāt sevi blakus lielākām un stiprākām tautām, un poēmās varbūt pat vairāk nekā pārējā dzejā ieskanas rūgtums un dusmas, kaut jūtas vēl maskējas ironijā. Dzejnieks vēršas tieši pie savas tautas — ne atklāti didaktiski, ne skolmeistariski, ne kā populists vai politiķis, bet ar pravietiskiem vēstījumiem, kuri

nāk no gaišreģa un zīmju tulka mutes. Tā ir sena mācība, kas atkal būtu jāceļ gaismā. Tā ir slepena mācība, kas katram tautas loceklim būtu jānodod tālāk. Tās ir receptes garīgai maizei — kā maizes zemi iztīrīt no svešiem alkšņiem, kā pasargāt to no arogantu un uzmācīgu kaimiņu dižkoku sēklām, kā skauģi ieaudzēt baltmaizē un pārvērst par rozīni. Arī — kā zināt druvas ceļu un no tā nenomaldīties, kā dzīt taisnu vagu savā tīrumā, kā art ar prieku, domājot par sava ciema meitām, un, jā, kā visu laiku neklupt pašam pār savām kājām. Pilna pamācība tautas izdzīvošanai dzejas bildēs un skaņās. Tā noderīga un vajadzīga arī mūsu dienās — vēl vairāk nekā tolaik, kad poēmas tapušas. Jautājums tikai: vai tauta mācēs šai pamācībai sekot?

Vaira Vīķe-Freiberga,
Kanādas ZA īstenā locekle,
Latvijas ZA ārzemju locekle

SATURS

I. Ziedonis. Joprojām 9

POĒMA PAR PIENU

Māte
"Bet poēmā par pienu galvenā ir māte..." 19
"Pats galvenais šai poēmā ir māte..." 21
"Faktiski poēma sākās no tā..." 23
"Es viņu ievēroju jau aizsenis..." 24
"Jā, tā bij madonna..." 25

M L K
"Es viņu ieraudzīju rudens tirgū..." 27
"Reiz Rigvēdu mežā..." 30
"slāpēs..." 33
"Un vanags stāstīja man visu ziemu..." 35
"Dukte, vissenākā meita..." 36

M a t e r
"Es gribu pienu!..." 37

A p r ī l i s
"rundālē pavasaris..." 41
"Es eju iekšā fermā vienā..." 43
"Es gāju viņai pa pēdām..." 45
"Un visur droši, nekautrīgi gājis..." 46
"Graužot kaulus brāļi..." 48
"Tā neesmu nevienu aveni mīlējis..." 49

"Es esmu jauns kā pirtsslotas lapa..." 50
"Māt, es pa pēdām viņai aizgāju..." 51

M a i j s
"Šis pavasaris atnāca tik tīrs..." 52
"Pavasaris ir tāds negaidīti iebraucis precinieks..." 53
"Ildzi pārsteigt nelaikā?..." 54
"Tikai Kaspars bija kā osis..." 55
"Pavasaris, piemēram, nu ir atnācis..." 56
"Taureņi..." 57
"Govīm ir frizūras..." 58
"Cūkpienes uzzied..." 59
"Tītiņš notītē..." 60
"Vecmātei samaitājusies..." 61
"Sāk dīgt nātres..." 62
"Ko jūs te visi runājat!..." 63
"Šorīt es redzēju..." 64
"Es izgāju laukā..." 65

J ū n i j s
"Maurā govis, maurā vērši..." 66
"Ildze man raksta vēstules..." 67
"Ai, gosniņa, māraliņa..." 69
"— Labvakar, Ķiksta māt..." 70
"Jana vakar lūdza..." 71
"Dritvaikociņ, saka Eidis..." 72
"Īslīces dzirnavās..." 73
"Pie dzirnavām guļ dzirnakmeņi..." 74
Pie Maružas 75
Pie Maružas 76
Pie Maružas 77
Pie Maružas 78
"Piedzima..." 80
"Līgo!..." 81

J ū l i j s
"Biešu lapas..." 82
"Pērkons gāž abām rokām..." 83
"Kartupeļi zied..." 84

"Magone, valšķīgā puķe..." 85
"Kartupeļu zieds..." 86
"Nāc pie dundura par donoru..." 87
"Mildiņa ne par ko citu nerunā..." 88
"Zirņu bērniem..." 89
"Ķeizarkroņi..." 90
"Nezin kāpēc nezāles visas..." 91
"Kolhoza ēdnīcā..." 92
"Radu vecā..." 93
"Es skatos, kā Alīna..." 94
"Ar vecomāti un zemi..." 95
"Viņa jau tā bija kā noslaukta kaza!..." 96
"Saka: lavieši esot skopulīgi..." 97
"Paulīnei pāri piecdesmit..." 98
""Dod, Dieviņi, stipru vēju..." 99
"Vasaras svētdienās zaļās..." 100
"Nu var nākt ziema..." 101
Pie Maružas atkal 103
Pie Maružas 105
"Visi skrien..." 106
"Un vienu dienu Aina saka..." 109
"Uz Uzbekiju teļus vedu..." 111
"Pilns mēness meža mežģīnēs..." 113
"— Šovakar, — es saku Annelei..." 114
"— Ko es varu darīt tavā labā?..." 115
"Zemgale ir bezgalīgi pilna..." 116

Augusts
"vakars kā varde..." 117
"Rudzu rieksti vēl zaļi..." 118
"Flokši zied rūgti..." 119
"Vakarā..." 120
"Vakar "Abrupos" piedzimis bērns..." 121
"Elpo ciems..." 124
"Patiesi, ja mēs esam adata..." 125
"Var būt, ka Dacei šonakt..." 127
"Viņa noliec zemu galvu..." 131
Vējš 132
"Tik skaists vakars..." 135

"Bez viesuļiem šī zeme nedzīvos..." 136
"Kāds vakars dumjš..." 137
"— Uzticēšanās?..." 138
"Bet varbūt Annelei ir taisnība..." 143
"Nāk Latvijā rudens..." 145
"Mellenes metās zilas..." 147
"Tad es uzrakstīju vienu..." 148

S e p t e m b r i s
"Mēness staigā ar vējlukturi..." 149
"Egles izgrieztas..." 150
"Kalnamuižā vairs nav muižas..." 151
"Nav ne zīmes, ka nāve nāk..." 152
"Ieservējis vienu ķirbi..." 153
"1. septembris..." 154
"— Labvakar, Ķiksta māt!..." 155
"Man atrakstījusi Ildze..." 156

O k t o b r i s
"Garām iet ķirbulēns..." 157
"Siliņš klausījies ziņas..." 158
"Leiputrijā nav desu lauku..." 160
"Tomēr?..." 161
"Piens rodas..." 162
Pie Maružas atkal 163
Pie Maružas atkal 164
Pie Maružas atkal 165
"Es mīlu pienu, kas kā migla..." 168
"Šī slimība — par kādu rūpēties..." 169
"Kaut manai zvaigznei..." 170
"tas ir pareizi kā saule strādā..." 171
"Es bietei lapas šķinu..." 172
"Es nemācēju govis ganīt..." 173
"Dienās es guļu..." 174
"adiet meitas garas zeķes..." 175
"tas maigais zvērs..." 177
"Zīž buļļa bērns un runča bērns..." 178
"Debesīs kaut kas nošķinda..." 179
"Mēs aiziesim pa balto Piena Ceļu..." 180

"Kad Indra sēdēja tur savā valstībā..." 181
"— Ak atpakaļ, tur, kur piedzimis..." 184
"Un, kamēr mazs, brūns teliņš..." 186
"Virs velēnām izvēlos..." 187
Koks 188
"Ak, Dieva dubļi, dubļi..." 191
Galds 192
"Ak, kādi viņai saldi mati..." 194

VIDDIVVĀRPĀ

"Maize ir kā pasaule..." 199
"Ak, neturies zemei tik tuvu!..." 200
"Maize ir kā pasaule..." 201
"Ieaudzēt lodi sevī..." 203
"Tie ir rudzi, kas nedeg..." 205
"To katrs nevar..." 206
"Izeju Doma laukumā..." 207
"Egle zina savu vietu..." 208
"Mums jābūt stiprākiem..." 210
"Zeme arāju pazīst..." 212
"Uz robežas mēs labību sējam..." 214
"Es eju uz druvu..." 215
"Vai tik dziedās?..." 216
"Iet laiviņa pret vēju..." 217
"Sīki, mazi putniņi..." 218
"Bāž desas un atstāj galus vaļā..." 219
"Ko tu plāties..." 220
"Tad tā: nav ko pindzelēties..." 221
"Mazs rudzu lauciņš — Latvija..." 222
"Kristap, Kristap..." 223
"Jo neizteikts vārds vēl ir pilns..." 224
"Un tā tu skaties..." 226
"Tas ir tā, ka kāds grib dabūt..." 228
"Ko tas Egons tur meklē..." 229
"Un tas ir tiesa..." 230
"Jumi neiztirgot..." 231
"Es redzēju vecu, vecu..." 232

"Jumis pārplīsušais..." 234
"Nekad nevajag steigties..." 235
"Mīl katrs baltu maizes riku..." 236

GRĀMATĀS NEPUBLICĒTĀ DZEJA

NO "POĒMAS PAR PIENU"

"Apmēram tā..." 234
"Es šodien aizgāju pie tantes..." 244
"Zaļumballe..." 245
"Un nu tā ir te..." 246
"Svētdiena..." 247
"— Viss par putekļiem kļūs..." 248
"vīsies un parādīsies..." 250

NO POĒMAS "VIDDIVVĀRPĀ"

"Laime iet vieglu ceļu..." 253
"Kas tas ir — iecerēt maizi?..." 255
"Cerēt un cerot..." 257
"Ja mūs tā, tad mēs arī tā..." 258
"Ik brīdi atrodu es kādu prieku..." 259
"Doma par maizi..." 260
"Septiņi baroni..." 264
"Gultā ēdot..." 266
"Zeme, kur nav vairs akmenim vietas..." 267
"Un noticēs vai nenoticēs..." 268
"Tieši tā kā parasti..." 269
"Kurzeme..." 270
"(Visi no vienas mīklas mēs taisīti.)..." 271
"Mīlu kafejnīcas..." 272

KUNGS UN KALPS

"Par debesīm, kungs, parunāsim..." 277
"Es tevi pārkalpošu..." 278
"Ko nedzied akmentiņš..." 279

"Kungs, ķēdes nesāp..." 280
"Kungs, tu esi atņēmis manus dēlus..." 281
"nav kunga man..." 282
"Kungs uzsit man roku uz pleca..." 283
"Grūta dzīve kučierim..." 284
"kungs, ticīb's cīniņi..." 285
"Kungs, es neesmu vēl tik gatavs..." 287
Krogū 288
"Es esmu kūlis riju..." 289
"Es nezinu, kungs, kāpēc tu te esi..." 290
"Kad velnam nocērt galvas..." 291
Baznīcā 292
""Lādēt" lai nav labs vārds!..." 294
"Es laikam ļoti bēdīgs izskatos..." 295

FAKTI. KOMENTĀRI. VIEDOKĻI

No vēstulēm Imantam Ziedonim 300
A. Rožkalne. Tauta laikā un pārlaicīgajā 328
V. Ķikāns. "...kaut ko no nebijušā" 365
V. Vīķe-Freiberga. Par pienu, maizi un pārdzīvošanu 374

Imants Ziedonis

RAKSTI 12 SĒJUMOS

7. SĒJUMS

RĪGA NORDIK 1997

Izdevniecības vadītājs P. Zirnītis
Darba grupas vadītājs J. Juška
Ražošanas daļas vadītāja L. Brikmane
Realizācijas daļas vadītāja Z. Druviete
Reklāmas un izplatīšanas nodaļa I. Linde
Korektore L. Sproģe
Datoroperatore A. Alksne
Maketētāja V. Vilcāne

Formāts 60x84/16. Somu ofseta papīrs JAMSA MATT 75 g/m^2.
Ofseta iespiedums. 25 uzskaites iespiedloksnes.
SIA "Nordik". Reģistrācijas apl. nr. 2–0792.
Loksnes iespiestas r/a "Latvijas karte".
Apvāks un ielīmes iespiestas tipogrāfijā "Premo".
Iesiets RPT 1. cehā.

OBLIGĀTAIS EKSEMPLĀRS

OBLIGĀTAIS
EKSEMPLĀR

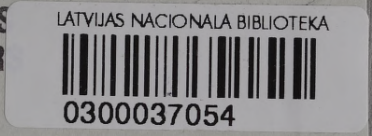

Ls 6.50

95-3
326 VII